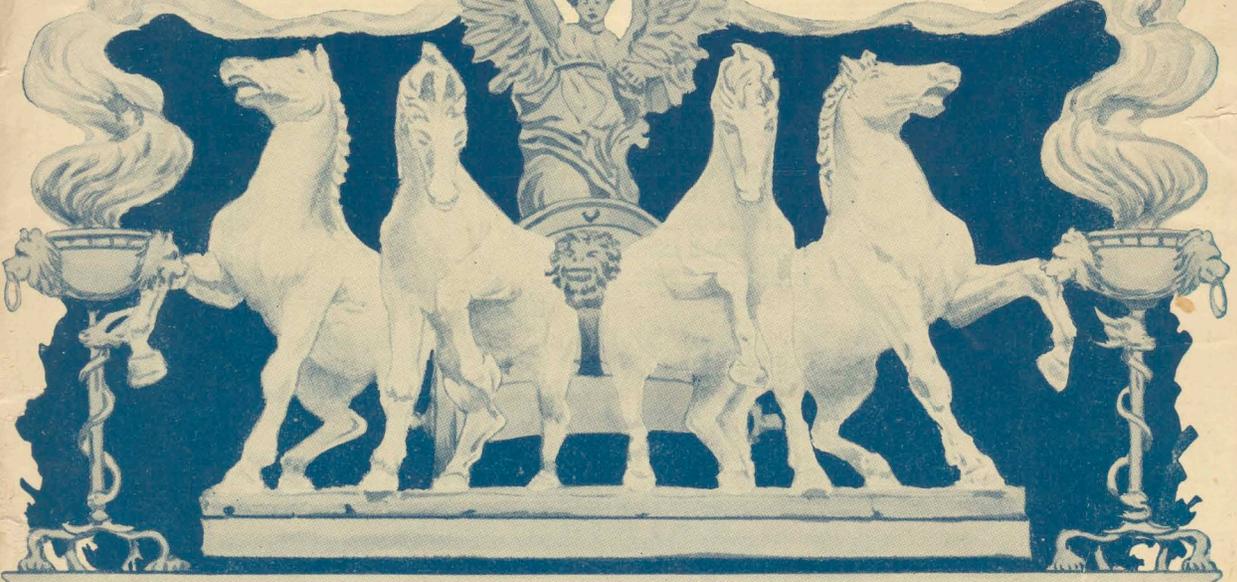

“УКРАЇНА”

STOVEL CO. LTD.
WINNIPEG

Щоб і ми як другі в світі
Засіяли у просьвіті,
Шляхом Поступу ішли;
А навчившись між чужими,
Працювали над своїми,
Кращу долю віднайшли.

К. М.

УКРАЇНА

The Ukraina

358 Redwood Ave.

Winnipeg, Man.

Canada

Гей у лузі червона калина похилила ся,
Чогось наша славна Україна засмутила ся.
А ми ж тую червону калину та підніmemo,
А ми ж свою славну Україну розвеселемо!

“УКРАЇНА”
не має нічого спільного з ніякими релігійними сектами
ані політичними партіями.

The Ukraina
WINNIPEG
CANADA

ŠEVČENKO SOCIÉTÉ
SCIENTIFIQUE

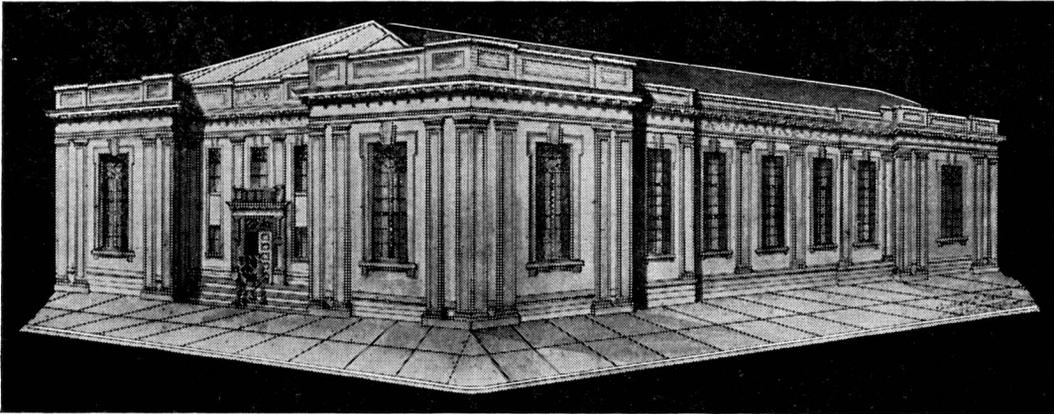
ЗМІСТ

ДРУГОЇ І ТРЕТОЇ КНИЖКИ “УКРАЇНИ” ЗА МІСЯЦІ
ЛИПЕНЬ І СЕРПЕНЬ 1918 р.

	Сторона		Сторона
1. Укр. Роб. Дім в Вінніпегу	4	14. Поділе	37 — 45
2. Твердині темноти і немочи	5	15. А. Писаренко: Доробились ..	46 — 54
3. Церква і коршма	6	16. На дворі цариці Катерини II. . .	55 — 61
4. Ів. Нечуй-Левицький	7	17. Гальшка кн. Острожська	62 — 68
5. Памяти Карла Маркса	8	18. Остання любов цісаря	69 — 75
6. Іди вперед!	9 — 10	19. Многоженство	75
7. Вол. Винниченко	11	20. Творчість Лесі Українки	76 — 82
8. Карикатури	12 — 13	21. З царства книг	83 — 86
9. Приятелі “України”	14 — 16	22. Ілюстр. Всесвітня Історія	87 — 94
10. М. Павлик: Змагання	17 — 27	23. Наші предки доби Мазепи ...	95 — 101
11. Свіжі праці д. Ф. Р. Лайвсей	28 — 30	24. Коли?!	102 — 103
12. Портрети Гетьмана Ів. Мазепи	31 — 36	25. Змагання дітей	104 — 106
13. Там!	36	26. Надіслані книги	106

УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИЧИЙ ДІМ В ВІННІПЕГУ.

Будуєть ся заходом, трудом і коштом українського робітництва усєї Канади.
Містити ме друкарню і театральну галю на 1.200 місць.
Кошта будови виносити муть \$50.000.

Q. B. F. F. F. S.!

Перший день робіт при копаню землі.

Група українських робітників в Вінніпегу, що жертвували на будову Укр. Роб. Дому не лише гроші, але й працю.

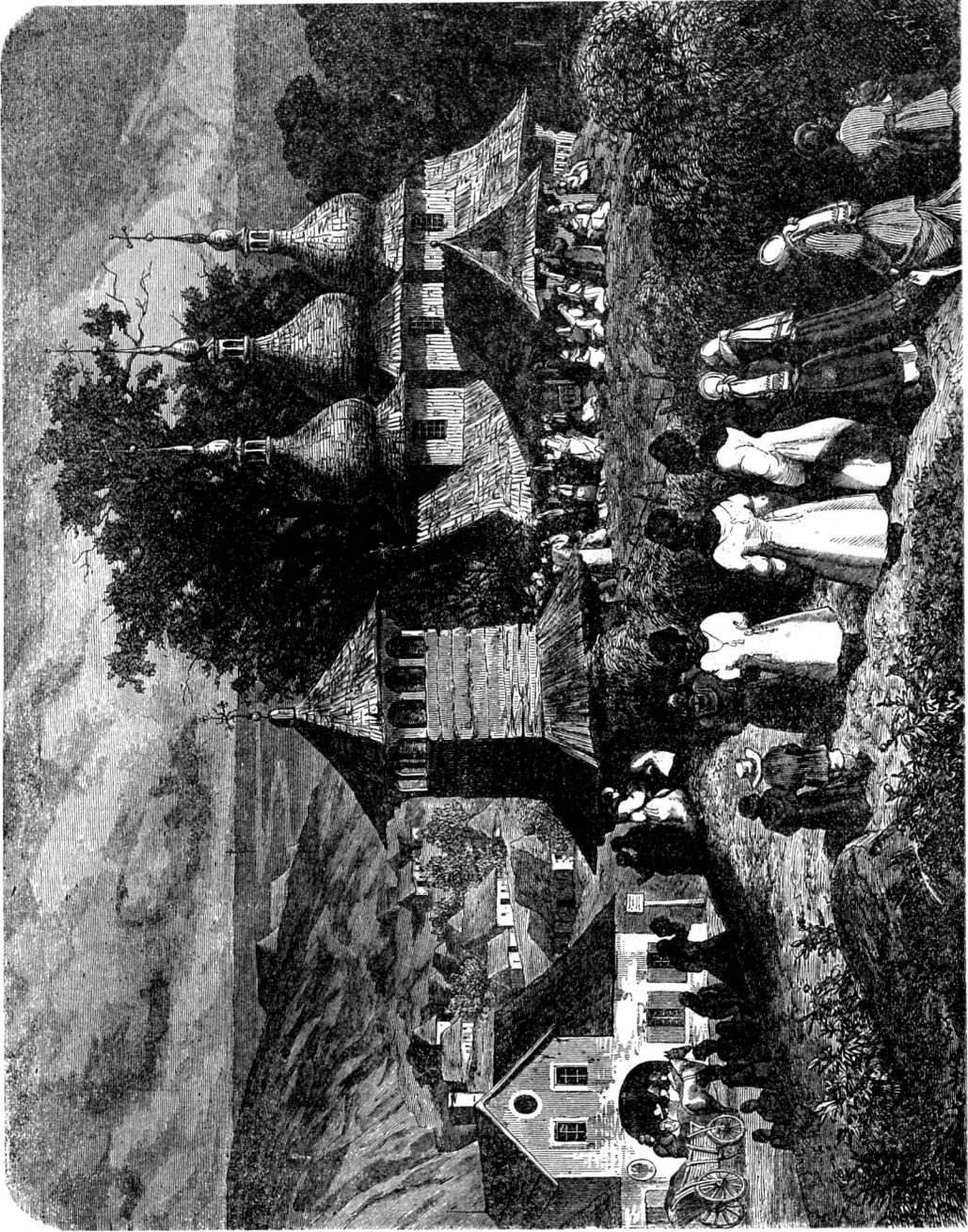
ТВЕРДИНІ НАШОЇ СТАРОКРАЄВОЇ ТЕМНОТИ І НЕМОЧИ.

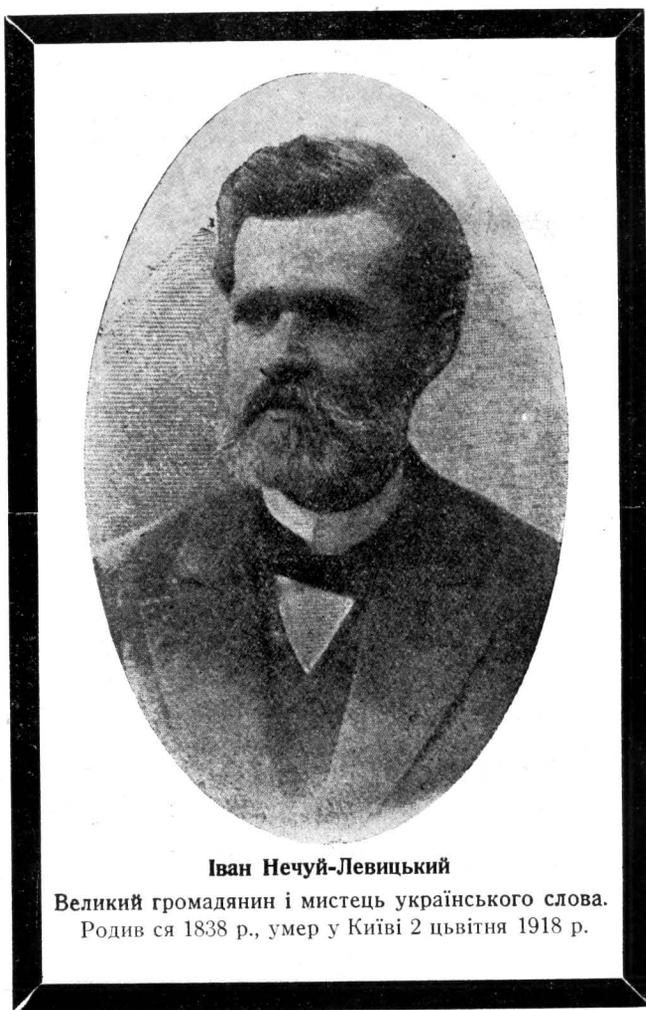
З нашого Поділя: Церква і Коршма.

Після рисунку Ю. Коссака, старшого.
(З колекції Дра Ол. Сушка)

Польські пани тримали наших предків в панщизнянім рабстві і духовій темряві при помочи двох інституцій: церкви і коршми. Обі сі твердині польського пановання на українській землі будували на погибель нашому народови самі польські пани за власні гроші й з власного матеріялу. В церкві страшив наших бідних людей греко-католицький піп пеклом і чортом та учив їх панської “мудрости”, що — мовляв — “пан вродив ся до панованя, а хлоп до гарованя”, а в коршмі нещасний український мужик “топив” своє горе в чарці смердячої горівки. Так і зводили ся на нінащо козацькі потомки, поки вкінці, доведені в наших часах до жебрачої торби, не стали масово кидати рідної землиці, й не пішли в світ за очи, скитатись на далекій чужині.

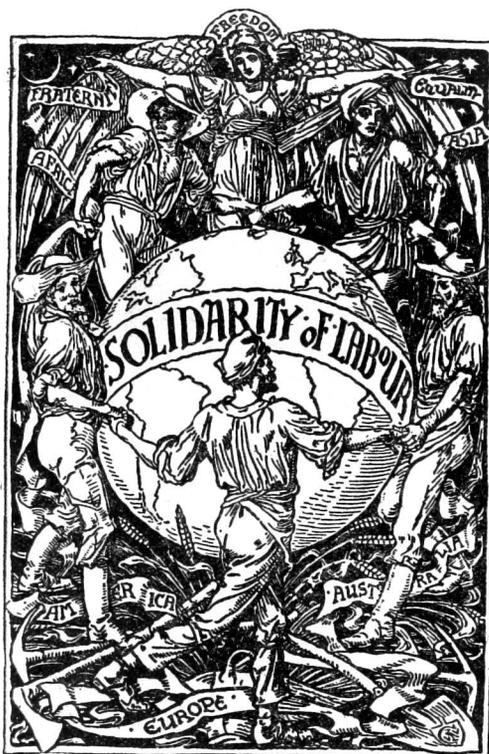

Іван Нечуй-Левицький

Великий громадянин і мистець українського слова.
Родив ся 1838 р., умер у Києві 2 цвітня 1918 р.

SOLIDARITY OF LABOUR.

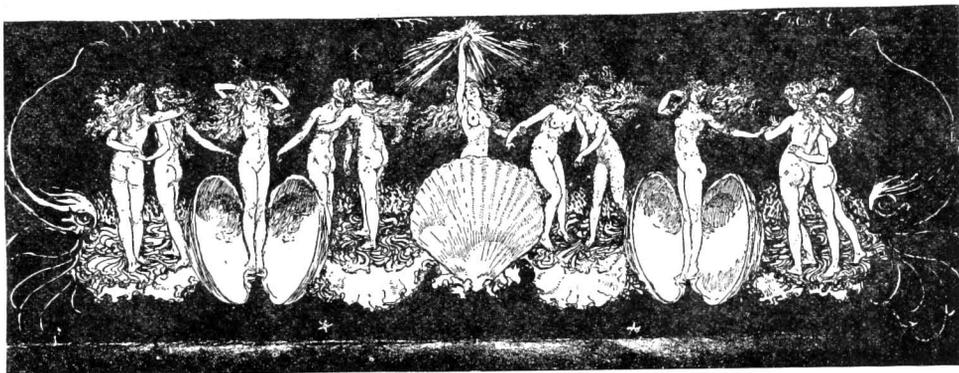
(George Kent in the London "Herald").

“РОБІТНИКИ УСІХ КРАЇВ! ЛУЧИТЬ СЯ РАЗОМ!”

В річницю столітніх народин Карла Маркса.

1818 — 1883 — 1918.

ІДИ ВПЕРЕД!...

(З великоруського).

УЛО колись, — ми всі вступали
Сьміливо й твердо в сьвіт новий.
Й гіркі сумніви не лякали
Тоді наш розум молодий.
Й була в нас віра в щасте,
В науку, правду і людий,
Й стрічали всяке ми нещасте

Готові все на бій сьвятий.
Під небо думи наші мчали,
Служити другим, не собі, —
Й горячо ми усі бажали
Прожить не марно на землі.
І ми думали, що ми всюда
Вже скоро сьвітло розведем,
Що гніт кайдан соромних з люда
Й з думок ми скованих здіймем;
Що вже ось-ось як зоря тая
Заблиснуть всюда по землі
Наука, Правда й Воля золотая,
І Праці овочі сьвяті.
На путь житя ми йшли з бажаннем
Принести людям щасте й рай,
Та так й дійшли важким блуканнем
Аж на дороги тої край...
Ми чесно йшли; і від зачала
Аж до останка наших днів
Звенів нам голос ідеала:
“Вперед за сьвіт і за братів!”
Но ті літа давно пімчались:
Своїм руслом плило житте...

На вік з минулим ми розпрощались
Й житєм ми иншим зажили.
Забулись нашії бажання;
Вони минулись нам як в сні.
Й колишні наші сні й змагання
Нам видались чудні й сьмішні.
Ми йдемо в сьвіт, й ганим усее,
Байдуже щасте нам усіх;
А глупий глум наш і сьвятеє
Готов узяти все на сьміх.
Почувань сьвіт на глум ми взяли,
Сумніви грудь нам пригнітли;
Вінець із Муз нишком ми зняли
Й розпусту ним ввінчали ми.
І грязь презирства в тих кидаєм,
Що в них ще сильная душа,
Й жите кінчаєм і на знаєм,
Яка злочинна в нас рука!
Збудись же всяк, в кого бажання
Днів краших, сьвітлих ще живуть,
Хто благороднії змагання
Узяв з собою в житя путь!
Йди вперед до Сонця-Мрії
Й борись з марою ночи-тьми,
Щоб Правди проміні яркії,
Опять заблисли на земли!...

С. Я. Надсон.

ВОЛ. ВИННИЧЕНКО.
Прімієр першого міністерства України.

Паперові гроші Української Республіки.
100 карбованців.

ЯК СВІТ ГЛЯДИТЬ НА ТЕПЕРІШНЮ РОСІЮ.

И И И

Сепаратисти.

На шпитальнім ліжку лежить смертельно недужа Росія. Кругом стоять “сепаратисти”, т. е. Фінляндія, Польща, Литва, Україна і Татарія й питають трівожно: “Бідна Росія! Чи вона умре?”

Лікар відповідає їм: “Коли вона умре, ви умрете разом з нею”.

(З “Нового Сатірікона”, що виходить в Петрограді).

Не письменний!...

Новітня Росія в постаті неграмотного мужика, що “читає” книжку, обернувши її до гори ногами....

(З гумористичного журналу “Муха”, що виходить в Москві).

Безголовий великан.

Велика Росія, але нещаслива та безпорадна, як той казочний великан, що блукає по світі без голови....

(Карикатура американського капіталістичного денника “Public Ledger”.)

ЯК СЬВІТ ЗНЕНАВИДІВ КАЙЗЕРА...

■ ■ ■

На Рим!...

Кайзер в постаті Гуна глядить лакомо в сторону старинної столиці Італії.

Новітні рабрітери.

Кайзер з синами вивозять скарби з пограбованої Венеції, чудового італійського міста, побудованого на міліні адрійського моря.

Пісня смерти.

Невмолимий музика — смерть грає кайзерови останню пісню, пісню смерті: "Цілий сьвіт завоюєш, а смерти-кінця найшвидшим конем не обідеш"...

ПРИЯТЕЛІ І ДОБРОДІІ “УКРАЇНИ”.

¤ ¤ ¤

На Пресовий Фонд “України” зложили досі більші жертви сліду-
ючі ВП. Добродії:

З Вінніпегу:

І. Миляник	\$150.00
Я. Шасталь	100.00
І. Крушельницький	100.00
І. Ластівка	100.00
М. Томачек	50.00
М. Княжевич	50.00
Гр. Яловега	25.00
В. Кучмій	25.00
Я. Томачек	25.00
В. Коржак	10.00
Ом. Хоміцький	10.00
Н. Гандзюк	10.00
Д. Власюк	10.00
І. Король	10.00

З Вегревіль, Альта.:

Петро Зварич

100.00

З Транскона, Ман.:

Йосиф Тустановський

50.00

Прокіп Данилюк

50.00

Мих. Смит

50.00

Вас. Черевко

25.00

Ник. Різняк

10.00

З Елмвуд: Ман.

С. Собеський

50.00

С. Хоронжий

50.00

І. Нагірняк

50.00

І. Корчинський

50.00

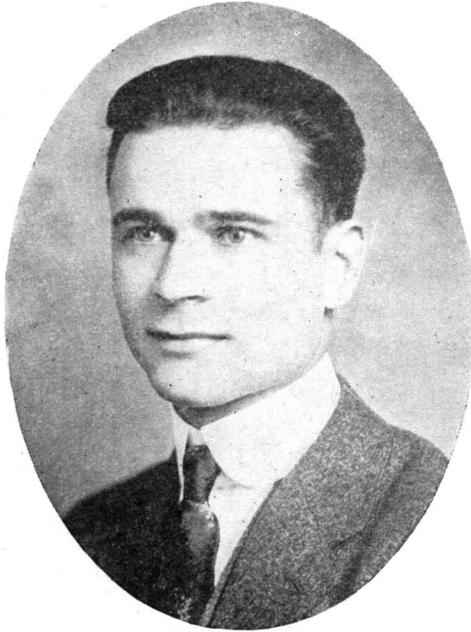
Л. Міхалінський

50.00

Усім своїм ВП. Добродіям складає Видавництво “України” тою
дорогою сердечну подяку.

“НЕ СЛОВАМИ, А ДІЛАМИ!”

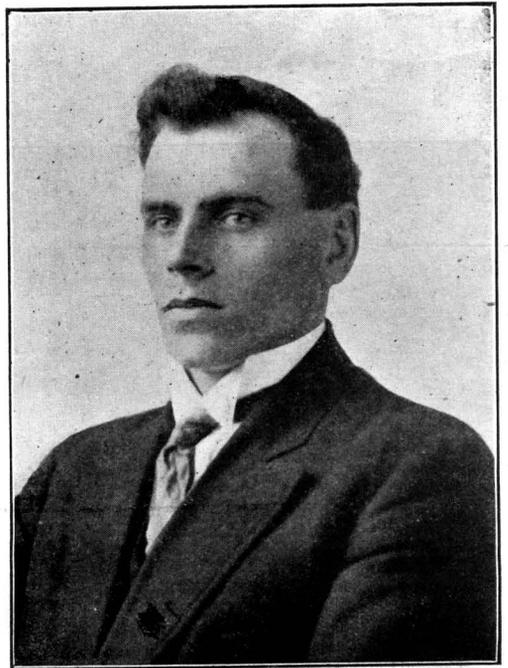

Я. Шасталь
з Вінніпегу, Ман.

Н. А. Григорчук
з Етельберт, Ман. Визначний громадянин
і перший Рів-Українець в Канаді.

В. Мороз
з Теодор, Саск. Один з найщиріших і
найперших приятелів "України".

І. Милянук
з Вінніпеґу, Ман.

І. Корчинський
з Елмвуд, Ман.

С. Собеський
з Елмвуд, Ман.

ЗМАГАННЯ ГАЛИЦЬКИХ УКРАЇНЦІВ ДО ПРОСЬВІТИ В ХІХ СТОЛІТЮ.

■ ■ ■

Написав

МИХАЙЛО ПАВЛИК.

■ ■ ■

“РУСЬКА ТРИЦЯ”.

ІІ.
СОГАТО жвавійший рух настав у початках 19-го століття між Поляками. Тямуща частина польської інтелігенції взяла ся громадно до науки та звернула ся до бувших під Польщею народів, шукаючи або в них самих сильнійшої, ніж була поль-

ська шляхта, опори для Польщі, або хоть в їх житю здоровійшої поживи для польського письменства. Таким чином повстали небавом великі польські поети, писателі й учені, і польське письменство розвилось небавом так, як ніколи перед тим. Рівночасно приготовлялись Поляки й до повстання против Россії. Воно й зірвалось у Варшаві в листопадї 1830 р. і зрушило й га-

I.

Володимир Шашкевич.

Син Маркіяна, якого портрет не заховав ся до наших часів. Як свідчать сучасні люди, син був дуже подібний до батька.

лицько-руську молодіж — семінарів у Відні та Львові. Пішли горячі спори про те, чи йти помагати Полякам, чи що іншого робити? Варшавське повстанє тягло ся аж до осени 1831 р., і весь той час вандрували тудя з Галичини Поляки, ба й Русини.

Записаний 1829 р. на філософію (теперішня 7—8 кл. гімна.) у Львові і яко будучий слухач богословія прийнятий рівночасно до гр. кат. семінарії на удержанє, та того-ж таки року з неї прогнаний **Маркіян Шашкевич** слїдив пильно за всякими сими письменськими та повстанськими рухами; зважив їх добре в своїй голові і вже 1831 р. загадав велике для українського

народу в Галичині діло *). Він познакомив ся з слухачем I. року філософії, **Яковом Головацьким**, що

*) Див. Як. Головацького — **Воспоминаніє о Маркіянѣ и Иванѣ Вагилевичѣ** (Литературный Сборникъ, 1885, I., ст. 10—36). Цінні дані про відродини галицьких Русинів у Волод. Коцовського — **Житє і писаня Маркіяна Шашкевича** і в додатку Матеріялы и замѣтки до генезы руско-народного відродженя въ Галичинѣ” (Львів, 1886), а також “Введенє” до III. т. “Руской Библиотеки” (Творы Маркіяна Шашкевича, Ивана Вагилевича и Якова Головацького), видано-

II.

Яків Головацький.

Учений етнограф і історик. Вивчив ся був на греко-католицького попа, та згодом відірк ся і церкви і попівства.

також займав ся слов'янськими справами і ще в гімназії записував українські народні пісні, — і заявив ему, що він Українець, **що молодим Українцям доконче треба оснувати тайне товариство, вправляти ся в українській народній мові, заводити її в розмовах серед української інтелігенції, підняти дух народній, просвіщати нарід і, супротив польщини — завести в Галичині українське письменство в мужицькій мові.**

Головацький познакомив Шашкевича з своїм товаришем **Іваном Вагилевичем**, також слухачем I. року філософії, і від тоді ся, як їх жартом назвали "руська трійця" стала спільно думати й працювати для руської народної справи. Най-

сміливіший з них, Шашкевич, зорганізував небавом із філософів та семінаристів більше товариство, до котрого належали: Лопатинський, Илькевич, Іван Головацький, Бульвинський, Острожинський, Покинський, Урицький, Минкевич, Кульчицький, Охримович, Гадзинський, Білинський, Козанович і інші. Вступаючи до товариства, вони мусіли подати руку

го 1884 р. "Академічним Братством" у Львові.

Вкінці 1906 р. вийшла заходом львівської "Просвіти" цінна книга п. з. "Твори Маркіяна Шашкевича, Якова Головацького, Николи Устіяновича, Антона Могилянського, 1906 р., сторін 624. — С.

III.

Іван Вагілевич.

Учений етнограф і історик. Подібно як Маркіян Шашкевич і Яків Головацький, вивчився був на греко-католицького попа, та згодом, переслідуваний немилосердно церковними властями, перейшов до протестантської церкви.

і заявити чесним словом, що обіцяють до смерти працювати для добра народу та відродити українського письменства в мужицькій мові. Окрім того, Шашкевич приладив чисту книжку (альбум) **“Руську Зорю”**, де кождий товариш мусів вписати українською скорописю власне ім'я й прізвище, а також додати який віршик або приказку. Острожинський написав: **Час вже Ляхам перестати, а Русинам зачинати.** Слова сі можна вважати за поклик галицько-

українських починів загалом, і вони показують, що від самого початку найбільше підбивав галицьких Українців до свого власне рух польський.

Провідник сего нового руху, М. Шашкевич без упину вводив свої думки в жите. Скінчивши філософію і ледви-не-ледви прийнятий назад до семінарії, він старався вводити українську мову не тільки в приватних розмовах між семінаристами, а й в публичних промовах і проповідях. Супротив поль-

ського революційного руху, що наплив до Галичини після впадку варшавського повстання і грозив захопити й нашу молодіж, старшина семінарська постановила була устроювати в ряди-годи в семінарії урочисті бесіди до всіх семінаристів про обовязки підданих супротив цісаря. Бесіди такі, котрі виголошували старші, спосібніші семінаристи, говорено з разу по німецьки, по латинськи та по польськи. 1833 р. Шашкевич кинув між семінаристів думку, для чого би не говорити тих бесід в українській мові народній **). Старшина семінарська пристала на се, і Шашкевич перший сказав таку бесіду по українськи. Бесіда подобалась семінаристам незвичайно, і в них вступив руський дух. Семінаристи остатного року дали собі слово, що й проповіді в українських церквах у Львові будуть від тепер говорити по українськи. “Плешкевич перший, — говорить Головацький, — приладив руську проповідь для міської (волоської)

церкви — та дивить-но, яка була сила упередження й звичаю! Проповідник вийшов на казальницю, перехрестив ся, сказав словянський текст і, поглянувши на інтелігентну публику, не міг промовити українського слова. Зовсім збитий з толку, він узяв зошит і заікуючись переводив свою проповідь на польське та ледви її скінчив”. Семінаристи рішили, що у Львові годі говорити проповідей по українськи, хіба по селах, та Шашкевич таки доказав свого: трохи пізнійше він ще з двома своїми товаришами, **Николю Устіяновичем** та **Величковським** голосять у трьох львівських церквах рівночасно українські проповіді. Від тоді, мало-помалу й другі попи зачинають говорити проповіді по українськи й не тільки по селах, а й по містах.

Ще жвавійше йде Шашкевич наперед у головнім завданю свого життя — в розвою українського письменства в мужицькій мові. Спільно з Головацьким, Вагилевичем та другими товаришами він збирає руські народні пісні, щоби взнати добре українську мову й світогляд українського народу. 1833 р. Поляк Залеский (Wacław z Oleska) видає у Львові свій збірник польських і українських народніх пісень. Товариші, котрі від себе дали туди пісні, гордились тим, що Залеский ставить українські народні пісні висше польських, та розлютились за те, що українські пісні надруковані були в тім збірнику поміш із польськими, та ще й

**) Досить характерно для українського руху в Галичині, що вже перший великий його будитель зачав свою діяльність сею темою. Зрештою систематична проповідь австрійського цезарізму йшла між руським духовенством Галичини від самого того часу, коли Галичина підійшла під Австрію. Перед тим так само було між українсько-угорським духовенством.

PIESNI
POLSKIE I RUSKIE
LUDU
GALICYJSKIEGO.

Z MUZYKĄ INSTRUMENTOWANĄ
 PRZEZ
 KAROLA LIPIŃSKIEGO.
 ZEBRAŁ I WYDAŁ
 WACŁAW Z OLESKA.

Jeżeli dziś zacieramy sobie poezya popularną, a często tylko niby naturalną, godną poznać naprzd te pieśni, które nie tylko, najwięcej zgodne są z duchem narodu, ale razem są najpiękniejszym tego rodzaju poemikiem.

Brodziński.

WE LWOWIE,
 NAKŁADEM FRANCISZKA PILLERA.
 1833.

Титулова сторона збірника польських і українських пісень Залеского 1833 р.
 (З бібліотеки Дра Ол. Сушка).

латинськими буквами *), і що Залеский висказав ся за тим, щоби Українці і в письменстві тримались Поляків. Наперекір сему 1834 р., товариші рішили видати український народний збірник, похожий на той, який ще 1827 р. видав був

Українець Михайло Максимович. Збірник сей мав називати ся "Зоря" і складати ся з руських народних пісень, власних віршів та оповідань у народній мові перекладів із чужих — словянських — мов. Між іншим мала там бути поміще-

*) Супротив змагань Залеского, а далі й Русина о. Лозінського ввести для Русинів латинські букви, Шашкевич написав 1835 р. працю п. з. "Azbuca i abecadlo", котра була надрукована в Перемишлі за

гроші, зложені руськими академіками та семінаристами, і в 3000 примірників розіслана на всі боки східної Галичини. Книжка ся також будила галицьких Русинів до життя.

РУСАЛКА ДНІСТРОВАЯ.

Ruthenische Volks-Lieder.

У БУДИМЪ

Письмом Корол. Всеучилища Пештанского.

1 8 3 7.

“Угольний камінь галицько-українського письменства”.

Титулова карта першої книжки, надрукованої Галичанами в українській мові
(Поменшено).

(З бібліотеки Дра Ол. Сушка).

на стаття Шашкевича про Хмельницького, котрого образок мав також красувати ся в “Зорі”. А коли уряд цісарський та львівська консісторія не дозволили видати “Зорі”, Шашкевич того ж таки, 1834 року немов похопивши ся, зложив віршик в честь тодішнього австрійського цісаря Франца I., котрого 66-ті роковини народин задумала обходити урочисто львівська гр. кат. семінарія. **Се перший у нас вірш в мужицькій мові.** Задля своєї поетичної краси та живої мови, вірш сей незвичайно подобав ся не тільки в семінарії, а

й в загалі в Галичині. **) “Въ той малой пѣсонцѣ, — каже автор статі “Молодая Русь”, запевне Устіянович, — отбивъ ся, якбы въ величавом образѣ високій духъ и глубокое несровнаное чувство того молодця. Заспѣвав онъ въ нѣй по святоруску, заспѣвав зъ широкои украинскои груди: взбивъ ся соколомъ по надъ днѣстряньскіи нивы, и взнесъ собою въ корот-

**) Порівнай: Др Василь Щурат Голос Галичан. Автограф першої друкованої поезії Маркіяна Шашкевича, Львів, 1911. — С.

СПОСОБЪ

БОРЗО ВЬУЧИТИ
ЧИТАТИ.

ВЪ ЛЬВОВЪ

черенками заведенія ставрогійського.

1842.

Буквар Йосафата Кобринського

1842 р.

(З бібліотеки Дра Ол. Сушка).

комъ але високомъ возлетѣ руское слово въ нечаеміи свѣты. Якъ блискавицею шибла тая мала пѣсня по земли Галича и розмноживши ся въ тысячных перепискахъ (печатано ю (її) ачейже только въ 300 отискахъ) и трафивши кождому до серця розсвѣтила яснѣйше цѣль народного житя; и стала ся, кругло сказавши, **основным звукомъ для молодыхъ письменниковъ Галича**".*)

"Руська трійця" таки не покидае своєї думки видати український збірник, і він виходить 1837 р. в

Пешті п. з. Русалка Днѣстровая, за гроші старшого українського патріота, **Николи Верещинського**, директора головної міської школи в Коломиї. Се перша у нас книжка в українській мужицькій мові — угольний камінь галицько-українського письменства.

Та "руська трійця" іде ще далі: ще 1834 р. в згаданім семінарськім товаристві рішено іти між нарид, щоби його пізнати. Головацький зійшов пішки цілу східну Галичину й угорську Русь, збираючи тільки пісні, а Вагилевич проповідав при тім і самопізнане народне. Найдалі з них пішов знов таки Ша-

*) Зоря Галицька, 1850, ч. 88.

шкевич, бо став працювати і над народною просьвітою. Він переклав на українську мужицьку мову частину євангелія і уложив першу українську читанку для молодіжи в мужицькій мові, а окрім того укладав для народу й проповіді церковні в тій-же мові.

В слід за Шашкевичем видав Йосафат Кобринський парох Мишина, в коломийськiм повіті 1842 р. у Львові для народу дуже розумну книжочку п. з. **Способъ борзо выучити читати**, котра й тепер ще могла би придати ся для тих наших неписьменних читальників, що хотіли би скоро вивчити ся читати. Того ж таки року видав І. Кобринський і другу важну просьвітну книжочку — **“Букварь новимъ способомъ уложеный для домашної науки”**. В сих учебниках уперше введено т. з. **звуконий спосіб** та красше письмо, т. зв. **гражданку**, замість церковних букв*).

В загалі Шашкевич бажав через спільне з Українцями українське письменство з одного боку прихилити інтелігенцію українську до народу, а з другого боку двигнути нарід український в просьвіті. Він стояв за самостійний розвій української народности, тільки ж думав, що розвиваючи своє осібне письменство, Українцям треба тримали спілку з усіма Слов'янами, т. е. був слов'янофілом-федералістом, як і його товариші. Особливо ж був Шашкевич переко-

наний, що в праці для народу Українцям треба йти спільно з польськими народовцями чи демократами, хоть мабуть противний був таємним змовам, що змагали до повстаня. Ще глибоше був в тім переконаний Вагилевич, котрий мало що не проповідував між українським народом бунту против Австрії й панщини, як се робили щирійші польські демократи. В загалі просьвітні заходи М. Шашкевича таки йшли посередно против панщини, при котрій неможлива була ніяка народна просьвіта. Та не солодко прийшли **молодій Русі** її щирі заходи.

Ще 1834 р. коли товариші думали видати “Зорю”, призначений правительством для сьвітських українських книжок цензор, Українець, о. Венедикт Левіцький, професор богословія у Львові, не позволив, щоби книжка була друкована, через те, що зложена була в мужицькій мові та написана фонетикою*). Окрім того не подобався мабуть і зміст — наскрізь сьвітський та ще й прихильний мужицтву. Та на сім не кінець. Поліція звернула увагу на товаришів, і за кілька день у Шашкевича зроблено строгу ревізію. На щасте о-

*) Товариші приймили правопись фонетичну на те, щоби тим різче відзначити українську мову від других слов'янських. Шашкевич і Вагилевич були переконані, що найліпша для Українців була би фонетична правопись сербська — така, яку потім від 1875 р. приймили русько-українські видання “Громада” й “Громадський Друг”.

*) Коцовський, Введене, стор. XXVII. та Іван Левіцький — “Галицько-руська Библиографія”, 1887, вип. I. ст. 21, 22.

соби його не ревідовано, а то, як би були найшли в кишені “Руську Зору” зі списом товаришів та з покликами, — певне би були пропали всі, бо правительство було би переконане, що виловило небезпечне тайне товариство. А так сим разом скінчило ся на тім, що авторів “Зорі” поставлено під строгий поліційний догляд; коли-ж Вагилевич пішов на вакації між нарид, його арештовано і відставлено шупасом до дому та наказано, щоби не волочив ся по селах та не бунтував народу.

Рукопись “Зорі” окрім статі Шашкевича про Хмельницького, котра десь запропастила ся, — переписану Головацьким передано сербському патріоту й письменникови **Гр. Петровичу**, й прошено його, щоби в Пешті, де була вільніша цензура, займив ся друком книжки, котру з “Зорі” Шашкевич перезвав на “Русалку Днѣстровую”. Петрович зробив сю прислугу Українцям, і 1837 р. увесь наклад “Русалки” висланий був у сю половину Австрії, іменно 100 примірників до Відня, а решта, т. є. 900 примірників до Львова, на руки Головацького.

Та з сего знов вийшов не малий клопіт для товаришів. Ще перед тим демократам польським повелось було звербувати до тайного товариства 10 українських семінаристів для повстаня против Австрії і, як їх запевнювано, против панщини. Та їх молодечий революційний запал швидко минув ся без сліду: вони скінчили богословіє, поженились і попували собі спокійно. Тільки ж на лихо, один

із них, **Дезідерій Гречанський**, бувши попом в Бережанах зійшов з ума на тім (характерно!), що задумував головну зраду. Він пішов до бережанського старости, наговорив сам на себе і видав всіх своїх шкільних товаришів: Минчакевича, Кульчицького, Крижановського, Покинського, Гадзинського ж інших. Їх арештовано — митрополит львівський, **Мих. Левіцький** з переляку зараз же скинув їх з попів і видав їх головному цїсарському судови для строгого покараня. Суд засудив їх на много літ тяжкої вязниці в Шпільбергу — тоді пеклу для політичних переступників. Були се смирні, невинні люди, з котрими зносила ся “руська трійця”, і декотрі з них прислали були народні пісні для руського збірника, через що Шашкевич помістив їх прізвіща в передмові до “Русалки”, котра надійшла до Львова як раз в часи великої тривоги в східній Галичині з поводу згаданого процесу. Сего було досить львівській поліції. Вона й виступила против “руської трійці”, як против головних зрадників, що — ось — були в змові з арештованими. На щасте, цензор о. **Левіцький**, — що в душі мав бути навіть прихильний українському рухови, — виміг на правительстві, щоби слідство з винними зробила сама семінарська старшина. Надто Головацький, умівши найліпше виговорювати ся, взяв усе на себе. Трійцю помилювали через те, що не знала, що в Австрії інше печатне право як на Угорщині. Тільки ж саму “Русалку Днѣстровую” опять строго заборонили, і всі її примір-

ники відвезли на сховок до св. Юра.

Так засуджено на смерть українське письменство, котре, видно, ненаручне було і для австрійського правительства. Се прямо висказав в увазі про авторів “Русалки” тодішній директор львівської поліції, **Пайман**: “Wir haben mit den Polen vollauf zu schaffen, und diese Toll-

koepfe wollen noch die todtbegrabene ruthenische Nationalitaet aufwecken! — У нас по горло клопоту з Поляками, а сі дураки хочять воскресити й за-мертво поховану руську народність”.*)

(Дальше буде.)

*) Як. Головацький — Лит. Сбор. 1885, ст. 37.

ОБРАЗЦЫ

ЧИСТОПИСАНІЯ

Яквани

Якувонь Нерониченя

Р. Б. 1835.

Взірці гарного писання Якова Нероновича, 1835 р.
Перша українська книжочка “чистописання”, з якої наші предки учили ся писати по українськи.

(З бібліотеки Дра Ол. Сушка).

F. Randall Livesay.

Авторка збірника: Songs of Ukraina.

СВІЖІ ПРАЦІ

д. Ф. Р. Лайвсей.

Добродійка Ф. Р. Лайвсей, відома вініпегська поетеса та письменниця, й талановита авторка цінного збірника "Songs of Ukraina", працює даліше невпинно над збагаченням англійської літератури зразковими перекладами з багатого скарбниці української поезії.

Останніми часами звернула ш. письменниця свою пильну увагу на поетичну спадщину покійного Іва-

на Франка. Його творчости посвятила вона окрему статтю, й зілюстровала її кількома дуже удачними перекладами найбільш характеристичних Франкових поем.

Рівночасно д. Лайвсей не спускає з ока пребогатого поля устної пісенної творчости українського народа, й переклала свіжо на англійську мову слідувачі наші чудові приколискові пісні:

1.

Ой ходить сон
Коло вікон,
А дримота
Коло плота;
Питає ся
Сон дримоти:
— Де будемо
Ночувати?
— Де хатонька
Тепленькая,
Де титонька
Миленькая.

2.

Ой спи дитя, колишу те,
А як заснеш, полишу те;
Заснеш рано, відійду те;
Відійду те під вербами,
Сама піду з козаками,
З козаками кашу їсти,
А з панами разом сісти.

3.

Ой лю, лю, малий Івасеньку,
Ой лю, лю, лю, лю!
Ой тато на Поділю,
А мамуня в полю!

4.

Поломала сі колисонька новая,
Ой забила сі дитинка малая;
Не так же ми жаль колисоньки нової,
Ой як же ми жаль дитинки малої.

5.

Спи моя дитино!
Місяць крізь вікно
У твою колиску
Сьвітить вже давно.

Спи моя дитино,
Нічоньки шкода,
Спи моя ріденька,
Гойдоньки-гойда!

6.

А ти поїхав,
 Мене понехав,
 а я бідная плачу;
 Сплакалам очи,
 Як в день так в ночі
 що світонька не бачу.
 Дурна пташина,
 Ой не величка,
 що по гіляці скаче:
 Дурна дівчина,
 Тай нерозумна,
 що за гультаєм плаче.
 Ой як же мені
 Тай не плакати,
 самі сльозоньки лють ся,
 Що від милого
 Вістоньки нема,
 а від нелюба шлють ся.
 Жадна пташина
 Без товариша
 не пробуває в лісі;
 А ти поїхав,
 Мене понехав,
 як ластівоньку в стрісі.

Повисші приколискові пісні вийняла д. Лайвсей з слідуєчих рідких збірників українських пісень, випозичених з багатой бібліотеки проф. Дра Ол. Сушка:

1. Pieśni polskie i ruskie ludu galicyjskiego. Z muzyką instrumentalną przez Karola Lipińskiego. Zebrał i wydał **Wacław z Oleska**. We Lwowie, 1833. (Гляди поменшену відбитку титулової карти на стор. 22).
2. Pieśni ludu ruskiego w Galicyi, zebrał **Żegota Pauli**. T. I — II, Lwów, 1839 — 1840.

В англійському вірному перекладі наша шеста приколискова пісня виглядає ось так:

A Lullaby of Past Centuries. (Ukrainian)

You have gone away
 And you have left me:
 Wretched, I weep forsaken!
 All day, all night long,
 I cry my eyes out—
 The bright, dear world they see not.

O slighted nestling,
 My tiny, wee thing
 Which hops upon the branches!
 (Maid, disregarded,
 All senseless weeping
 For him who would desert her!)

Oh! why not weep then,
 Why not be mournful?
 Tears pour down of themselves now—
 No word my love sends:
 From him I love not
 A message comes each morning.

O, no one's nestling,
 Without companion,
 In woods may never wander:
 You are away now—
 Gone like the swallow
 Which leaves thatched eaves empty!

NOTE.—The sorrow of women—left to sit at home when lovers and husbands fare to the wars—is epitomized in this ancient lullaby of Ukraina. The deserted maid sings to her lover, to herself and to her infant in swiftly changing moods. And as she sings, she comforts her sad heart.—F.R.L.

Останніми часами збирає д. Лайвсей пісенні матеріяли до зілюстровання “жіночої неволі в народних піснях”. Хто з ш. читачів “України” посідав би цінну книжочку пок. Івана Франка під повисшим заголовком, зволить ласкаво надіслати її до нашої Редакції, яка зобов'язуєть ся передати її до рук ш. д-ки Лайвсей.

Вкінці вважаємо нашим милим обов'язком подати до прилюдного відомо, що до пильної літературної праці біля перекладування перлин української літератури на англійську мову взяв ся в останніх часах наш талановитий земляк, д. Д. О. Мацко з Кепускейсінг, Онт., Канада.

Надто зазначаємо, що в дальших книжках “України” містити мемо цінні фольклорні матеріяли, як пісні, казки і т. п., надіслані нам нашими приятелями до опублікування в нашому журналі.

ПОРТРЕТИ ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ.

(1629 — 1687 — 1709)

ЗАМІТКИ З НАГОДИ СЬОГОМІСЯЧНОЇ ДАРОВОЇ ПРЕМІЇ “УКРАЇНИ”.

БЕЗ УСЯКОГО сумніву гетьман Іван Мазепа се один із найвизначніших, а передівсім же один із найбільш о-свічених, й од-

дин із найбільш свідомих своєї мети і цілий гетьман України.

Початок гетьмановання Мазепи припадає на сумні часи злощасної пам'яті в історії України Руїни. Та вжеж дальші події в розвитку України за часів господаровання Мазепи свідчать проречисто про теє, що в його особі найшла була рідна країна талановитого й широкого опікуна, який з рідким і небуденним організаторсько-адміні-страційним талантом гоїв давні рани Вітчизни й будив усіх і вся до нового, кращого житя і творчої праці на всіх полях загально-народних змагань, виминаючи при тім з подиву гідним спритом незрівнаного дипломата усі труднощі, які тоді стояли до поборення перед кождочасним гетьманом України,

в її крайно делікатних відносинах до Московщини і Польщі.

Горяча любов Вітчизни, й без всякого сумніву не лицемірне бажання бачити її в повнім значінню слова **вольною і незалежною** країною, вольною передівсім від тугого й невимовно важкого ярма тодішньої Московщини, пхнула остаточно Мазепу до явного і отвертого бунту проти Петра Великого.

Повстанне при помочи шведського короля Карла XII — як відомо загально — не удало ся. Нещасливий бій під Полтавою памятного 1709 р. скінчив ся погромом Мазепинців — й в результаті доля України була припечатана. Московщина позбавила згодом Україну усяких прав вольної країни, й вкінци перемінила її під кінець XVIII ст. в звичайну провінцію Росії, здавлюючи при тім безпощадно і немилосердно усякі прояви і змагання Українців до національного самоозначення.

В незносному Московському ярмі протерпіла Україна невимовні страждання протягом усього

Григорій Григорійович
Григорій Григорійович
Григорій Григорійович

XVIII й XIX ст. І аж велика війна збудила її до нового вольного життя. Правда — не довго втішалась і тепер Україна волею! — й скоро дуже на місце давнього московського ярма попала Україна в стократ тугійше й стократ небезпечнійше ярмо німецького мілітаризму й імперіялізму, та все таки сходяче ясно над усім світом сонце Соціалізму й вселюдського братання і волі каже нам надіяти ся, що теперішня неволя України скінчить ся скоро — разом з неминучим упадком імперіялізму, мілітаризму і капіталізму на усьому світі.

Яка була фізична стать великого Гетьмана за його життя? Чи заховались по нинішній день достовірні портрети Мазепи?

“Мазепі — пише в одному місци шановний історик України, професор М. Грушевський, — на полі іконографії пощастило так, як ні одному з гетьманів, тай взагалі як ні одному з історичних діячів українських. Пощастило аж за богато, бо всього богацтва і ріжнородности тих типів ніяк не можна прикласти до гетьмана і не легко уставити типи вповні достовірні та виробити собі певне понятє про фізичну стать оригінала.

Вже в доволі численних нині, популярних підручниках історії України пера М. Грушевського, М. Аркаса і Ол. та Б. Барвінських стрінете ріжнородні типи портретів Мазепи. В менше доступних широкій громадї наукових публікаціях, таких як “Кіевская Старина”, Записки Наук. Товариства Шевченка і пр. стрінете рівнож ті самі,

або свіжіші не менш інтересні відміни. В новіших часах цінну збірку важнійших портретів Мазепи опублікував 1908 р. талановитий шведський учений Др А. Енсен в своїй книзі про Мазепу під заголовком: *Mazepa, historiska bilden fran Ukraina och Karl XII dagar*”.

“Коли б зложити головніші звісні нам портрети Мазепи в хронологічнім порядку типів, то почати треба від звісного лаврського портрета, виданого свого часу Т. Лебединцевим, а недавно потвердженого нахідкою другого портрета тогож типу Д. Еварницьким в Катеринославщині. Як відомо, лаврський портрет не мав уже підписи, коли його видано, і про неї свідчила устна традиція. Катеринославський портрет, виданий Еварницьким (Вѣстникъ Екатеринославскаго земства, 1904, № 2) має ініціали, хоч не зовсім звичайні: И. М. Г. З. К. К. С. П. Л., і герб якийсь фантастичний (ініціали можна б прочитати як: Иван Мазепа Гетьман Запорожський Козацький (або кавалер) Ктитор Свѣятой Печерської Лаври, припускаючи, що катеринославський портрет стоїть в безпосереднім звязку з лаврським). Лебединцев поперав його автентичність подібністю з гравюрама лаврівського гравера Щирського з останніх років XVII в. На сїм портреті бачимо досить молоду людину — на добре захованого чоловіка не старійше 40—45 літ, з лицем круглим, з легко зарисованими вилицями і невеликими усами, в українським убранню, без гетьманських

Гетьман Ів. Мазепа оточений алегоричними фігурами. На долі частина його гербу. — З ритовини архидіякона Мігури 1706 р.

клейнотів. Лебединцев здогадавався, що се постать Мазепи з перед гетьманства, перемальована пізнійше.

В 92-ім томі Записок Наукового Товариства імени Шевченка (1909, кн. VI.) подав був ш. проф. М. Грушевський новий портрет Мазепи. Образ представляє, фігуру більш тяжку, грубшу, що виглядає на добре захованого чоловіка коло 50 літ. Клейнотів нема, але стиль гетьманський — під звисний тип Богдана Хмельницького (уклад фігури, костюму і навіть традиційне пасмо волося з під шапки); орденська стяжка св. Андрія виглядає як домальована пізнійш. Лице більш подовгасте, вилиці не виступають зовсім. Герб автентичний.

Досить підходить до нього портрет з Гріпсгольмської галереї, о-

публікований дром Енсеном — але там лице і стать худійші, чоловік виглядає молодше. На звисній гравюрі Галяховського 1708 р., де Мазепа також намальований в рикарській броні, як на Гріпсгольмським портреті, лице випадає худійше і старше; лице подовгасте і підходить під сю категорію.

Портрет Мазепи, який наше Видавництво розсилає з сьою книжкою “України” в дарі своїм ВП. Передплатникам, зроблений також з портрету Гріпсгольмської галереї, лише з тим додатком, що ми взяли його з відомої “Всесвітної Історії” Спамера (Липськ, 1902, т. VII, стр. 203). Чи Др Енсен знав про існування сього портрета в Спамеровій Історії, нам не відомо, бо — на жаль — згаданої Енсонової публікації ми під руками немаємо. При нагоді зазначимо ли-

Гетьман Ів. Мазепа.
(Після рідкої ритовини Норблїна).

ше, що під портретом Мазепа в Спамеровій Історії є подана й фотографічна відбитка “підпису” гетьмана; та вже ж се лише частина підпису, та ще й до того дуже неfortunно дібрана тим, що в дійсності є вона лише закінченням гетьманського підпису в польській мові: W(oysk) Zarog. В новіших ілюстрованих підручниках Все-світної Історії в англійській мові доводило ся нам стрічати той самий портрет славного гетьмана.

Другу категорію становлять портрети з бородою — почавши від портрета чернігівського музею і до підгорецького, опублікованого 1908р. Дром Б. Барвінським в його “Історичних Причинках” (Жовква, 1908, стр. 101); середину між ними займає гравюра в книзі Енгля; з них чернігівський має герб, намальований вірно, але аксесорії портрету показують на якийсь перемалюнок з пам’яті, і тому й риси обличчя не мають певности.

“Зовсім осібно стоїть варшавська гравюра Норблїна, дуже непевна”, хоча Лазаревський вважає іменно сей портрет Мазепа “найболѣе достовірнимъ” За се на думку Лебединцева (бувший редактор “К. Старини”) портрет сей є “какое-то гороховое чучело, котрымъ только воробьевъ пугать”.

На Норбленівській гравюрі бачимо надпис: ‘Mazepa aetatis 78’, т. зн.: Мазепа в 78 році життя. Се потверджувало б відомість, подану покійним М. Костомаровим, що Мазепа родив ся 1629 р. Відбитку Норбленівської ритовини подаємо повисше.

На самім кінці треба поставити відомий портрет Мазепа в петроградській академії, Нікітіна; його автентичність заперечено в останніх часах з дуже поважних сторін. Всеж таки його популярність незвичайна. Велике число портретів Мазепа, вже з часів після полтавської

катастрофи 1709 р., звернуло на себе увагу ш. історика України, М. Грушевського. "В сій популярности Мазепиного портрета — запримічує ш. учений — я бачив би певну патріотичну фронду українську против російського режиму, фронду характеристичну тим більше, що сама стаття Мазепи зовсім не тішила ся особливою симпатією, скільки можна судити". (ор. cit., стр. 248).

І се не виключене, хоча ми позволимо собі зазначити, що і інші

українські гетьмани тішили ся не меншою популярністю серед українського народу, що й гетьман Мазепа, й їхні портрети рівнож дуже численні, — лише що — на превеликий жаль — не було у нас чимало богатих любителів рідної старини, які на збиранне дорогоцінних памяток нашої славної бувальщини зложили б мільйонів фортуни... Та вже ж хто знає: може в далекій Америці виростають будучі Меценати української науки і штуки...

Може...

ТАМ!...

Там, де хвилею-горою
Море бе об береги,
Де над пропастю-скалою
Блестять вічні сніги,
Де орел ширококрилий
Піднебесним морем мчить,
Де все мрачно і все сумно,
Де тиша страшна царить;
Там, де кодро бісів лютих
Гніздо своє розвели,
Де погана чарівниця,
Й кляті відьми й відьмуки,
Й де вся вража чортів сила
Свої танці почали, —
Де північною порою
Страшно виють опирі,
Й де все стогне і заводить,
Й де б і біс не ночував, —
Там — признатись не зашкодить,
Я ніколи... не бував...

N. N.

ПЕРЕДНЕ СЛОВО.

ІТ тому 50 появилa ся була в великопольськiм мiстi Познани друком iнтересна книжка пiд заголовком: *Obrazy Rusi Czerwonej przez Władysława Zawadzkiego (z rysunkami Juliusza Kossaka)*, Poznań, 1869. — Nakładem Jana Konstantego Żupańskiego.

Книжка великого формату була видана незвичайно чепурно й автор прикрасив її знаменитими дереворитами рисунку славного польського маляра Юлія Коссака (старшого). Нині згадана книга є великою бібліографічною рідкістю, й находиться лише в найбагатших старокраєвих бібліотеках. Один примірник її найшовся в цінній бібліотеці Проф. Дра Ол. Сушка, редактора нашої "України", багатій іменно рідкими стародруками, що відносять ся до історії українського народу.

На основі згаданої книги, й на основі інших описів рідної країни, які знаходять ся рівнож в бібліотеці нашого ученого, й подаємо ось тут опис нашого Поділя так, як воно представляло ся очевидцям пів століття тому назад, отже в тих минулих часах, коли то ще не діткнула його рука пізнійшої "цивілізації", ані тим більше остання страшна руїна великої війни.

Колисав мою колиску
Вітер рідного Поділя
І зливав на сонні вії
Степового запах зїлля.

Колисав мою колиску
Голос недалеких дзвонів
І веселий сьпів весїльний
І сумний плач похоронів.

Колисав мою колиску
Крик неволеного люду
І так в серце вколисав ся,
Що до смерти не забуду.

Богдан Лепкий.

I.

ЦЕРКВА.

ЕЛО.

На просторім місци, менше більше в самій середині села стоїть деревляна церква.

Тутешна людність є переважно греко-католицька; є і костьоли, але рідше, за се церква знаходить ся в кожному селі, а всі будовані на один лад, що нагадує византийську архітектуру (будівництво), о скільки простий сільський тесля умів її наслідувати. Збудовані з грубих тертиць, низкі, мають форму подовговатого хреста з коротко втятими поперечними раменами.

Три випуклі копули, середня висша, дві крайні нисші, криті гонтами, творять її дах. Від копул знижуєть ся піддаше аж до половини майже стїн й обігає церкву доокола. Піддаше покрите також гонтами, так що уся церква вигля-

дає немов збита з самих гонт.

На копулах стремлять грецькі (трираменні) залізні хрести; ушкоджені звичайно ржою і бурями, хилять ся вони на різні сторони. Де піп більш дбайливий, а громада богата, там церковний дах мальований на червоно, а церква окружена штахетами.

Місце наоколо церкви називаєть ся, як і в інших околицях, цвинтарем, бо давнійше ховано тут небіщиків. Сьвідчать про тее покриті мохами, напів запалі в землю кам'яні плити, з українськими написами викованими "кирилицею", а часом тут та не там стремить ще й досі пощерблений й похилий малий хрест з широкими раменами, витесаний з пісківця. Нині цвинтарі перенесли ся поза межі села й нікого не вільно ховати в сусідстві церкви. Одначе назва і памятка за ховались.

По рогах того "цвинтаря" стоять в певнім віддаленню від церкви старезні, розложисті липи, за-

саджені тут перед многими літами. І чито весною, прибрані пахучим цвѣтом, чи до пізної осені шумячи буйним, темно-зеленим листям, й заслонюючи віддаленому глядачеви стіни деревляної церковці, — надають вони усьому краєвидови незрівнаного поетичного чару й краси.

Недалеко фіртки (входової брами), при однім боці цвинтарної площі, звичайно напроти головних церковних дверей, зносить ся особливого вигляду одно-або двоповерхова дзвінниця, збудована з грубих платов, повязаних на вхрест. Під дахом, вткритім гонтами сьвітить ся кілька невеликих спіжевих дзвонів. Дістати ся до них можна при помочи уставлених в середині одна над другою драбин. Декуди долішня часть дзвінниці є забудована ліпленими стінами, а тоді вона служить рівночасно в виїмкових випадках як трупарня. Тут містять ся також ноші, мари і інші похоронні знаряди. Там, де дзвінниця не забудована, згадані спрятки містять ся в передсінку церкви, або стоять під церковним піддашем.

КОРШМА.

В сусідстві церкви, в тім самім просторім осередку села стоїть по другій стороні дороги око в око з церквою коршма.

Є се велика поздовжна будівля з вигідним “підсїнем”, опертім на деревляних стовпах. Звичайне се місце сходин й сільських забав. І коли церква зі старости часто дуже буває похилена, й коли з пови-

риваними гонтами і похиленою копулою носить на собі сліди занедбанья, так за се коршма, головно від фронту, сьвітить весело гарно побіленими й добре утриманими стінами, й старанно пошитим дахом. Справді — сумний се, але звичайний вид, який стрінете в кождому селі — се нерозлучне сусідство церкви і коршми, які перебувають з собою так, як в устах селянина є усе в купі молитва і слово прокльону, як в його житю іде все в парі побожність з зіпсутем.

На підсїню коршми збираєть ся громада в сьвяточні дні, заки піп вїйде до церкви і пічне “службу божу”. По “причастю” кождий спішить сюди чим скорше, аби, як каже, пополокати уста “півкватирком” горівки. Тут по “службі божій” збирають ся опять і запивають порожні жолудки. Кождий церковний обряд, хрестини, вивід, похорони, шлюби — усе мусить кінчити ся “трактаментами” в коршмі, в якій розсїв ся жид-арендар, хитрий і спритний, що уміє користати з кождої пристрасти й привички хлопа.

Досі іще, на жаль! — руський хлоп працю і забаву, усе те навіть, що починає з Богом, кінчить келішком, топить в пиянстві. Коршма в нерозлучнім сусідстві церкви се видимий знак страшної гангрени, що затроє житте того народа.

* * *

Ось так малює нам нашу рідну церковцю і сьвяту коршму очевидець з перед 50 літ, сентименталь-

ний польський шляхтич, — забуваючи про тее, що і тая “наша” рідня церковця, і “святая” наша коршма — усе те дарунки “висшої” польської культури, яку вне-

сли у наші тихі й чисті села панове шляхта...

Та вжеж послухаймо дальшого оповідання нашого автора.

ВЕЛИКДЕНЬ.

I.

Великий Піст.

Почавши від сиропустної неділі починаєть ся “твердий” піст, т. є. так званий великий піст, або сорок днівка. Заховують його з найбільшою суворістю. Протягом усього того часу не їдять навіть набілу, не говорячи вже про мясо, яке і тее рідко коли гостить в хлопській хаті. Замість омасти уживають олію, а надто ще й постять цілковито в кількох днях тижня. Суворий сей піст спричинює наслідком обезсилена і голоду усякі недуги, а передівсім так звану “курячу сліпоту”. Під ту пору недуга ся панує загально під хлопськими стріхами. Деякі зарікають ся пити протягом усього того часу горівки, і се є найбільшою жертвою з їхньої сторони.

Не диво отже, що пора так суворо заховуваного “великого посту” є найсумнійшою картиною в житю селянина, тим більше, що якраз тепер починають доскулювати усі недостачі “переднівка” й всякі інші клопоти гіркого селянського життя. Наслідком того усі очікують Великодня з неописаною тугою, а “Цьвітна (шуткова) Неділя”, яка

заповідає недалекий вже Великдень, є першою веселійшою хвилею того часу.

II.

Цьвітна Неділя.

Вже перший промінь весни огріває землю і будить круженне животних соків в ростиннім сьвітї. Пукає верба і лоза, а в Цьвітну Неділю спішить нарід весело до церкви й несе повязані галузки покритої “котятками” лозини — ради посьвячення їх в церкві. Після “служби божої” вертає люд з посьвяченими “пальмами” домів, й з щирою втіхою бють себе ними взаїмно серед загальної радості і сьміхів, заповідаючи собі недалекий вже прихід Великодня. А числячи при тім удари повторяють при тім прастару приговорку:

Раз, два, три...

Не я бю

Лоза (шутка) бє.

За тиждень

Великдень!

Після Цьвітної або Шуткової Неділі слїдує в Великім Тиждни ще більш суворий піст. Чимало люда “сушать” протягом цілого тиждня, й окрім шматка хліба і во-

ди, і се аж після заходу сонця, не беруть нічого в уста. Тому то й цілий сей тиждень, чим ближше Великодня, тим більше сумний й жалібний. Нарід спішить до сповіди, газдині зайняті приготуваннями до Св'ят, білять хати, перуть біле і т. п. Почавши від Великого Четверга мовкнуть дзвони бо "Христос лежить в гробі", а зібрана під церквою громадка хлопців вибиває що мога деревляними молотками об стіни церкви й возвіщає таким чином усьому селу сумну вістку.

Се "калатанне" тріває аж до самого Воскресення, цілих два дні від ранного ранку аж до пізної ночі, бо справляє зайнятим при тім хлопцям особливу розривку.

III.

Великдень.

Щойно ранним ранком у Великодню Неділю ударять вперше дзвони та возвістять усьому хрещеному народови, що "Христос Господь воскрес із мертвих, смертю смерць поправ і суцим во гробі живот дарував".

Так і блисла усім радісна зоря великого св'ята бідного люду — Великодня. А тут та не там стріляють ще з того приводу з рушниць (звичайно дяк, або хтось з місцевих стрільців) або й з спеціально справлених для такої okazji моздірів.

Тому то вертаючи з Утрені ви-тають ся люди веселими словами:

— Христос воскрес!

— Воістину воскрес! — відповідає повитаний.

Возами і пішо везуть і несуть в

"нецках" усяку їду, та уставляють їх під церквою до "посвячення". Цілий цвинтар заставлений згодом рядами нецок, на котрих зносять ся піраміди яець, обведени наоколо зволами ковбас. Поміж білими яйцями тут та не там побачите ще й крашені на сино і червоно, а там й розкрашені усякими рисунками, узорами та символами, більш або менше удачно, відповідно до творчої уяви рисівника або артистки. Се славні українські "писанки" або "крашанки". Яйця і ковбаси творять головну й конечну частину "св'яченого". У біднійших на тім і кінчить ся. За се у богатших, відповідно до заможности побачите ще різнородні додатки, в більшій або меншій скількості, як вепрове мясиво в ріжних видах, печене порося з хрином межі зубами, сир, масло і пр. "Св'ячене" убирає газдиня барвінком та укладає принадно у нецках, аби таким чином засв'ідчити свою господарську старанність й зручність.

Після "служби божої" виходить піп з церкви, та відчитавши молитву, ступає разом з дяками поміж рядами нецок й кропить їх "св'яченою водою". Після того обряду спішать усі, один наперед другого, з своїм добром домів, аби тут поділити ся "св'яченим яйцем", та вперше після сорокоденного посту наситити ся мясною їдою.

IV.

Гаївка.

Після св'яченого, кождий спішить по старому звичаю, до церковної дзвіниці, аби тут ударити в

усі дзвони, і се називаєть ся “розбиваннем дзвонів”. І так розбивають ся дзвони протягом цілого дня аж до вечірні. З усього села збираєть ся на церковній толоці, або цвинтари громада. Сходять ся тут старі і молоді, мушцини і жінки, діти, парібки і дівчата, — одним словом: усе що живе в селі спішить під церкву та ударивши кождий в дзвони, починають посполу забаву, зложену з свого рода танцю, хороводів і пісень — так звану “гаївку”.

Немає нічого веселійшого, нічого свобіднійшого в житю селянина як отся гаївка. Того дня і серед тої забави забувають ся усі турботи буденного житя. Як раз під ту пору будить ся з зимового сну природа та животворний повів весни вичаровує першу зелень. Весну чути в воздуху, чути в кождім теплім сонішнім проміню, видно в зеленіючій мураві — і грудь свобіднійше віддихає, око споглядає веселійше, — і все те настроює кождого до веселости, забави...

Усі убрані сьвяточно: дівчата з китицями стяжок (бинд), що вють ся на голові, окружених неначе вінцями буйно натиканим листем золоченого барвінку; хлопці в сьвяточних свитках, підперезані пишном червоними або синими поясами; господарі в баранячих шапках і кожухах; господині в білих і довгих “раньтухах”. Старші і діти громадять ся наоколо церкви, сидять або стоять в ріжних купках, й громадно заповняють усе окружене цвинтаря, коли осередок лишаєть ся свобідним для “гаївки”.

V.

“Зельман”.

Починають її дівчата. Пібравшись за руки, творять як найбільше коло; дві або одна стають по середині, інші заводять кругом них хоровід в одну і другу сторону, й співають протяжними голосами пісню:

“Їде, їде Зельман...”

Пісень, які співають при гаївках, оголошених друком в збірнику Жеготи Павлі, не чував я в тих околицях. Хтож би був той Зельман, і чому він іменно відграє таку ролю при великодній гаївці, з певністю знати того не можна, хоча учені ріжно се поясняють, та й кружать про се ріжні здогади (В слідууючій книжці “України” вияснено таємничість “Зельмана” нашої гаївки дуже докладно на основі історичних документів — Ред.).

VI.

Гусак.

Та Зельман хоча і їде, но все таки ніколи на місце не доїздить. Іменно уся забава полягає на тім, що хлопці не дають ніколи докінчити дівчатам ані танцю, ані пісні. Коли отже дівчата зібрали хоровід й почали пісню, хлопці збирають ся тайком за заулком церкви, або воротами цвинтаря й пібравшись один другого “гусака”, впадають несподівано з криком в танцюючий хоровід і розбивають його. Той, що їде передом, впадає в коло, вививаючи костуром в руці. Буцїм то перелякані дівчата утікають, падають одна через другу, робить ся замішанне, крик — на пре-

велику радість побідних парібків, а на смуток розполошених дівчат, які буцім то на правду сердять ся, а часом, коли того рода жарти повторяють ся за часто й надто псують дівчатам забаву, то приходять й до дійсних ударів, при чім найгірше виходять підрістки, що замі-

шали ся до парібків. Розбите коло збираєть ся опять, опять починаєть ся пісня про Зельмана, а тимчасом пакістники чатують та тайком збиратюь ся опять, аби перервати забаву й не дозволити докінчити пісню.

Б р а м а.

Після рисунку Юл. Коссака старшого.
З колекції Дра Ол. Сушка.

VII.

Брама.

Инші ж, зручнійші в рухах (гімнастиці) готують серед того зівсім инше видовище. Двох або

чотирох хлопців беруть ся за рамена стаючи проти себе, инших двох або чотирох стає їм так само на плечі, а іще двох, як найдуть ся такі сьмільчаки, вилазять ще й тим на плечі, — і так творить ся одно-

або дво-поверхова вежа, яка обережно посуваєть ся наоколо зібраних, на велику радість старших, які з видимим вдоволенем приглядають ся їй подивляють зручність молодого покоління. В дійсности ся вежа має представляти величаву браму, та тому і зовуть її “воротами”. Одначе головним завданням їй головною приємністю тих воріт, чи там тої рухомої вежі, є, подібно як і гусака, розбити коло танцюючих гаївку дівчат. Після якогось часу, запримітивши відповідну хвилю, ударяє вежа несподівано усім розмахом розколиханого тарана в танцююче коло. Розумієть ся само собою, що як вежа Филістимів упадає зрушена тим ударом, їй сама “брама”, а упавши справляє іще більше замішанне, крик і нарікання ніж знаний вже нам “гусак”.

Такі то є забави того люду. Вони вистарчають йому в простоті його душі, а передані давним звичаєм з покоління в покоління, справляють йому сердечну радість.

Так проводить нарід тутешніх околиць перший день Великодня. З ударом дзвона, що кличе розбавлений народ на вечірню, кінчить ся гаївка. Усі ідуть до церкви, а після вечірні розходять ся домів, або громадають ся в церкві.

VIII.

“Обливаний понеділок”.

Другого дня Великодня не танцюють уже гаївки. За се прастарий звичай передав народови іншого рода забаву, на якій дівчата виходять далеко гірше, чим на юнацтві пакістників в часі гаївки. Є

се так званий “обливаний понеділок”. Того дня часто дуже забава не кінчить ся на самім обливанні, але буває, що парібки поривають дівчину і затоплюють цілу в воді. А хоч як се немила несподіванка, що справедливо може побудити до гніву, мимо се гнівати ся не вільно, бо се звичай усьвячений прастарими часами. Та і гніви звичайно довго не тривають, а навпаки — в холодній весняній купелі запалюють ся найчастійше сердечні огні, які в осени кінчать ся щасливим подружем.

IX.

Поминки.

Так проводить молодіж ранок другого дня Св'ят. Пополуднева пора посв'ячуєть ся іншому, поважнійшому обряду. Старий звичай каже почитати пам'ять тих з родини, що ось колись проводили посполу св'яточні дні, а нині вже перенесли ся в інші св'іти... Роздумування на цвинтарі і молитва “за померші душі” кінчить великодні св'ята. Коли гарна погода, так другого, або третього дня Св'ят виходить місцевий піп “на могилки” і вудчитує на гробах евангелія. За ним іде уся громада. Кождий, що має там зложену у гробі дорогу і близку собі особу, (а хтож подібних втрат не має...) спішить на цвинтар і даючи попови умовлену заплату, провадить його на гріб свого небіщика і просить відчитати “евангеліє”. Нарід вірить, що се принесе небіщикам полекшу... В кождому разі звичай сей приносить напевно значну полекшу самому попови, бо

того дня він заробляє своїми “евангеліями” гарні гроші. Відчитування евангелій на гробах протягаєть ся до пізна в ніч. Колиж піп не встиг обійти усіх гробів, так се повтараєть ся іще в слідующих днях.

Відчитування евангелій на гробах померших, жалібне богослуженне в “задушний день”, обходжене з великою врочистістю, й справлюванне правильно кожного року так званих “поминків”, усе те свідчить про тее, як глибоко вкоринив ся серед нашого народа прапрадавній, поганський іще звичай “почитання померших” (культ померших). Рівночасно се гарний доказ того, з яким живим пієтизмом, а навіть релігійною пошаною, переховує наш нарід память померших (згадати б тут лише загально відомі наші “помяники” або “грамоти”, то є списки померших, переховувані з великою пошаною по наших хатах). Жаль лише, що отсей прастарий, й високо поетичний звичай “почитання померших” перевернули на своє й використали для своєї брудної користи попи, й зробили з нього наскрізь купецьке “відчитуванне евангелій і молитов” буцім то за “спасенне померших душечок”, а в дійсности собі на зарібок.

* * *

Годить ся ще запримітити при тій нагоді, що попи взагалі використовували правильно усі старинні гарні й високо поетичні народні звичаї — ради користи й лакімства нещасного. Одним із таких

звичаїв, перевернених до гори дном попами, є й звичай сьвячення пасок, проти чого протестували нераз й самі єпископи. При кінци XVI ст. протестував, між иншими, проти сьвячення пасок й славний львівський єпископ Гедеон Балабан (православний) прилюдними грамотами з дня 22 марта 1588 року і з дня 1 цвітня 1588. В грамотах тих поучує ш. єпископ, що звичай великодного сьвячення паски є поганський, й його належить безумовно заперестати. Та вже з заведеннем унії звичай сей за проводом польських католицьких “ксьондзів” вкоринив ся на Україні на добре, й наші попи не попускають ся його ради захланности й хапчивости й по нинішний день, і то навіть в далекій й вольній Канаді...

Що правда — в Канаді чимало помагають попівським ошукам усякі націоналістично-клерикальні газетки, які отверто, в едіторіялах, заохочують народ до “сьвячення пасок”, і то коли вже не самими попами, яким годі відвідати усі місцевости, то бодай... дяками... “Гриху за тее не буде ніякого”, — додає вам при тому з школярською наївністю побожний редактор, начеб він дійсно був не аби яким церковним або обрядовим авторитетом.

Та вжеж усе вказує на тее, що зоря кращих часів сходить і над нашим безталанним народом і на чужині...

Дальше буде.

ПЕРВІСТКИ.

х х х

НІД повисшим заголовком отвираємо в нашому журналі свіжий відділ, в якому печатати мемо перші проби наших молодих авторів.

На початок містимо гарне оповідання “з канадійських гараздів” пера д. А. Писаренка.

Легкий і займаючий спосіб оповідання й гарна українська мова, якою наш молодий автор володіє, кажуть нам бачити в ньому чимало заповідаючу силу на полі рідного письменства.

На шляху гіркої письменської праці серед рідного народа на чужині бажаємо йому усього найлучшого!

* * *

(Редакція “України” застерігає собі право починити в надісланих її рукописах довільні стилістичні й правописні поправки).

■ ■ ■

А. Писаренко.

ДОРОБИЛИСЬ...

Образок з канадійських гараздів 1914 р.

I.

МОРоз злив ся, трищав і осипав ледяно-пекучими іскрами прохожих, що, позакутувались з головою в теплі шуби, спішили скорим кроком домів.

Знакомі здибаючись не ставали перекинутись кількома сло

вами, але процідивши крізь зуби “зимно”, або яке небуд поздоровліне неслись далі.

Із за вугла одної вулиці показав ся чоловік в коротенькій, полатаній свитині і в літніх черевиках. По його скорім ході можна було догадувати ся, що ся мізерна одіж не гріла його на сім лютім морозі, і було видно, що він всіма силами старав ся зменшити той простір, я-

кий, правдоподібно, відділяв його від теплої хатини.

Скорим кроком він пройшов кілька кварталів, звернув в бічну вулицю і небавом опинився перед дверима чепурної хоч і маленької хатини.

Почувся скрип дверей і він ввійшов.

В середині було темно. І тільки вечірнє світло, що ледви-ледви пробивалось крізь два маленьких віконця, зраджувало в однім із кутків кімнати, постіль, на якій лежала купа лах.

Лахи заворушилися і з під них показалося бліде, знеможене лице жінчини, яка тихим болючим голосом спитала:

— То ти Максиме?

— Я, Ганю, — була відповідь.

— Може де робив, що так довго не було?, — тихим, безнадійним голосом спитала жінка.

Максим мовчав. Він схилив голову і думав, як відповісти жінці, щоби її не вразити. Але її не треба було відповіді. Мовчанка чоловіка казала все і нещасна з стоном прошептала:

— Ой, Боже, Боже, мабуть подохнемо із голоду і холоду як ті мишенята...

— Не турбуйся, Ганю, — винувато похиливши голову озвався Максим, — якось то воно буде: може знайдеться скоро яка робота...

І, щоби змінити тяжку неприємну розмову, він спитався чого так зимно в хаті, чого не палять?

Бліде лице Ганни скривилося. Сльози виступили в очі і наче про сили ся ринути по змарнілим лиці... Та вона збрала всі сили, щоби

стримати їх... Її не хотіло ся вразити чоловіка своїм горем і вона відповіла тихим голосом:

— Петруньо цілісенський день бігав по залізницях та вулицях, але як на гріх нема ніде й кусочка вугля... Тільки дурно намерзся.

— Там жеж було іще кілька дощинок.. Чи може ти вже їх спалила?, — в задумі спитав Максим.

— Ще ні... Завтра рано чим запалю?... Ніч якось і так переспимо... Там десь ще є кусочок хліба... Бери їж. Завтра зварю знов тіста... Там ще буде на раз муки... Ох, Господи! — тяжко зітхнула Ганна.

— Не хочу... Де мішок? Якось треба буде, хоч трохи роздобути вугля... А то ще діти подубіють від зимна...

— Деж ти його візьмеш? Хиба підеш до якого складу? То ще й попадеш ся... А тоді... Що я сама буду робити з дітьми?, — говорила Ганна.

Але вона не стримувала його, бо знала, що вугля треба непременно.

По хаті віяв зимний вітер, а рука, яку вона витягнула з під лах, косянїла. Діти кулились і тулились одно до другого шукаючи таким способом захисту від чим раз гірше доскулюючого зимна.

Максим не відповідав. Він здивав мішок, рипнув дверима і вийшов.

II.

Він знав де було багато вугля і в ту сторону направився. Але його ноги поступались якось поволі... Перший раз в життю примусила його нужда іти і брати чуже, не платившись, не плативши нічого...

І ось нечаяно видалося йому, наче якийсь голос питав його:

— Куди ідеш?! Вернись!...

Але тут зараз відкликався другий:

— За вуглям... Для бідної недужої жінки, для діточок!

І він ішов. Ішов поволі, але рішучо.

От він вже й коло складу.

Кругом темно і тихо.

Мороз ще сильніш розлютував ся ніж з вечера і нікому не було охоти вештатись по вулицях.

Оглядаючись на всі сторони, Максим помалу підійшов до вікна: відсунув заставу, вліз в середину, і, через кілька хвиль, повний мішок глухо стукнув об землю...

Максим виліз, засунув заставу на місце і, взявши мішок на плечі, з поспіхом пустив ся до дому.

— Стривай! Що несеш? — почув він нараз за собою грімкий голос, а вслід за сим перед ним з'явилася грізна постать, полісмена.

Максим здригнув ся... Хотів кинути мішок і втікати, але в ту мить полісмен схопив його мов кліщами за рамено.

— Що несеш? Питаю ся, — грізно повторив своє питання сторож громадського порядку.

— Вугля! — сердито озвав ся Максим.

Його взяла досада... Досада на той клятий мороз, що пік його з усіх-усюда; досада на се вугля, що миляло й давило його плечі; досада на себе, самого, що так легко спіймав ся; а найбільш усього, досада на сего полісмена, що заступив йому дорогу і стримував тоді,

коли йому треба було як найскорше спішити до дому.

— А-а-а... То ти ходиш красти чуже вугля?! Стривай... Ми тебе навчимо як красти. Рушай!...

Максим стояв не поворухнувшись.

— Пане, — озвав ся він дріжучим голосом, — вірте мені, що се перший раз я вкрав мішок вугля.. Але мене примусила до того нужда... Я більше року без роботи... Гроші всі до цента розтрачені... Доки міг, позичав, а тепер вже і позичити нема де... Я не ішовби красти вугля, якби мав за що купити, але щож робити, як нема ні цента, а в хаті цілий день не палено? А в мене недужа жінка, діти... Якже...

— Чи ти думаєш, що я буду стояти і слухати твоєї брехні? Рушай!.. Завтра розкажеш перед судією. Я немаю часу слухати брехні першого-ліпшого волоцюги... Знаю я вас добре, знаю...

— Паночку! Мене очідає жінка... Що вона буде думати, коли я не прийду до дому?... — з мольбою в голосі озвав ся Максим.

— Се не мое діло. Най думає що хоче... Рушай!...

Нічого було робить. Максим мусів іти.

Тяжко стало Максимови на серці, коли прийшлося іти за полісменом. Він знав добре, що жінка буде виглядати його всю ніч... Буде журити ся, побиватись, жахати ся, а діти будуть дрожати і плакати від холоду і голоду...

— Щож зробиш, — думалось йому, — якось перетерплять... А завтра рано мене напевно випу-

стять. Розкажу судії свою долю, а сей як би то не було—чоловік... не без серця... Зжалують ся над моєю долею і випустять.

То знов брала його люта досада:

— Біс би його взяв — сего полісмена!... І нанесло його, в такий мороз, на мою біду...

З такими невеселими думками підійшов Максим до вязниці. Тут його привітали з насмішками і замкнули в міцну вязничну кімнату.

III.

Ганна лежала, вдивившись в стелю очима повними страждання і болю, і журила ся нещасною долею своєї родини.

І ось нечайно пригадалися їй дівочі часи. Правда — доводилось і тоді так само тяжко працювати, але всеж таки се були веселі часи... Через'день тяжка праця на панських ланах, але вечером: хлопці, дівчата, співи і жарти, — та так дні за днями минали мов сон...

А потім настали дні щасливого кохання...

Одного вечера Максим, хоч бідний парібок, але тихий і добрий, пригорнув її до себе і цілюючи почав нашептувати чарівні слова любови.

Вона вже давно любила його і не одно зітханне вирвалось за ним з її дівочих грудий, що палали щирою любовю...

Ах! Якаж щаслива була вона тоді, коли він обняв її, та пригорнув до себе міцними руками так дуже крепко, крепко...

О, тоді вона забула про усе на світі, забула навіть, що вона є в

обнятах любимого хлопця, і що по винна вирватись і втікати, аби подочити його...

А ось вже і весіля і вони злучені на віки!...

Жило ся бідно, но за се весело.

Навіть не оглянулись, як минуло три роки.

Але настали прикрі часи. Хліб не вродив. Роботи не було. А гроші, зложені за три щасливих роки, почали таяти, як сніг під подувам теплого весняного вітру...

Стало годі жити. Треба було щось робити, аби зовсім не збідніти і не піти з торбами...

Так і рішили їхати до Канади.

Приїхали. Максим зараз же наїшов роботу і помалу стали доробляти ся. Купили землі, побудували отсю хатину, і, здавало ся, що ще й на їх вулиці всміхнеть ся щастя, що ще й вони заживуть, хоч і не розкішно, то вжеж і не бідно.

Ще треба було зложити трохи гроший, і ось земля з хатою будуть виплачені.

Але на раз не стало роботи!... Люди кинулись, почали бігати, шукати за роботою, — але, зі всіх усюда їх наганяли з нічим... І ось вже більше року Максим з дня на день шукає за роботою і не може найти...

Хата і земля не виплачені... Компанія тисне, впоминаєть ся за гроші, але чим заплатиш? Гроші, що були трохи зложили, розійшли ся... Уже й позичили не мало, а тепер і позичити нема де, бо й хто позичить, коли в кожного голод за плечима?

Довго лежала Ганна і думала над

своєю бідою, а Максим не вертався!...

Згодом почала безпокоїти ся...

— Чи не стрінула його яка лиха пригода? — з тривогою подумала вона.

І бідна жінка прислухувала ся до найменшого шороху; зривала ся кілька разів; ставала, дивила ся в вікно; виходила на вулицю, — але Максима як не було так і не було...

— Доле моя нещаслива!... Що могло з ним стати ся?

Думки, страшніші одна від другої, почали тривожити її зболілий мозок...

Ось, здавало ся єї, Максим лежить пошматований на кусочки поїздом, який несподівано налетів на него, коли він спішив по залізниці до дому. То знов привиділось їй, що його злапали, побили і він лежить на холодній як лід землі благаючи помочи, — а вона не може піти ратувати його, бо боїть ся, що діти, лишившись самі, повідкривають ся і померзнуть...

В такім безпокійнім очікуванню і хвилюванні Анна перемучилась всю ніч, і тільки перед ранком коли на сході показав ся сьвіт, що возвіщав прихід сонця, сон переміг її і вона потонула в страшних привидах...

Її снило ся, що вона з дітьми блудить в якімсь ярі...

В тім звідкись з'явила ся вовчиця... З страшним криком смертельного переляку кинула ся вона між вовчицю і дітей, щоби захистити їх від нападу лютої звірини, та перше ніж Анна вспіла опам'ятати ся, вовчиця вхопила найстаршого

хлопця і митю зникла в гушавині... З криком розпуки кинула ся Анна в слід за нею — і пробудила ся...

Дріж страху ще перебігала по її тілі... Вона зірвалась і раптово відкрила дорогу дитину, аби перекопати ся, що се був тільки страшний сон.

Мов тяжкий камінь спав з її грудий, коли побачила, що хлопець лежав біля неї, — але серце мимо усе чогось дуже болючо защеміло, наче чуло якусь надходячу біду.

Хлопець пробудивсь, підвів голову і його погляд зупинивсь на матері, яка старанно накривала дитини.

— Мамо, я хочу їсти, — ледво чутним голосом промовив він.

— Щож я тобі дам, сину? — з жалістю в голосі відповіла заклопотана мати. — Зажди трошки... Я зараз встану і зварю тіста.

Зараз таки Анна і встала і боязно глянула про хаті. Максима не було!

В хаті повів приймаючий до коствий вітер. Лихорядка почала трясти нею, але вона не зважала, накинула на себе теплу хустку і побігла до сусідів. Розказала їм своє горе і з сльозами в очах випросила кілька кусків вугля.

Прийшла, розпалила, замісила тісто і почала його варити.

Максим не приходив.

Хата почала потрохи ogrівати ся. Діти обступили кухню і з жадністю поглядали на баняк, в яким варило ся тісто.

Петруньо тряс ся, кашляв і жалів ся на біль.

Тісто зварило ся і діти з жадністю голодних вовчат накинули

ся на поставлену перед ними їду. Тільки Петруньо їв мляво, кривив ся і взявши кілька разів, поклав ложку... Заточуючись мов п'яний, відійшов від стола і ляг на постіль.

Засмучена мати підійшла до него, поклала руку на чоло і затремтіла: голова Петруня була мов в огні.

— То тобі так тоє вугля вчера наробило, мій любий сину.

Хлопець мовчав.

— Може хочеш вмирати?... Не вмирай, сину... Бачиш, яка біда... Кусочка хліба нема за що купити... За щож ми тебе поховаємо?.. Навіть сорочки тобі на смерть не буде за що купити... Ой сину, мій синочку, — і, прибита лютим горем мати заплакала...

IV.

О десятій годині рано покликали Максима перед судію.

Прочитали акт обжалювання і судія спитав:

— Чи почуваєш ся до вини?

— Так, — спустивши очі в низ відповів Максим.

Він хотів розказати свою недолу, але його перебив прокуратор, який встав і почав оскаржувати Максима

Він казав, що вугля в тім складі і в інших пропадало через довший час. Поліції про се було донесено і вона довго слїдила, але тільки вчера пощастило ся одному полісменови спіймати сего злодія на горячїм вчинку.

І тут він показав на мішок вугля, який лежав перед судією.

— Не знаю, чи він ніс сей мішок минувшої ночі першим, чи ні, але

знаю, що колиб його не спіймали, то він, я певний, украв би за ніч кілька таких мішків, а сьогодні був би продавав по нищій ціні, ніж по складах і рівночасно був би посьміхував ся з поліції і права, яких йому так хитро вдавало ся обманювати. Але, не дивлячись на ту осторожність, з якою поступав сей злодій, його вдало ся зловити і він не повинен уникнути рук справедливости. Я вношу післати його на два роки до вязниці з додатком тяжких робіт.

Мов грім вразила Максима промова прокуратора... Усім його тілом трясло і він ледви міг втриматись на ногах.

Та тут судія дозволив і йому сказати своє слово і бідний Максим почав так:

Признаюсь до вини... Так, се вугля вкрав я. Але я не є злодієм, як се каже сей пан... Я вкрав се вугля лише тому, що мене примусила до того крайня нужда... Вже більше року я без роботи... Гроші, які тільки були, розійшли ся... Я вже й позичав доки міг, а тепер і позичити нема в кого. Вчера цілий день я вганяв і шукав за роботою, але не міг найти так само як не можу найти більше року. А в дома — нетоплена хата та жінка і діти на постелі недужі та голодні... А на дворі лютий мороз... Щож мені було діяти?.. Просив я вже помочи у всіх сусідів, та вони і позичали мені, доки могли. Але тепер вже й вони не мають, не тільки щоби позичити комусь, але навіть для себе самих. Один і тільки один вихід лишив ся мені, щоби спасти свою сімю від смерти, а се іти і вкрасти

вугля, бодай один мішочок, бодай на кілька днів. І я пішов... Решту знаєте... Та коли вам не жаль мене, то помилуйте бодай моїх діточок... Коли ви засудите мене, то засудьте на смерть, — неминучу смерть моїх діточок!...

Максим скінчив і похилив свою горем прибиту голову...

— Усе, що казав підсудимий, видумка, якою послугодують ся все злочинці, аби уникнути заслуженої кари. Я ще раз заявляю, і я є певний, що сей чоловік крав вугля довгий час, по кілька разів за ніч, а в день продавав і сьміяв ся зі справедливости. З тяжким трудом вдало ся його спіймати і було би великою небезпекою і кривдою для суспільности, колиб його випустити не покараним. Я стою при своїй заяві, що його слідує покарати як найтяжче і два роки, на яких я вношу його засудити, є нічим в порівнанню з тим злочиним, який він поповнив.

Голова сів, а судія нахмуруючи брови почав читати вирок.

— Факти є занадто явні, аби вас можна було увільнити від заслуженої кари. Мені так само не хочеть ся вірити в справедливість вашої промови, але факт, що ви признали ся до вини, зменшує вашу кару і замість року, якого ви своїм вчинком вповні заслугуете, ви дістаєте тільки шість місяців тяжкої вязниці. Се все, що я можу для вас зробити.

Мов ножем кольнув Максима вирок судії. Він не сподівав ся такого засуду. Його уста тремтіли, а сам збілів мов стіна. Міцно заціпивши з великого болю зуби він

пішов за полісменом в свою комірку, де гірко залив ся слізми.

V.

Рипнули двері і в хату ввійшов сусід.

— Ну що, ще Максима не було?

— Максима?... А хиба що?... Може ви знаєте, де він? Кажіть!.. Кажіть!.. Не мучте мене!.. — зірвавшись з постелі, зхвилювала ся Ганна.

— Та Бог з вами... Що я маю вам казати? Вспокоїте ся... Хиба скажу, що чув...

— Шож ви чули? — побілівши мов стіна, ледво чутно перебила Ганна.

— Та чув, що ніби Максима сьогодні рано засудили на шість місяців. Але я не знаю, чи то правда, чи ні. Мені так...

Ганна мов підстрілена пташка впала на постіль і голосно заплакала.

— От тобі на! Чогож ви плачете? Ще нема чого плакати... Може то якраз не правда...

Ганна не слухала. Тепер для неї неприсутність Максима була ясна як день. Вона зрозуміла, що Максима спіймали, коли він брав чуже вугля, і за се його засудили на шість місяців.

— Ох, Боже, Боже, за що ти нас так тяжко караеш? Шож я тепер сама буду робити?... Діти мої, діти, по що ви на сьвіт народили ся? Хиба щоби поздыхати із голоду та холоду?.. І поздыхаєте... поздыхаєте, як ті мишенята... Хтож вас буде годувати, коли нема тата?..

Діти плакали.

Ганна зірвала ся, схопила хуст-

ку і хотіла бічи в тюрму. Але діти з криком вчепились за неї: вони поперелякувались і боялись лишитись без матери. Петруньо також підняв ся, зліз з постелі, затряс ся, протягнув руки на перед себе, мов би за чимсь шукав, і з глухим стоном упав на діл.

Мати скрикнула, діти втихли, але хлопець лежав не рухаючись. Сусід підійшов, підняв зімлілого хлопця, положив на постіль і почав клопотати ся коло него.

Прибита горем мати впала в роспуку... Вона вже не плакала, але дивилась на недужого хлопця погаслими, мутними очима, ломала руки і мов божевільна щось шептала. Потім пригорнула до себе дітей, які зі страхом тулились до неї, схилилась над ними і тихо заплакала. Діти мовчали і сумними очима дивились на свою нещасну матір.

Після якогось часу хлопець прийшов до себе і повів мутними очима по хаті. Мати зраділа, кинулась до него і припала головою до його грудий.

Сусіди, пчувши про нещастя, яке спіткало Максима, почали навідувати ся до горем повитої хати, потішали Ганну і помагали, хто чим міг. Принесли трохи вугля, продуктів, нагодували голодних дітей і радили післати за доктором.

— Післати за доктором? — обізвала ся Ганна тихим, прибитим голосом. — Сама знаю, що треба післати... Але як післати? Чим йому заплатити, коли в хаті немає одного centa? Ще як би був Максим, то можеб... А то... Господи...

Сльози не дали її скінчити і, схилившись над слабим хлопцем, вона довго і гірко плакала.

Настала ніч. Петруньо лежав мов в огні... Мати не спускала з него очий, прикладала до голови мокрі платки і гірко плакала. Хлопцеві чим раз робилось гірше.

Настав ранок... Хлопець стратив память; стогнав, перевертався і кидався по постелі від страшної болі...

В роспуці бігала нещасна мати по кімнаті, ломала руки, плакала, і молила ся, щоби вменшили ся його страждання.

Вибігла, покликкала сусіда і попросила збігати за доктором.

Вона вже не думала, чи буде чим заплатити чи ні... Що її то обходить?.. Вона рада віддати своє життя, аби тільки спасти свою дитину.

Прийшов доктор, оглянув слабого хлопця, похитав сумно головою і вілляв крізь міцно стиснені зуби якогось лікарства.

Хлопець через кілька хвиль притих.

Обрадована мати радісними очима гляділа на сина і тихо дякувала Бога.

Але на лиці доктора не було видно надії. Він підійшов до приявного сусіда і проомвив тихо:

— Я рад би зробити усе що можу, щоби вратувати від смерти сего хлопця, але тепер нічого вже не допоможе... Він вмре перед полуднем. Приготовте до сего нещасливу матір.

Він ще раз поглянув на хлопця, подивив ся сумним, співчуваючим поглядом на матір — і вийшов.

По виході доктора хлопець я-

кийсь час лежав спокійно, а потім нараз скрикнув, здригнув ся і забив ся ще сильнійше як попередно.

— Ой, Боже, де доктор? Покличте доктора!.. — загомніла налякана мати.

— Доктор вже пішов... мабуть гака воля божа, — потішав сусід.

— Яка воля божа? — спитала Ганна.

— Та я так... собі кажу, — почав відмовляти ся сусід. Йому було якось боязно сказати страшну, неминучу правду страдаючій матері.

— Кажіть, не мучте мене! — простогнала Ганна. — Кажіть, що казав доктор?

Її уста тремтіли і вона уся дріжала усім своїм тілом.

— Та нічого,.. Казав, що він рад би допомгти, та... годі, — винувато схиливши голову відповів сусід.

Широко відкритими очима вдивилася Ганна в сусіда, наче не розуміла, що він каже... Але сей погляд трівав тільки хвилию. Нараз важкий стогін вирвав ся з її грудий, і вона припала до грудий си-

на і важко-важно заплакала... Аж тепер вона зрозуміла, що для него нема поратунку.

— Ой сину мій, сину, ти вмираєш? Ти покидаєш нас?.. Тобі зле з нами жити?.. А хиба я винна, що нам так зле жиєть ся?... Не вмирай, сину! Не вмирай! Бо й я за тобою піду в могилу... Ох, Боже, Боже, за що ти так тяжко мене караш?

Після якого часу хлопець затріпав ся мов рибка, посинів — і широко відкрив очі. Смерть зближала ся...

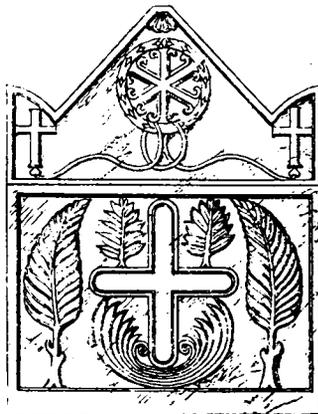
Мати скрикнула, схопила його за головку і мов божевільна, вдивилася в його личко.

Смертельна дріж пробіжала по всьому тілу хлопця і він застиг.

Мов підкошена косою трава впала нещаслива мати на мертве тіло сина.

В хатині счинив ся крик... Діти заплакали; жінщини заголосили...

Тільки зомліла мати лежала тихо в німій роспуці... Вона на хвилию забулась, при холодному тілі помершого сина.

НА ДВОРІ ЦАРИЦІ КАТЕРИНИ II.

(Початок оповідання в першій книжці “України”).

✠ ✠ ✠

КАЗАНО вже, що Корсаков був нижшим офіцером в кінній гвардії, а опісля зістав перенесений в кірасієрський полк, й в тому полку відзначився в замітний спосіб в часі польської заперюхи. І хоча своєю службовою “рангою” він не стояв дуже високо, та проте він був молодий, здоров та відзначався замітно чудовою будовою тіла. Одним словом — Корсаков був красавець на увесь полк, якого вродо впадала кожному в очи.

Одного разу лучилось отже, що на нім спочили очи “її імператорської Величності”...

А після того пішло вже усе справді так як в казці.

Раз якось, в часі одного двірського балю, почув Корсаков, що хтось вложив йому щось тайком у руку...

Зацікавлений глянув молодий офіцер у руку й спостеріг малесеньку карточку.. Була се коротка записка, в якій говорилось ось так:

“Коли бажаєте осягнути висші ступені щастя, так будьте завтра в такій і такій годині в тій а тій алеї (доріжці) царсько-сільського парку (города). До вас підійде дві дами; ви їм поклонитесь, одначе розмовляти вам з ними не вільно”.

Ось таку вістку передано так

несподівано і незвичайно молодому й гарному офіцерови... Річ зрозуміла, що сьміливий й честилубивий Корсаков не відмовив царським запросинам: в означений час він справді і явився в назначеному місці — в усій пишноті свого блискучого кірасієрського мундура, — а передівсім же в усій пахучій принадности своєї чудової молодечої краси.

Зараз після того і явилися біля нього обі дами, як було заповіджено в таємничій карточці.

Одна з них була висока, худа видимо вже в літах; друга — менша ростом, молодша й заживніша від першої. Обі були замасковані.

Корсаков мовчки поклонився “достойним” дамам... А ті зблизились до него, обійшли його поволі докоола, оглянули докладно й відійшли, продовжуючи свій прохід.

Другого дня отримав Корсаков другу карточку.

Йому писали:

“Ви подобались... Одначе треба, щоби ви подобались іще більше. Приходіть отже нині в повній парадній формі на карточний вечір цариці і станьте проти неї в пустім місці, що відділює карточний стіл від товпи придворних гостей”.

Корсаков виповнив новий розказ в усій повноті.

Коли ж він в означений час явив

ся на двірських “вечерницях” в блискучій парадній формі, хоча двірський обичай велів тоді являтися на таких вечерницях в звичайнім мундурі, товариші зробили великі очі й усіми силами старались переконати його, щоби він зараз таки опустив царські тереми.

“Ти хіба збожеволів, що прийшов в так незвичайнім строю — говорили йому інші офіцери; — тебе напевно посадять в арест!”

Та Корсаков не звертав на насмішки товаришів найменшої уваги. Бадьоро станув він на середині назначеного йому місця й сьміливо зносив зачудовані погляди численної двірської громади, яка просто не спускала з нього своїх очей протягом довгих 15 — 20 минут, т. є. аж до кінця карточної забави, на яку цариця любила запрошувати кожного вечера своїх двораків, котрим бажала показати свою особливу ласку.

Слідуючого дня отримав Корсаков свіжу карточку:

“Коли ви рішаєтесь перейти усі необхідні досвідди (проби), так звольте запукати в такий і такий годині в ті а ті двері палати”.

Що й казати! Корсаков рішився вже давно!

В означеному отже часі він запукав до назначених дверей...

Йому отворили, й він найшовся в ярко освіченій кімнаті — в приязні незвичайно чемної й солодко усміхненої старухи.

Була се “госпожа” Перекусіхіна, та сама, що супровожала замасковану царицю в царсько-сільському парку.

Літ було їй з шістьдесять, й в сво-

йому ремеслі достарчування й іспитовання любимців цариці — була вона незрівнана.

Після найчемнійших повитань Перекусіхіна спитала Корсакова:

“Чи справді рішились ви непохитно не уступати перед ніякими пробами?”

“Так, рішився,” — відповів він.

“Ну — то в такому разі прошу вас, розберіть ся ласкаво до нага”.

Корсаков розібрався...

Що й казати!... Чудово виглядав Корсаков в своєму гвардійському мундурі, но і тепер, опинившись несподівано в “строю Адама”, його молодеча краса видалась на тлі розкішних шовкових драперій царського будуару казочно принадною.

Ні, то не Корсаков стояв серед пишно умебльованої сьвітлиці під яркими лучами стораменних кришталових канделябрів (свѣчників), — ні! Се стояв грецький божок мужеської краси і сили Аполльо!...

“Харашо”, — прошептала одушевлено сама Перекусіхіна, — “харашо... Тепер можете опять одягнутись”.

А після того вона подала йому на малесенькому дорогоцінному столику різнородні найдобріші присмаки — й відійшла.

З того часу минуло кілька днів... Несподівано довга мовчанка почала вже Корсакова непокоїти, коли нечаяно подано йому опять свіжу карточку.

Його просили явити ся до останньої проби в іншій вже кімнаті, означеній докладно в карточці.

Він явився. Та тут ждала його

нова, дійсно незвичайна несподіванка.

Його запросили до малесенької напів-освітленої кімнатки, щось в роді розкішного жіночого будуару, — але замість старої “госпожі” Перекусіхіної перед ним стояла висока і кремезна 30-літня козир-дівка, по імені “дівця Протасьова”.

Був се преінтересний тип заводої “дівці”...

Вона прийняла Корсакова з удавною встидливістю, й буцім то червоніючи та опускаючи в діл очи стала говорити перериваним від уданого зворушення голосом, що ось то стара Перекусіхіна мала до сповнення зівсім не трудну задачу, яка полягала лише в оглядинах його особи; та вжеж її задача, т. е. дівці Протасьової, є так незвичайна, що наслідком своєї дівочої встидливости вона просто навіть не знає, як пояснити йому свою крайно делікатну місію й ту незвичайну пробу, якій вона мусить його піддати...

Корсаков зрозумів...

“Харашо, очень харашо” (гарно, дуже гарно) — похвалила молодого офіціра дівця Протасьова й посадила його старим звичаєм до стола з обильними й найдобрішними присмаками.

Після того пішло вже усе звичайнішою дорогою.

Минуло ще кілька днів, й Корсаков отримав останню карточку, в якій короткими словами просили його зашукати в назначені двері.

Корсаков послухав. Та тим разом вже не піддавали його ніякій

пробі. Він перейшов весь їх кружок.

В величаво умебльованій кімнаті прийняв його камердінер цариці, людина в повнім значіню слова рідка і незвичайна. Був се з роду пів Француз, а пів Англієць, тип покірної та вірної до самовідречення собаки в людському тілі, що служив своїй високій пани до кінця її життя з сліпою відданістю.

Він поклонив ся з глибокою пошаною своєму новому панови, якого насунула йому сьвіжа примха “найдостойнішої” цариці, попросив його здійняти з себе мундір й одягнутись в приготовану для нього одежу, що лежала на софі.

Була се дійсно чудна одежа: широкі козацькі шаравари з жовтого шовку й шовкова коротка юпка без ковніра.

Не даючись довго просити Корсаков перебрав ся скоро в приготовану одежу, й почув себе в ній легким і сьвіжим, тим більше, що саме тоді стояла на дворі невиносима жара.

Убраний в такий костюм і пішов послушний Корсаков за камердінером через цілий ряд коритарів до маленьких тайних стінних дверей, що провадили до будуару цариці.

Тут вони пристанули...

“Будьте сьміливі, дуже сьміливі!” — шепнув йому до уха його провідник й виливши йому на голову і плечі скляночку дорогої перфуми, отворив двері і впхнув його до середини.

Корсаков побачив перед собою Катерину.

В простім, но гарнім і дорого-

цінним раннім костюмі з білого мусліна (тонесенький шовк) сиділа вона при малесенькому столику і, здавалось, писала.

Гарний офіцир прикляк перед своєю панею і любовницею й гамуючи з трудом своє зворушене почитав її ось такими принагідними словами:

“Ваша імператорська Величність посьвядчуєте усе своє жите щастю ваших підданих; та вже ж чи не слідувало б подумати вам і про власне щасте? Тисячкратно буде щаслив той, що зуміє зробити вас щасливою!”

Катерина перестала писати, обернувшись лицем до свого обожателя, підняла свою чудову пухленьку ручку, й усміхаючись ласкаво, муснула його легонько пером по лицю...

Твердия показала здобутою! Тепер не лишалось Корсакову нічого іншого, як “бути сьміливим, і то дуже сьміливим!”..

* * *

Другого дня Корсакова авансовано до ранги генерала, іменовано камергером, надано ордер св. Анни, даровано 3.000 душ кріпаків (панщизняків) з просторих коронних посіlostий, й на початок виплачено йому 100.000 рублів (в тих часах великанська сума) ради приличного вивіновання в його новім помешканню в Зімном Дворці, куда йому належало зараз таки перетратись.

Ранним ранком у нього був вже свій маленький двір, зівсім так само як у титулованих метрес французських королів, Монтеспан або Помпадур, й в його сальфонах вва-

жали своїм обовязком являлись найвисші достойники держави, як, приміром, знаменитий в тих часах канцлер князь Безбородко (Українець), або генерал Суворов, що вже тоді носив почетне ім’я “Римнікского” за побіду над Турками, а опісля названий “Італійським” за побіду над Французами під Нові.

* * *

Ось так жилось колись в Росії за пановання “богохранимої” цариці Катерини II.

— Що за часи, що за обичаї! — кликне тут з обридженнем зачудований читач.

Та одначе не думайте собі, що в богоспасаємій Росії діялось таке лише за пановання цариці Катерини II.!

Не инакше діялось і за пановання її попередниць.

Правда — цариця Анна Івановна протягом свого десятилітнього пановання не міняла так часто своїх любовників як цариця Катерина II. Так за се вона приковала себе на усе своє жите до одного і того самого фаворита, відомого некультурного німецького конюха Бірена, який велів іменувати себе Біроном на тее, аби тим самим пустити блахмана, буцім то він походить від славного а нещасливого друга Генрика IV. Жорстокі ж діла того негідного фаворита, яких він допускав ся в імени доньки Івана IV, що дріжала як осиковий лист перед тим нелюдом, надто відомі в історії Росії, аби про них писати тут обширніше.

Безпосередна ж попередниця цариці Катерини II., цариця Елисавета Петровна, просто перевисшала

її в своїм крайно розпустнім життю

Елисавета Петровна мало мішалась в державні діла; їх лишала вона вповні своїм міністрам. За се у неї було три пристрасти: побожність, горівка і розпушта.

Ні один з російських царів не побудував тільки церков і величавих каплиць, й ні один не заховував так правильно усіх свят російського календаря, що вона. Но рівночасно вам і досі покажуть ще на однім із петроградських островів струпішїлу деревляну хатинку, яка була для Елисавети тим, чим для французьких володарів і панів переминулого столїтя були їхні “*retites maisons*” (маленькі хатки), і тим, що цариця Катерина II називала своїм “ермітажем”.

Після заходу сонця Елисавета удавала ся туди тайком, без всякого товариства. А тут вже дожидало її пять до шість молодих гвардейських салдатів — і водка...

Зараз і починалась оргія якої не годне описати ніяке перо, тай якої соромить ся переповісти історія...

Ранним ранком цариця була мертвоцьки п'яна.

Як про римську Мессалїну можна було і про неї сказати за поетом:

Et lassata viris, sed non satiata recessit... — “Хоча умучена мужами, одначе не насичена відїйшла”.

І аж тепер приїзджали по неї на лодці її придворні дами.

Царицю загортали в її занечиснену одєжу, таскали напів мертву до палати, клали в ванну, опісляж до ліжка, і аж вечером вона могла яко тако піднятись, хитаючись, на ступені золотоковансго трона, аби

виставити на показ своїм підданам ради доземних поклонів і просто ради богопочитання імператорський фетиш, загрязнений усіма мерзостями найплюгавїйшої розпусти.

А про саму царицю Катерину II сучасний французський очевидець, що прослужив в російській гвардії повних вісім літ (1786 — 1796), висланий з границь Росії царем Павлом, пише в своїх “*Memoires secrets sur la Russie pendant les reines de Catherine II et Paul I*” (тайні мемуари про Росію, що відносять ся до пановання цариці Катерини II і царя Павла I) ось так:

“Елисавета англїйська, Марїя скатлендська, — всі російські цариці і більша часть жінок, що були самі собі володарями, мали фаворитів і любовників. Уважати їм се злочином, було би надто сувро. Но із цілого ряду тих постацій лише одна цариця Катерина II, палена невпинно ненаситною фізичною потребою, скористала з своєї неограниченої просто царської власти, щоби дати свїтови єдиний в своїому родї примір: — вона не соромилась піднести службу своїм тілесним похотям до гідности придворного достоїнства з помещканем, місячною платнею, почестями, гонорами, титулами і прерогативами та точно означеними функціями... При всім своїм високім розумі і генїяльности, при всїй своїй зовнішній приличности вона, кажесть ся, знаменито знала й гляділа з глибоким презирством на російських людей того часу, коли стрїнувшись й звязавшись на короткий час з першим ліпшим своїм любовником, сьміла вимага-

ти для нього поважання й поклонів від усієї нації без найменших причин, — крім хіба тих, що від них вона повинна була радше паляти з сорому. Бо чейже вона не могла уявляти собі, що уміти подобатись їй, се ще не значило уміти управляти державою! А тимчасом доволі було одної ночі для її любовника, щоби зараз таки другого дня зайняти поруч неї місце на троні! (Mem. secr. sur la Russie pendant Cath. II et Paul I, Masson, Paris, 1859, стр. 94 — 95).

“Так, — читаємо в одному місці, — бували всякі царі на світі, но царів, які в такій ступені гордили б народом й суспільством, що вони навіть неначе б забували про їхнє існування, можна найти лише в нашій нещасній країні. І треба сказати, що ми, на жаль, самі укріплюємо їх в таких почуваннях, не проявляючи ніяких признаков власного існування або протесту...

“Правда — тепер вже немає у нас (писано в одній із революційних брошур 1901 р.) Протасєвих і не чують вже нічого про Перекусєних; до того ж ми жиємо в часах панування муштин (царів, не царів), а Протасєві мужеського рода були би новиною надто сьміливою навіть для руської царственної безцеремонности...

“Часи змінились... Немає вже тепер давньої прилюдности і торжественности, но торговля тілом цвисте все таки дальше в елегантних сферах, що окружують царський двір.

“І як давнійше, так і тепер найпевнішим середником до набутия богацтва, почестий, губернатор-

ського або генерал-губернаторського крісла є оказанне рїзного рода делїкатних услуг “височайшему сладострастью”, в родї, приміром, женитьби на висулженій царській любовниці...

“І хоча отже тепер і немає Протасєвих, ані Перекусєних, но за се є достойники, і то дуже високі достойники, надїлені дуже високими й дуже важними державними гідностями, які здобули собі славу іменно тим, що уміли зручно кільчити того рода подружя — ради ущасливлення руської землі... мудрими правителями!...

“З рядів таких “правителїв”, виходять й найгорячіші сторожі і оборонці сучасного проклятого ладу. Купивши собі такою цїною своє високе становище їм і не лишаєть ся нічого иншого, як лише і лише боронити його аж до смерти найскаженїшою ненавистю до всяких прїб замінити той порядок новим, при якому державні гідности діставали б ся дійсно заслуженим людям, а не рабам царської розпусти.

“І з того погляду ми все ще живемо в часах... Катєрини тому, що живемо при самодержавїю”.

* * *

Ось такі думки насувались на умі російських патріотів до революційної доби на спомин давно минулих й невимовно соромних подій в історії Росії. Та нині вони глядять на світ зовсім инакше. Велика російська Революція змела вже без слїду давній перегнилий лад соромного самодержавія й перед Росією отворилась нова доба державного й суспільного житя.

Правда — будучність Росії не стелить ся **хвилево** рожами. — Та вжеж якою б вона і не була, й як не уложили б ся вже будучі її внутрішні відносини, одно лишить на віки певним, а іменно тее, що **часи соромного самодержавія в Росії не повторять ся вже ніколи, й нова і вільна Росія піде вже дальше побідним шляхом творчої праці в душі правдивого демократизму й соціялізму.**

ЖЕРЕЛА.

Жерелами отсього оповідання були слідуючі, рідкі нині видання:

1. "Общее Дѣло", 1879, № 29.

2. Высочайшіе амурь (Les amours souverains). Carouge-Geneve, M. Elpidine, Libraire-Editeur, 1901.

3. Masson, Memoires secrets sur la Russie pendant les reines de Catherine II et Paul I, Paris, 1859.

4. Русскіе Избранники. Георгъ фонъ Гельбигъ, секретаръ саксонского посольства при дворѣ Екатерины II. Переводъ и примѣчанія В. А. Бильбасова. — Берлинъ 1900.

АЛЬШКА

КНЯЖНА ОСТРОЖСЬКА.

Історична повість.

Написав

Олелько Боньча Хоботовський.

■ ■ ■

II.

НЯЗЬ ІЛЛЯ збудив
ся ранним ранком
виїмково сьвіжим,
здоровим та виїм-
ково вдоволеним,
і навіть щасливим.

Чи стало ся се під впли-
вом добре переспаної но-
чі, чи під вражіннем мило
переведеного вечера в королівсько
му замку, чи вкінци наслідком ча-
родійного ділання цвитучої моло-
дости князя, хто се може збагну-
ти?...

В кождому разі князь Ілля встав
з вигідного ложа в рожевім на-
строю, та витягнувшись роскі-
шно неначе молодий пард, пішов
зараз до приготованої заздалегі-
дь горячої купелі. Після купелі
убрав ся скоро при помочи старо-

го, сивоусого слуги, Остапа, й
вступив бистрим кроком до ідаль-
ні.

Була се простора кімната збудо-
вана з тесаного каменя, в простім а-
ле шляхотнім готицьким стилю, з
гарно орнаментованим склеплі-
нем. По середині стояв великан-
ський дубовий стіл, різьблений хи-
тро та прикритий білою як сніг
льняною скатертю. Три остро
склеплені вікна допускали до кім-
нати доволі сьвітла й отверали чу-
довий вид на ледом сковану Вислу,
передмістя Кракова і гень далеко-
далеко на снігом вкриту краків-
ську рівнину. Під напруженою сті-
ною стояв рівнож великанських
розмірів креденс, т. є. гарно різь-
блена в темнім дубі шафа, в якій пе-
реховувалось усяке столове княже
начине, як золоті і срібні пугарі,
миски, кубки, ложки і проче. Над

креденсом пишав ся високо на стіні великанських розмірів образ Спасителя, виконаний мозаїкою в суворім византийськім стилю.

На князя ждали вже з сніданком: була се звичайна княжа челядь, яка усе супроводжала його в його подорожах й товаришила йому у всіх добрих і злих пригодах життя.

Найперше місце займала отже се ред челяди стара але кремезна пані Лободиха, вдовиця по покійному ровенському попови Лободі, яка разом з своїми двома молоденькими й на причуд гарними донями, Оксанною і Василюю, доглядала княжої кухні, біля і пр., а дальше знаний нам вже добре полковник надвornoї княжої міліції пан Семен Гулевич-Вютинський, і вкінці превелебний учений дидакал отець Гедеон Гераклід, старий грецький емігрант й надвornoї учитель двох генерацій князів Острожських.

— Здорові були, панове-братя, — повитав князь зібраних, а звертаючись окремо до старої попаді спитав ласкаво:

— Як жеж почуваетесь, пані-матко, нинішного ранку?

Княжа челядь вклонилась низенько князеви, а стара Лободиха не втерпіла, та зараз і поспішила пожалуватись перед своїм молодим паном:

— Погано, пане мій і князю!... Цілий Краків збігала і огірків квашених з бідою великою найшла. Ось раз клятї Ляхи! Живуть як нелюди... Де, де їм до нашого Острога.

Усі мимоволі сердечно розсьмі-

ялись, а князь зараз і сїв на першій місци при столі в вигідному, скірою оббитому стільци, який з повагою подав йому старий Остап.

Превелебний учений дидакал Гедеон і пан полковник Семен пішли зараз його слідом й засіли по обох боках князя, перший право, а другий ліворуч него.

Стіл був заставлений усякими присмаками, зладженими умілими руками старої Лободихи, не диво отже, що і потрави шезали скоро в жолудках шановних гостей. А вона, знай, ще й припрошувала їх старим прадідівським звичаєм, при казуючи при тім зручно, інтересно та дотепно.

— Живіть ся, ясний пане, живіть ся, — припрошувала вона. — Отся шиночка се наша таки, острожська, а ту, що прислали з королівського замку, дала нашим козакам. От раз погані Ляхи... Навіть шинки путньої не вміють зладити.

Князь заїдав шинку, аж за ухами лящало, та сьміяв ся щиро, не відповідаючи умисно на терпкі докори старої на адресу Ляхів.

— Правду кажете, пані-матко, — підхопив пан Семен. — Немає то над нашу Україну. Я й самий далі розхоріюсь між тими Ляхами! Ти у них навіть меду гідного не дістанеш, а все лише вино та й вино, та й то не їхнє, а угорське, та ще й до того квасне тобі як дубенський борщ.

— А ти мені, пане полковнику, дубенським борщем не крути голови, — буцім то розсердилась Лободиха, — але коли ласка покушати нашого меду, то скажи просто,

не обходячи поза чужі плоти, як звик блукаючи за чужими молодіцями...

А звертаючись до князя додала:

— Позвольте і ви, ясний паноньку, старого медку... На силу всаляшила на віз перед відїздом з Острога бочівочку, яку зладив був тому з 30 літ ще мій небіщик отець Дамян. Мальвасія, не мід... Остапе! А попроси-ко паннів, щоб внесли меду!

Остап не дав ся два рази просити. Він метнув ся до дверей, та отворивши їх впустив до середини панночок.

Були се на причуд гарні дівчатка, літ сімнайцяти, убрані в розкішні українські убранства, мережані багато різнокольоровими шовками і золотом. Такі кралі виховують ся лише на розкішних ланах нашої України.

Одна з них, чорнява Оксання несла на срібній підставці дорогий напій в богатім золотистім збані рідкої італїянської роботи, а друга, білявка Василина, подала гостям на такийже самій підставці золотисті кубки.

— Витайте, мої пташечки, — звитав ся з ними князь, та підняв з милим усміхом подану йому чарку.

— А не забудьте, панї матко, купити нашим соловіям усякого добра в місті... — звернув ся він до щасливо усміхненої старої Лободихи. — Скорож другий раз тут не будемо. А ти, пане полковнику, не пожалуй, панї-матці гданських ортів! (срібні гроші, чекані в Гданську над Балтійським Морем).

Стара Лободиха і дівчата раділи як діти, а стара попада, знай,

ще горячіше припрошувала своїх любимців до старого меду.

А вони усі три попивали поволїта з належною повагою смакували поданий дорогоцінний напій з очеvidною ознакою старих знавців, які на свойсму віку спорожнили вже не одну бочівчину..

— Славні меди умів варити покійний пан-отець Лобода, — промовив по хвилі пан полковник, обтираючи мережаним платком довгі вуси, — а чував я на королївському замку, що навіть самого покійного Його Милість короля Олександра і теперішнього Його Милість короля Жигимонта гостював був покійний наш князь Константин отсим самим медом... Щой казать... королївський мід!

— Гостив, не гостив, — підхопила жартівливо Лободиха, — але Василина подасть пану полковникови іще одну чарку...

Усі засьміяли ся, а пан Семен з отвертою і щирою втїхою старого жовніра прийняв подану йому свїжу чарку.

— Я й не жартую, панї-матко, — сказав він, — бо що правда то не грїх! Таки то не має на свїті нічого кращого над наші українські меди, хиба що одна грецька малвасія їм в дечому дорівнює.

— Вино веселить серце чоловіка — підхопив поважно превелебний і учений дидаскал, отець Гедеон Гераклїд, випорожняючи свою чарку. — І немає на всьому свїті вина понад нашу малвасію. Але й бо понад українські меди немає також на всьому свїті кращих медів. Одначе все таки, пане полков

нику, не має в світі друга понад добру книгу...

Пан Семен не відповів і слова. Він в книгах не любував ся. Його кунштом була вояцька служба, а козацькою забавою були лови, пированне — і дівчата. Та і то з останніми він жартував лише з далека, присягнувши досмертну вірність одній, що з тугою очікувала його повороту — там, далеко, серед дрімучих борів надбужанської землі.

— А як жеж випали ваші польовання на книги, отче Гедеоне, — спитав князь.

— Чудово, чудово! — відповів учений. Я обійшов вже усіх книгопродавців в місті та придбав вже цілий стіс прецінних книг.

— Невжеж? — спитав з зацікавленням князь, який видимо одідичив після свого вітця не лише лицарську вдачу хороброго жовніра, але також очевидну пристрасть до книг.

— Ваша княжа Милість подякують мені в Острозі, як розглянуть ся в них... І чого там між ними не має? Є чудові праські видання, рідкі венецькі друки, і ще рідші чорногорські, славянські, та цінні твори незрівняного Еразма Роттердамського... Навіть — (тут учений Грек стишив голос) — навіть заборонені королівським мандатом Лютрові писання удало ся мені роздобути...

Князь слухав з нетаєним зачудованнем.

— Певно що моя ласка не мине вас, любий отче дидаSCALE, — промовив князь. Лише, прошу тебе, не жалуй мошонки! За добрі кни-

ги не жаль заплатити й щирим золотом. Та памятай при тім, що за книги, які мій покійний отець велів печатати у сьому місті ще 1491 року, а які як вам відомо заборонив був ширити краківський арцибіскуп, я заплачу тобі червінцем за кожду книгу.

— Памятав я і про них, ясний пане, памятав, — відповів зажурено отець Гедеон. — Лише що ще не награфив на слід... Але натрафити натрафлю певно! Адажеж під землю їх не закопали, та й у Вислу не кинули. Десь вони певно є заховані, лише...

— Ех, отче Гедеоне! — промовив пан полковник. — Коли вам так дуже розходить ся дістати в руки якісь там книги, то найкраще поговоріть про них з краківськими жидками. Се вам насіне, що з під землі птичого молока роздобуде...

— Правда ваша, — пане полковнику — підхопив князь. — Не зашкодило б дійсно спробувати помочи місцевих жидків. Я й самий переконав ся вже нераз, що се найхитрійший народ на світі.

— Повірте мені, отче Гедеоне, — промовив ще пан полковник, — як вам краківські жиди не допоможуть, то не допоможуть вам вже й святі печерські угодники, а навіть самий святий Микола чудотворець...

— Га, спробую ще й того, хоч видить Бог, як ворохопить ся мое серце проти усяких зносин з невірними...

— Встидайте ся отче Гедеоне, — перервав бесіду сердечно усміхаючись князь. — Як можна бути в нинішних часах так нетерпимим?

В землях князів Острожських Жиди тішать ся повними свободами, і я самий високо ціную великі спосібности того народа...

Полковник і Грек глянули з щирим подивом на молодого князя, коли нечаяно хвилеву мовчанку перервав старий Остап:

— А тих Жидів зібралась тут вже повна почекальня. Усі намагають ся говорити з ясным паном.

Князь глянув значучо на пана Семена:

— А піди но, пане полковнику, та розмов ся з ними!

Полковник встав, перехрестив ся побожно, вклонив ся усім з глибокою пошаною й вийшов до почекальні.

Стара Лободиха вийшла була з дівчатами вже давно. При столі лишив ся самий князь з Греком.

— А які вісти зібрав ти, отче, про церковні справи на Заході, — спитав князь притишеним голосом, оглянувшись вперед обережно кругом себе.

— Не злі, ясновельможний князю, не злі — відповів рівнож притишеним голосом Грек. — Скрізь у німецькій, французькій, а навіть італійській і англійській землях церква римська паде, а науки Лютра, Кальвіна і інших великих учених беруть верх. Загально кажуть усі, що римській церкві приходить кінець...

— Можливо, — задумано промовив князь. — Аджеж навіть і тут, на королівському дворі, аж кишить від італійських нововірців... А кажуть, що і самий королевич склонюєть ся в сторону нововірців, то що навіть серед самих бі-

скупів є чимало явних ворогів католицької церкви... Га — видно усьому на світі приходить свій кінець...

— Ні, князю — промовив поважно Грек. — Се не природний кінець зближаєть ся католицькій церкві, але кара божа паде громом на стару грішницю! Лютер, Кальвін, Еразм Ротердамський і прочі більші і менші вороги Риму — се страшне оруде в справедливих руках всемогучого Бога, який зіслав їх на погибель римського антихриста за усі страшні і незлічимі гріхи новітнього Вавилону!

Князь усміхнув ся.

— Говориш, отче, неначе б самий перейняв ся вже науками німецьких учених..

— Ні, князю, відповів скоро Грек. — Я до смерти позістану вже вірним православній Церкві моїх батьків, та сподію ся, що і ти, найдостойніший мій князю і пане, стояти меш вірно на сторожі святої православної віри на Руси, та вжеж — скажи самий: — як не годити ся мені з ось такими гадками знаменитого Еразма?

І тут учений дидакал добув зараз з фалдів своєї широкої киреї невеличку книжку, оправлену чепурно в телячу шкіру, прикрашену гарними витисканими орнаментами, серед яких пишались мініатюрні (маленькі) образочки Спасителя, окруженого дванайцятьма апостолами.

— Ся книжка варта пів твого князівства, — промовив з очевидним запалом Грек. — Се знамениті уваги Ротердамського Еразма над Новим Завітом.

— І що ж так цінного найшов ти в сій книзі, — спитав князь з замітним зацікавленням.

— Послухай, достойний пане — відповів Грек, і став читати зачеркнені вже ним задалегідь уступи.

Князь нахилив ся до старого й з нетаєною увагою слухав невимовно сьміливих гадок...

А Грек читав, виголошуючи знаменито чудну латинську мову великого ученого:

“Я бачив на власні очі папу Юлія II в Болонї, а опісля в Римі, як він ступав на чолі тріумфального походу, неначеб він був Помпеем або Цезаром (славні римські полководці). Св. Петро підбивав сьвіт вірою, а не оружем, або жовнірами, ані тим більше военними машинами. Але наслідники св. Петра могли б вибороти тільки саме побід, що св. Петро, коли б у них був Петрів дух.”

Князь забув ся цілком. Оперши голову на обох руках, він жадно слухав читання дидаскала, й думками, здавалось, гостив не на тім сьвітї.

А Грек глянув значучо в очі князеви, не начеб хотїв промовити: “А що, неправду я казав?”, — і читав дальше в другому місци:

Сказано в евангелию від св. Матея 19, 12: — “Єсть бо скопці, що з утроби матерної родились так; і є скопці, що скопились од людей; і є скопці, що скопили себе задля царства небесного. Хто може змістити, нехай містить”. — Еразм же запримічує до тих слів ось так:

“А тим часом в католицькій церкві змушуєть ся або приваблюєть ся муштин до шлюбів безженства

(целїбату). Вони можуть мати до звїл ходити з блудницями, одначе вони не сьміють женитись на чесних жінках. Вони можуть тримати собі наложниць, і все таки бути попами. Але коли вони женять ся, тоді кидаєть ся їх в поломінь (караєть ся страшною карою смерти на стосї дерева).”

Що за глупота: “Королї мають слухати папу. Попи мають слухати своїх єпископів. Монахи мають слухати своїх ігуменів або протів... Може одначе лучитись, що й дійсно дуже часто лучаєсь, що якийсь ігумен є скінчений дурень або пияк. І ось він проголошує братїї розказ в ім'я “св'ятого послушенства”. А який се буде розказ? Що до заховування чистоти? а може що до заховування тверезости? або розказ говорити усе правду? Деж там! Се буде розказ, що братчик не сьміє учити ся греки; не сьміє образувати ся і т. п. Але за се він може бути останньою п'ячиною. Може волочити ся з блудницями. Він може бути найгіршим чоловіком. Йому вільно не заглянути ніколи до св. Письма. Байдуже! Він не зломав ніякої присяги. Він є знаменитий член брацтва. Але коли б він лише важив ся не послухати розказу першого ліпшого простака-ігумена, тоді зараз таки на місци прив'яжуть нещасливого до паля або вкинуть до вязниці.”

— Правда, св'ята правда, — прошепотав князь.

А Грек одушевлений своєю нахідкою читав дальше:

Відносно 23 глави св. Матея, пи-

ше Роттердамський мудрець ось так:

“Ви можете тут то там знайти єпископа, що учить по св. Письмі, хоча його жите і навчання зівсім не годять ся (не гармонізують). Що ж одначе належить нам сказати про тих, що нищать саме св. Письмо, роблять закони після власної волі, старшують над народом, та мірять добро і зло після постанов, зложенних ними самими?... Що сказав би Еронім, коли б він побачив молоко Пречистої Діви виставлене по церквах народови на показ за гроші, й почитане так само як освячене тіло Христа? Що сказав би він, коли б побачив “чудотворне” миро, частиці хреста, на якому ніби то мав бути розпнятий Христос; а є їх тільки, що коли б усіх їх зібрав до купи, то наладував би ними цілий великий корабель! Там показують нам опанчу св. Франціска, там спідницю Богородиці, там гробінець св. Анни, а там знов чоботи св. Томи з Кентербори. І то показують нам усе те сьміте не як невинний спосіб до підтримання релігії, але як властиву суть самої релігії, — а усе наслідком захланности попів й фарисейства монахів, що користають з темноти і легковірности народа. Навіть єпископи беруть участь в тих фантастичних виставах (відпустах, та похваляють їх і опирають на них свої доходи”.

— Знамените, знамените, — ледви чутно прошепотів зачудований безмірно князь.

А по хвилі промовив трохи голоснійше:

— Аджеж мені самому показували тут краківські попи того рода

чудасії, а в костелі св. Андрія то показали навіть лєро з крила архангела Гавриїла, що пустив його на землю, саме тоді, коли благовістив Марію...

Грек засьміяв ся.

— Я й самий не знав, що ангели “пірять ся”, — промовив він з сарказмом.

— Бачу, — перервав князь, — що сьмієш ся, превелебний отче, з дурнощів католицької церкви. Але чи ж в нашій, православної церкви немає такого самого дурисьвітства?... Згадати б ось хочби так дуже поширені між нами “чудотворні ікони” ріжних сьвятих... Яка твоя думка про усе те?

Учений дидаскал видимо запугав ся... Він оглянув ся обережно кругом себе, а побачивши, що в кімнаті немає крім них обох нікого, прояснив своє лице, та сказав ледви ледви чутно князеві в ухо:

— Я вже давно прийшов до переконання, що усі ті чудотворні ікони нашої Церкви се найзвичайніша ошука темного народа, за яку наші попи відповідать колись страшно на страшнім суді справедливого Господа...

Останні слова сказав Грек виїмово урочисто. Мимо волі оба мужі встали від стола, а князь глядячи горячо в очи старого грамотія подав йому руку та стискаючи її кріпко промовив:

— Отче Гедеоне! Я все цїнив ви соко вашу глибоку науку, і вас самих як мужа рідких чеснот. Та віднині я цїную вас безмірно більше...

Оба мужі були видимо зворушені до глибини своїх сердець.

(Дальше буде).

ОСТАННЯ ЛЮБОВ АВСТРІЙСЬКОГО ЦІСАРЯ.

■ ■ ■

I.

Зі всіх незлічимолюбівниць покійного цїсаря Австрії, Франца Йосифа I, здобула собі без всякого сумніву найбільшу “славу” бувша акторка віденського театру, пані Катерина фон Шрат. А “славу” сю здобула собі вона не так тим, що була цїсарською любовницею (бо таких покійний Франц Йосиф I мав на своєму віку — як сказано — незлічимо число), як радше тим, що вона одна потрапила не лише на довше приковати до себе цїсарське серце, але навіть позістати його досмертною подругою, й єдиною розрадницею та опікункою аж до самого його скону.

Інтересне явище, що цїсарське серце полонила раз на все жінка, яка, як запримічує княгиня Катерина Радзівіл, не відзначала ся ані високим уродженнєм, ані незвичайним талантом, ані тим більше виїмково замітною вродою. За се була у Катерини весела вдача, звінкий та принадний голосочок, що брєнів особливо розкішно в її срібнім сьміху — й взагалі усе те, що Німці називають: “дас іммер вайблїхе” (щира жіночість). Одним словом Катерина уособляла собою скінчений тип віденської красавички, замітної своїми повними формами тіла, буйними русими косами, великими синими очима та напричуд милим личком, при-

крашеним пристрасними й червоними як кров устами.

Родилась Катерина в Баденї, коло Відня, й будучи акторкою віденського театру зарабляла гарні гроші. Одначе в своєму приватному житю не була щасливою.

Скоро дуже звернув на неї свою увагу збанкrotований малярський аристократ, Аладар фон Кіс, і попровадив її під вінець. Колиж одначе Катерина повила сина, він її зараз таки і кинув, хоча і не перестав видурювати від неї безпощадно все більше і більше гроша, яких потребував невпинно на своє крайно розпустне й гуляще жите. Як се часто між аристократією дієть ся, пан фон Кіс став глядіти на свою жінку-акторку як на звичайне жерело все і все сьвіжих доходів.

II.

Гіркі хвилі переживала молода, нещаслива мати. Та вжеж вона мужно зносила всі житєві невзгоди, находячи свою єдину розраду в своєму маленькому синові й в своїй доволі щасливій сценічній карієрі.

Аж тут неначе грім з ясного неба звалилось на неї сьвіже нещастє.

У Катерини був єдиний брат, молодий студент університету. Стало ся отже одного разу, що молодий, палкий та недосьвідчений чо-

ловік висловив ся образливо в публичній бесіді про цісаря Франца Йосифа. В обличу суворого австрійського закона він допустив ся страшного злочину, так званого “образу цісарського маєстату”. В результаті молодого чоловіка арештовано, поставлено на суд, й скоро дуже засуджено безмилосердно на кілька літ тяжкої вязниці.

Можна уявити собі тепер вітчай Катерини. І чого вона не пробувала вже, аби за всяку ціну увільнити любимого брата!... Не помагало ніщо... Лишала ся лише ще одна єдина дорога: просити ласки самого цісаря, який єдино міг в подібних випадках помилувати “переступника”.

Катерина рішила ся поспробувати на кінець сього останнього способу.

Одного гарного дня зявила ся отже в цісарській почекальни серед товпи інших інтересованих й Катерина.

Хвилі видались їй роками... Вкінци діждалась і вона своєї черги.

— Катерина фон Кіс-Шрат, кликнув голосно цісарський слуга, й пустив її до цісарського кабінету.

Дріжачи з великого зворушення на усім тілі, упала молода жінка на коліна перед молодим цісарем й подала йому свою письменну просьбу.

Цісар перебіг скоро письмо очима й промовив так до неї:

— Я вволю вашу волю, пані, одначе буду надіятись, щоби ви особисто заявили мені свою вдячність...

Неначе очарована вийшла Катерина з цісарської канцелярії...

Що з нею діялось тоді, й які мрії перебігали через її головку, вона сама не могла того збагнути...

III.

Та вжеж Катерина була чесна жінка, й цісарські надії не сповнились... Франц Йосиф думав, що після того, що сталось, вона впаде без всяких застережень в його обійми, як се чинили сотні інших цісарських любовниць, і то не лише з акторських кругів, але навіть з кругів найвисшої аристократії, а тим часом — що за диво? — Катерина не спішила зівсім піти слідом незлічимих дотеперішних цісарських фавориток...

Колиж вірні цісарські “прислужники” дали Катерині до пізнання, що “найяснійший пан” бажав би бачити її в іншому місци чим на сцені (в театрі), тоді вона відповіла отверто, що вона ані думає стрічати ся тайком з цісарем в якому небудь місци поза своїм домом, а в своїому власному домі не може його прийняти з тої простої причини, що її дім за скромний, аби вона могла прийняти в ньому так високого гостя...

Відповідь акторки подразнила в найвисшому ступені цікавість непогамованого розпустника... Він ніяк не міг забути милого образу її принадної постати й її на причуд милого личка з чудовими великими синими очима.

Й хто отже зможе описати незвичайне зачудованне Катерини, коли вона одного пополудня стрінула в своїому домі молодого й стрункого офіцера, який просто на силу війшов до середини... Був

се самий цісар Австро-угорської монархії, Франц Йосиф I., який — по турецькому звичаю, — бачучи, що гора не хоче прийти до Магомета, рішив, що треба конче, аби Магомет прийшов до гори...

За сею першою візитою пішли далші, а згодом молодий цісар переконав ся, що йому гірко пережити один день не видівши принадної Катерини й не чуючи її милих речей й її розкішного сьміху.

Скоро після того покликано Катерину в склад надвального театру (першого театру на усю австро-угорську монархію), а цісар обсилав її безцінними дарунками. Згодом — дозволено Катерині замовляти свої дорогоцінні строї в тих самих надворних модистів, які доставляли строїв самій цісаревій Елісаветі...

IV.

Нешчаслива цісарева Елісавета давно вже відчужила ся від свого мужа. Все ж таки княгиня Катерина Радзівіл оповідає, що цісарева заінтересувала так дуже сьвіжою фавориткою свого крайно непостійного мужа, що одного разу рішила ся побачити її особисто.

Вражінне, яке викликала на цісаревій молода акторка, було незвичайно корисне. Її подобалась отверта і щира вдача Катерини, й вона переконалась, що вплив її на цісаря не лише що йому не пошкодить, але навпаки вплине дуже корисно на його непогамоване й крайно самолюбне серце.

В своїх думках цісарева не завелась цілковито.

Катерина оказалась згодом дійсно незвичайно розважною жінкою,

яка мимо виїмкової визначности свого положення в австро-угорській монархії, ніколи не по пробувала використати його на свої особисті цілі, ані тимбільше не по пробувала ніколи вмішатись як небудь в державні справи, й грати амбітну ролю "the power behind", т. є. сили поза плечима монарха.

Се і забезпечило раз на все Катерині її виїмкове становище "приятельки" цісаря аж до останка його днів.

З того погляду являєть ся Катерина рідкою жінкою. Вона потрафила переконати кожного, навіть найбільш непримиримого аристократа-дворака, що вона зівсім не шкідлива нікому, та що вона ані думає кому небудь шкодити, ані тим більше впливати як небудь на хід державних справ. Згодом отже й привикли усі до неї й двірські круги, включно з цісарською родиною почали глядіти на неї як на єдину особу, що може належно розраджувати крайно самолюбного монарха, й потрафить зготовити йому ілюзію (ману) домашнього щастя в його безперечнім сирітстві. Її приявність при цісарському боці остала отже конечним й ніким не оспорюваним, а навпаки загально признаваним фактом.

V.

Засьвідчивши таким чином свою абсолютну безкористність й виказавши свою повну нешкідливість, Катерина стала в дійсности великим чинником в житю самолюбного австрійського монарха. Він в заміну за її любов й безперечно ве-

лике самовідречене й безумовне віддане своїм пристрастям і примхам обсипував її невпинно незлічними доказами своєї ласки. В Гіціг, передмістю Відня, купив він її чудову віллу, та прибрав її найдорожчими меблями і дорогоцінностями, які лише можна дістати за необмежено високі суми. А надто і окрім того купив її цісар величаву палату у Відни при Рінгштрассе та розкішну віллу в Боале на французській Рів'єрі (при побережжю Середземного Моря).

В слід за тим появились у цісарської приятельки дорогі повозки, расові коні та безліч безцінних дорогоцінностей. Надто він купив її в Ішлю, в своїм улюбленім літнім резиденційнім місті розкішну палатку, й проводив тут разом з нею чудові дні забутя і роскоші — далеко від шуму і виру державних занять і клопотів.

Муж пані Шрат показав ся дуже “розумним” чоловіком. В нагороду за втрату жінки обдарував його цісар високою сумою й високою річною “пенсією”. Хлопи австро-угорської монархії заплатили усе... В слід за тим пан фон Кіс уважав найвідповіднішою речію “щезнути” з границь австро-угорської монархії, а сина пані Шрат віддано на науки до найбільш аристократичної школи в цісарстві, до так званого “Терезіанум” (там учать ся лише діти цісарські, княжі, графські — ну і — як бачимо — діти панських любовниць).

VI.

Після трагічної смерти цісареві Елисавети, яка, як відомо, пала

жертвою невідповідального фанатика, вплив Катерини на цісаря став ще могутійшим. Вона старала ся усіма способами розрадити нещасливого вдівця, забавляла його веселими анекдотами, читанням та терпеливим слуханням його нарікань, — й взагалі старала ся усіма способами уприємнити йому гіркі хвилі його довгого а так нещасливого життя.

Усі привикли цілковито до неї й зжили ся вповні з її виїмковим становищем. Навіть цісарська родина не пробувала як небудь протестувати проти її всемогучого впливу на цісарському дворі — з виїмкою одної архикнягині Валерії.

Послідня бачучи, що Катерина зайняла при цісарському боці просто місце її покійної матери, робила старому цісареві незлічими сцени, заявляючи, що вона зірве просто усі зносини з цісарським двором, доки він не віддасть від себе приятельки.

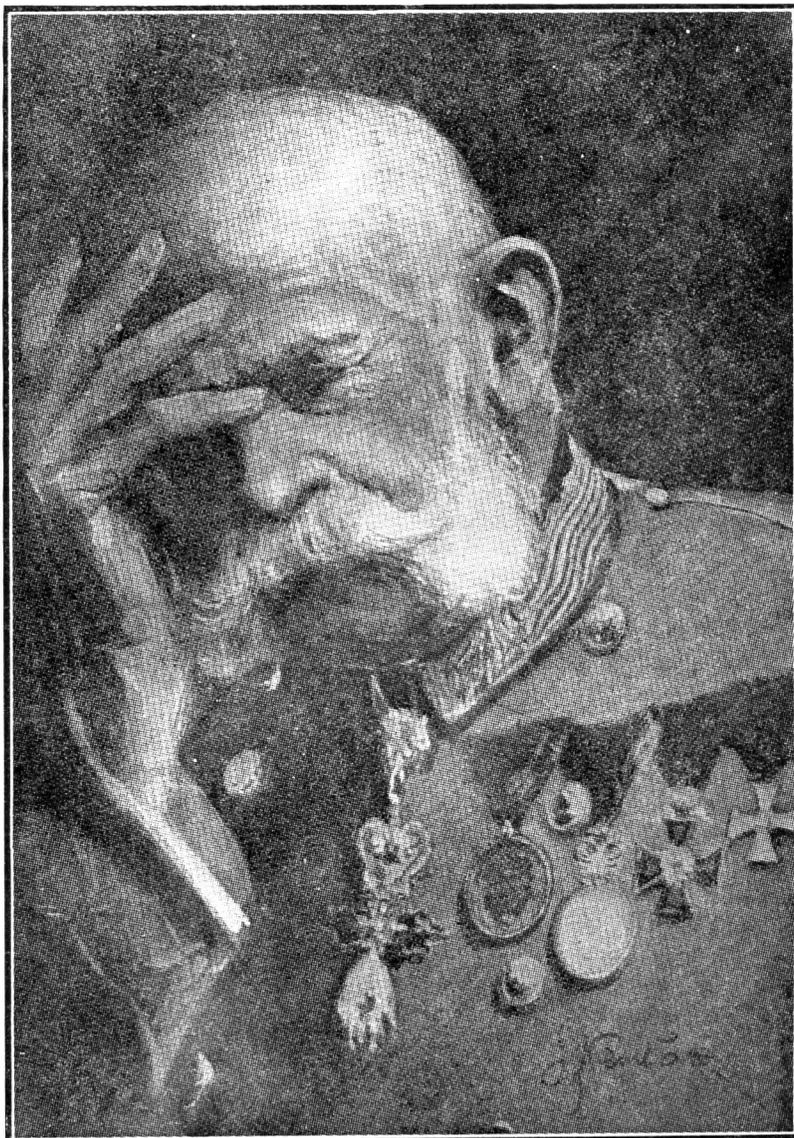
Відносини між батьком а донькою стали невиносимі. Що правда — цісар в своїй самолюбности не дозволив рідній донці робити собі докорів, та вжеж коли вона загрозувала йому, що опустить раз на все цісарський двір — разом з своїми дітьми, — старий цісар змяк: він любив горячо своїх внуків, — самотні може на світі людські істоти, яких наділював дійсною й вповні безінтересовною любовю.

Остаточно цісар заявив отже донці, що віддасть від себе Катерину, одначе під тим услівем, що вона, т. є. Валерія, займе її місце як його олікунка й жити ме постій-

но з старим цісарем разом з усею своєю родиною.

Втіха Валерії була безмірна. Вона зараз перенесла ся на постійний побут до Шенбруна, — але — вже після двох місяців спільного жи-

тя просила старого батька, аби він опять покликав до себе свою стару фаворитку, Катерину... Архикнягиня переконала ся іменно, що бути постійною товаришкою старого, незгідливого і крайно само-

Пок. цісар Австрії Франц Йосиф I.

Останній портрет цісаря, знятий коротко перед смертю.

любного чоловіка — се справдіш-на мука, якої вона ніяким чином не могла довше зносити.

Так отже в слід за тим Катерина вернула назад на своє старе місце, й з того часу ніхто вже навіть не думав усувати її на бік... Усі переконали ся, що більш терпеливої і вірної розрадниці над Катерину не найти вже старому цїсареві в усій державі.

VII.

Кажуть, що були хвилі, коли Франц Йосиф I думав поважно про тее, аби тайком подружитись з Катериною. Богато про се писалось в австрійській й заграничній пресі, та вже ж княгиня Радзівіл, яка — як показуєть ся — посїдає доволі докладні відомости про усякі двірські тайни австрійського цїсарського дому, твердить, що того рода думка ніколи не збудилась в голові Франца Йосифа. На думку ш. авторки — він безмірно високо цїнив сплендор свого старинного дому, й в своїй безмежній гордості і самолюбстві не міг навіть подумати про можливість того рода “ганьби” для своєї високої родини.

Та зрештою — хто знає, чи на таке подруже згодилась би була сама Катерина... Вона була надто розважною й надто розумною жінкою, аби не зрозуміти того, як безмежно небезпечною грою й просто фатальною помилкою було б її подруже з монархом одної з найбільших держав на сьвітї.

По нинішній день оповідають собі Віденці чимало вельми забавних анекдот з життя Франц Йосифа і Катерини. Одну наводить графи-

ня Ляріш, яку одначе княгиня Радзівіл вважає апокріфічною.

Оповідають атже, що одного вечера виходив цїсар пізно з дому своєї приятельки. В передпокою стрінув його новоприйнятий слуга, який — на нещасте — не був втаємничений в ніякі тайни дому, й був отже крайно зачудований, бачучи в домі своєї пані незнакомого офіцера — в так пізній порі. Крайно занепокоений счинив вірний слуга алярм. Та тимчасом — хто може описати безмежне зачудованне слуги, коли його погамовано й сказано, який то високий гість гостить в домі його панї...

В мить вірний слуга і підданий випрямив ся як струна — й почав співати перед лицем свого монарха цїсарський гимн “Боже буде покровитель”...

Коли літ тому далі чотири вибухла велика війна, Катерина Шрат посьвячувала чимало часу доглядуванню ранених жовнірів у шпитали, який вона построїла власним коштом. Та вжеж усї вечері вона посьвячувала дальше старенькому цїсареві в цїсарській палаті в Шенбруні, якої він не опускав вже аж до своєї смерти.

Ось такою вірною й безмежно терпеливою слугою і пістункою старого і здитинілого цїсаря позїстала Катерина вже аж до кінця його життя. Вона і була тою, що замкнула йому своїми руками його очи...

* * *

Які думки тиснули ся до голови старої цїсарської приятельки Катерини Шрат, коли вона заплаканими очима гляділа на його мертве

тіло, що спочивало в багатій до-
мовині?

Хто се може збагнути... Можли-
во, що думала вона... про свій не-
далекій вже кінець життя, — а мо-
же... може й шептала зівялими у-
стами:

— Богу дяка, скінчилась моя му-
ка... Лише... лише... як жеж довго,
як довго ти, Франце Йосифе, жив

на тім світі — на мою і свою му-
ку...

* * *

А скоро лише в злото і срібло у-
брана служба, попи і князі винесли
мертве тіло старого грішника до
цїсарської гробниці, цїсарська ро-
дина велїла Катерині виноситись
зараз таки з цїсарської палати...

У "вдячності" за її собачу вір-
ність цїсарському самолюбови...

МНОГОЖЕНСТВО.

(З великоруського).

На балю однім блискучім

В домі перського посла

Цїкавенька одна дама

Річ такую почала:

— Excellence, pardon... скажіть нам,

Невжеж справді по сей час

Многоженство — отся погань —

Цвите в Персії у вас?

Усьміхнув ся Перс проворний,

Дипльомат вам хоч куди!

Лиш в очах його пречорних

Блисли злости іскорки.

“Так, сказав він, — многоженство,

Тая погань — і у нас

Цвите собі преспокійно

Геть достоту як і... в вас!

Но услівно многоженство

Дозволяє нам закон:

Своїх мусим прокормити,

Від чужих жінок — нам вон!

Ну — а в вас мужі безправно

В многоженстві живуть всі,

Чужих жінок люблять тайно,

Тай не дбають про них, ні!”

В. Величко.

ТВОРЧИСТЬ ЛЕСІ УКРАЇНКИ.

Критична студія.

Написав

ОСТАП ГРИЦАЙ.

ЧАСТЬ II.

■ ■ ■

ОЗУМІЄТЬ ся, що такі і тим подібні звуки мусимо нині остро відрізнити від того, що в Українці є глибше та з видатнішою індивідуальністю артиста зачеркнене. А є спроби його вже і в першій збірці.

Думаю тут про оповідаючі ескізи: “Конвалія”, “В магазині квіток”, “Сон”, “Сон літної ночі”, “Завітання”, “Остання пісня Марії Стюарт”, “Самсон”, “Місячна легенда” та “Русалка”. Ті оповідаючі вірші є на мою гадку першими проблемськими пізнішої драматики Л. Українки і їх треба всеж таки висше поставити як патріотичні згуки в сторону України. Правда — драматичний конфлікт тут дуже блідий іноді так блідий, що стає тільки лірикою і з психологічного боку є мало уваги гідний (“Конвалія”, “В магазині квіток”, “Остання пісня Марії Стюарт”). “Місячна

легенда” — се дуже розводнена варіяція гадки:

“Хай я загину, та хай сяє мило
Над людьми сонцем правда і надія” —
а “Сон” та “Завітання” — се прозові алегорії побідоносної любови до людини та — надії. Сї пєси може красше робили би вражине, колиб дикція поетки відповідно до драматичного сюжету орудувала замісно драматичними аксантами. Та бесіда Українки навіть в найбездоганніших своїх зрзцях отулена є все мягким серпанком ліризму, зза чого драматичний настрій оповідаючих пєс майже всюди слабкий. Слідно се головно в поємі в народнім стилу “Русалка”, в якій поетка цілком є в оковах балакучого стилу давних баляд та малює героїв своєї казки таки зовсім шабьоновими реквізитами колишньої романтики русалчино-козацького сьвіта. Те, що в тій поємі є складником народної пісні, — не представляє поза тим ніякої

вартости, а те, що належить тільки до авторки — не має в собі нічого з новітнього артизму.

“Любий козаче, чого ти ходиш
Смутний по темному гаю?
Слухай, козаче, пісню русалки. —
Тож я для тебе співаю!
Ой, чи забув ти, серце козаче,
Пісню, що мила співала?
Ой чи забув ти тую дівчину,
Що тебе вірно кохала?
Коли забув ти, чого ж ти ходиш,
Дивиш ся пильно у воду?
Наче шукаєш у тій водичі
Згублену милую вроду... і т. д.

Подібно і оповідаюча поема “Самсон” вдовольте нині тільки того, для кого римоване переповіджене біблійного подання є разом і артистичним обробленням його. Українка не розрізняє ще іменно між драматичною анекдотом, а одуховленем тої анекдоти якоюсь глибшою гадкою, так, щоб Самсон і Даліля могли стати незалежно від біблійної висшими символами про себе (“Judith” Геббеля, “Salome” Wilde’a); вона не вихіснує тут нпр. так близько лежачої гадки про відвічну боротьбу між жінкою а мужем. Не робить отже мотивом поступку Далілі якийсь вселюдський чинник, який би мав своє значіне і поза случайною враждою між Філістимами а Жидами, тільки робить з Далілі оруде Філістимів, вдаривши таким чином і тут в улюблену собою патріотичну струну. І подорожні образці, як сказано, — “Подоріж до моря” та “Кримські спогади” — зачинають так часто а мрійливо-ліричну струну, що на самостійні малюнки даних краєвидів мало лишається місця, а коли вони є, то є бліді та повні іноді таки все цілком безжурної реторики найпримітивнішого почування. Називаю то-

му сі подорожні образці найслабшим складником збірки “На крилах пісень” — і вони є мені доказом на те, що ся збірка — се плід цілком ще нерозвиненої індивідуальности, яка поза кількома щирішими згуками суспільницького вдиховеня і симпатичного оптимізму та слабо здраматизованими оповіданнями могла справді як свій найвисший атут кинути перед читача тільки те слово: щирість.

За теж о много виразнійше зачеркненою являється мені лінія гадки в збірці “Думи і мрії”. Згуки поетової душі де-не-де кріпшають, світогляд кристалізується, вислів поважніє. Місцями епічний тон бере перевагу. Менше також стрічається ся оншалаянтність дикції, як се ми бачили в першій збірці. Спитаймо одначе: що тут є провідною гадкою артистки? Яке становище її проти появ істнованя? На те може найкращу відповідь дає Леся Українка в однім із стихів пєси “Давня казка”:

“Не поет, у кого думки
Не лігають вільно в сьвітї
А заплутались на віки
В золотї тонкі сіти (?)
Не поет, хто забуває
Про страшні народні рани,
Щоб собі на вільні руки
Золоті надїв кайадни”.

Так суспільницька струна в Лєсі Українки — се її е pour si muove. І ся струна характеризує замітно цілий внутрішній зміст “Дум і мрій”. Не находить ся тут — як би може хто сподівався — глибокої сповіди дівочого серця. Інтимніші з того згляду “Мельодїї” за мало мають внутрішнього змісту, не дають найглибшої бесіди серця, а з формального боку є — як біль-

шість віршів Лесі Українки — за мало викінчені. Дивна річ — ся жінка не мала визначного дару тої солодкості ліричного зітхнення, яку ми так обожаємо у великих ліриків. У Лесі Українки є де-далі в її творчість якийсь силувано мужеський тон, який не в силі викликати в нас повного вражіння її душевного пережиття, бо чується іноді дуже виразно, що се, — що так скажу — транспозітура тону. Леся Українка мов нарочно покидає співати про себе, щоб в силі була заспівати укохану нею пісню про волю, братерство та драму поневолення. Тому в неї розмірно мало тих малих, кілька стрічкових віршиків, в яких силою внутрішнього пережиття поети звикли замикати цілі світи, а за те, що раз більше довших та білим віршом писаних драматично-ліричних етюдів, де розбирається, значить алегоризується великі суспільні питання. Тим то і щораз яркйше зарисовується в Українки творчість з глибин свідомої себе інтелігенції, а не творчість з глибин того демонічного власного пережиття, яке ніколи не позволить творити поетови виключно *sub specie phantasiae*. Коли є іменно артисти, в яких ціла творчість є тільки одним самотнім свідчадом власного внутрішнього життя, то є другі артисти, які теж до своїх творів шукають не в своїм живучім почуванню, а в інтелігентній уяві, — і до сих других я зачисляю Лесю Українку, о скільки йде о її більші концепції. Її ціла драматична творчість докаже вправді о много красше, як її лірика перемогу тої інтелігентної уяви в її по-

етичній індивідуальності, але і два послідні томи лірики дають принайменше значні аргументи з того згляду. Коли одначе говорю про замітну роль уяви в творчості Українки, то хочу тим сказати, що даний твір є менше або більше вдатним фантазованим на дану тему, а не скінчено артистичним її обробленим. Не думаю іменно, щоб ми нині могли дві перші більші поеми “Дум і мрій” — а іменно: поему “Давня казка”, та поему: “Роберт Брюс, король шотландський” назвати чимсь більшим над фантазоване на тему: поет і тиран, з одної сторони, — та цар і герой, — з другої сторони. В концепції — “Давня казка”, є глибша від концепції “Роберта Брюса”, яка просто в обробленню Лесі Українки сходиться до ряду історичних анекдот. Коли іменно розумію “Давню казку” добре, то ходить тут навіть о щось в роді історіософічного малюнку боротьби між поневоленими а панами. Скажу також, що добір героїв: лицар Бертоль з одної, а поет з другої сторони, досить щасливий і давав артистці можливість справді могутніми картинами контрастувати два вічно поконуючі себе світи. Та ідейний бік сюжету подавляють тут майже в цілості анекдотичні подробиці, ведене акції не виказує ніяких логічних пропорцій, характеристика осіб з початку пів-гумористична (вірш до Ізидори), а тим сценам, де маємо ся додумувати внутрішньої перпетії, брак того, чого Леся Українка не мала майже ніколи іменно справжнього трагізму слова, та брак їм внутрішнього тепла.

Нпр. слова Бертольда в сторону поета:

“Ви скажіть сьому зухвальцю,
Що тепер настав день суду,
Що терпів його я довго,
Але більш терпіть не буду.
Коли він складання віршів
Бунтівничих не покине,
То в тюрму його закину,
Там він, клятий, і загине!”

Або відповідь поета:

“Тай в темниці буду вільний, —
Маю думи чарівниці,
Що для них нема на сьвітї
Нї застави, нї границі.
І мого прудкого слова
Не затримає темниця,
Полетить воно по сьвітї
Наче тая вільна птиця і т. д.

Очевидно, я ні на хвилю не сумніваюся, що в нашої поетки були найшляхотніші наміри дати один зразець боротьби вічної людини. Але в молодій Лесі Українки артистична воля не йде в парі з артистичною силою. Ось в “Роберт Брюс”. Коли би нам прийшло шукати за починами внутрішнього звороту в душі героя, то ми найшли би його хіба в сій сцені, де Роберт Брюс стежить за роботою павука, бо все проче се анекдота і тільки анекдота, закінчена до того якомсь надто — дидактично:

.... І за те хвала Роберту Брюсу, —
Він борцем за рідний край з'явив ся.
Так! одваги та завзяття в праці
Він з малого павука навчив ся.
Він здобув собі велику славу,
І не вмре та слава, не поляже,
В пісні, в слові буде вічно жити
І про себе сьвітові розкаже.

Так трагізм — ся найкардинальнійша признака всякої великої штуки — в “Давня казка” сильно затемнений другорядної вартости подробицями, а в “Роберт Брюс” — о скільки не назвемо боротьбу народа за свободу трагізмом — цілком немає його — тимпаче, що

вислід Брюсової боротьби є додатний, отже більш в нїм мельодрами, як трагедії. Тим то і глибше як сї що так скажу помпатичні концепції вражає читача справді любий віршик “Давня весна” — може один із тих нечисленних віршів Лесі Українки, де є щось в роді безпосередньої солодкости строго особистого почування, без тої трохи нахабно у неї звенячої суспільницької струни. Але вже слідуочий по “Мельодиях” цикль нашої збірки: “Невільничі пісні” (1895 — 1896) те на мою гадку найсерйозніший суспільницький цикль в Українці. Тут вже справді мало первісної наївности з “На крилах пісень” — гадки зарисовані гостро і сильно держать структуру слів. Симпатично вражає також те, що первісний трохи дитинячий оптимізм тут і там захмарений тїнями більш зрілої в думи про біль життя, хоч все таки і тут треба добачати брак животворного тепла почування. Навіть, коли абстрагувати від більших концепцій, то вислів коротких віршів має о много більше внутрішнього змісту, як вдохновені патріотіса першої збірки.

“І все таки до тебе думка лине,
Мій занапашений, нещасний краю,
Як я тебе згадаю,
У грудях серце з туги, з жалю гине.
Сї очи бачили скрізь лихо і насилля,
А тяжчого від твого не видали,
Вони-б над ним ридали,
Та сором сліз, що ллють ся від безсилля,
А сліз таких вже вилито чимало,
Країна ціла (наголос!) може в них
втопитись;

Доволі вже їм литись, —
Що сльози там, де навіть крові мало!
Або таке інтересне визнанє в “То-

варишці на спомин” як спроба сінтези української душі:

Ні, жаль мені, що й сей порив погасне,
Як гасне все в душі невільничій у нас.
Ох, може б не було життя таке нещасне,
Як би вогонь ненависти не гас!
Легідність голубина, погляд ясний,
Патріція спокій — не личить нам,
Що вдіє раб принижений, нещасний,
Як буде проповідь читать своїм панам?
Так, ми раби, не має гірших в світі!
Феллаги, парії щасливіші від нас,
Бо в них і розум і думки сповиті,
А в нас вогонь Тітана ще не згас.
Ми паралітики з блискучими очима,
Великі духом, силою малі,
Орлині крила чуем за плечима,
Саміж кайданами прикуті до землі....”

В поетки несвідомо будить ся туга за — трагізмом слова, за тим дужим словом поета, яке не тільки потрафить виспівати солодкавий роман між козаком а дівчиною, а являєть ся потугою про себе:

“Слово, чому ти не твердая криця,
Що серед бою так ясно іскрить ся?
Чом ти не гострий, безжалісний меч,
Той що здійма вражі голови з плеч....?”

Таке бажане в Лесі Українки треба сильно підчеркнути як несвідому автокритику її перших віршів. І треба сказати, що головню “Fiat pox” — а далі “Ангел помсти”, “Хвилина роспачу” — се вже виразно трагічні звуки — навіть попри те, що сі трагічні звуки не пливають з вселюдської, а все з патріотичної української душі. Менш ціню драматично-ліричний ескіз “Гршниця” та “Доет підчас облоги”, які є гарно зложеними фантазіями та розчаровують у своїм переведеню та finale браком глибше поставленого трагічного problemu. Але все таки наша поетка до кінця тої збірки стоїть на замітнім становищи виблагородненої терпінем думки та дає у “Відгуках” богато дечого інтересного, хоч мало скристалізованого. Ось драмати-

чна сцена “Іфігенія в Тавриді” — страшно студена і тим, що поетка робить Іфігенію тільки представницею тут за вітчиною, в концепції зівсім не інтересна. За теж чудова є своєю ідеєю “Забута тїнь”, де поетка згадує тихим словом Дантову жінку, притемнену зівсім промінною постатею Беатрічи. Я думаю, що колиб Леся Українка сю гадку була обробила справді артистично, ось нпр. римованими строфами та з повним заокругленем кожного образу, вона би була тут сотворила щось більше над поетичний — натяк. Але зовнішня форма у неї не все бездоганна, чому можна дивувати ся хочби вже тому, що Леся Українка як перекладниця Гайного могла прецінь звернути увагу на непорочну зовнішню форму його віршів. У неї одначе — головню в білих римах — є щось в роді хаосу слів. Інколи, але дуже часто наголос у неї просто варварський, слова дібрані здебільшого без великої уваги на їх римічну і ритмічну стійність, хід гадок нервозний і нагальний, — взагалі перше вражїне, яке відносить ся в неї, се вражїне — бруліону. Те відносить ся так добре до збірки: “На крилах пісень” як і до збірки “Думи і мрії”. А трета з ряду збірка “Відгуки”?

Сю збірку вважало ся свого часу за вислів модерністичного перевороту в творчости Лесі Українки і були читачі, які читаючи її — жалували за авторкою пісень двох перших збірок. Чи слушно? Я думаю, що ні. Те правда, що суспільницька струна губить ся тут майже зівсім, уступаючи місця ти-

хим, якось дивно одуховленим на-
строєм, а проте, а може саме ізза
того Леся Українка осягає тут та-
кі чисті артистичні відгуки своєї
душі, що той, який не є поклонни-
ком шабльонової поезії поневоле-
ня — мусить признати деяким сти-
хам “Відгуків” дуже високу арти-
стичну стійність. Є тут — на мою
гадку — той одуховлений спокій
артиста, якого Українка майже ні-
коли не осягнула в двох перших
збірках. Рід святаї задуми вду-
мливої жрекині. Що саме ся збір-
ка стоїть на порозі її драматичної
творчости, се не тільки правило
хронології. Коли іменно посту-
лятом драматики є предметовість,
сей спокійний погляд не тільки на
людей, але і на власну душу, то у
“Відгуках” є саме перші відрухи
того предметово-спокійного ма-
люнку власної душі. Вже на хао-
тичні відгуки колишнього захвату
та терпіння, а просто малюнки душі
про себе, тої “чистої мрії” по-
ета — так сказати, яка вже не гор-
нить ся конечно до ідеалів суспіль-
ства, а знаходить собі божество в
собі і в істнованю як таким. Чому
саме в тій збірці находимо сей ін-
тересний вірш: “Lied ohne Klang”?
Якто — вона, що хотіла недавно
пісні, яка би знімала голови з пліч
— Леся Українка хоче пісні без
звуку? Невжеж вона переконала
ся, що глибоко в нашій душі є по-
чування, які святійші є як всі іде-
али дро волю, рівність та братер-
ство — та що найкраще булоб, ко-
либ сих почувань не висьпівувано,
бо ніхто їх не висьпівав?

Як би мої думи німії
Та піснею стали без слова,
Тоді-б вони більше сказали,
Ніж отся довга розмова.

Невже моя пісня не хвиля?
Ой леле! Даремні питання...
Німі мої думи, а руки
Дають лиш німії стискання...

І ось мов в почутю тої таємної
святости найглибших почувань
душі — у “Відгуках” — загальний
тон якийсь дивно піднеслий, дивно
шляхотний своєю солодко-вдум-
ливою мелянхолією. Коли можна
говорити в Лесі Українки про со-
лодич поетового слова — то саме
тут — де вона іменно не є патріо-
тичним “соловієм з острогами” —
як сказавби Гайне, де солодко ме-
лянхолічне слово захоплює іноді
нашу душу. Я думаю, що треба на
те якогось суспільницького док-
тринера, щоби в сій збірці проти
двох перших добачав тільки химе-
рний декадентизм. Те инша річ,
що тут і там поетка оперує прозо-
рими символами, що її почування
скристалізують ся незамітно в
образах, які не зараз дасть ся від-
цифрувати на основі послідних те-
лефонів із середовища. Яка гарна
картина глядить на нас ось з вір-
ша:

Хотілаб я уплисти за водою
Немов Офелія, уквітчана, безумна,
За мною в слід плили б мої пісні,
Хвилюючи, як та вода лагідна,
все далі, далі...

І вода помалу
Мене-б у легкі хвилі загортала,
І колихалаб наче любя мрія,
Так тихо, тихо...

Яж, така безвладна,
Далаб себе нести і загортати,
Пливучи з тихим, ледви чутним
співом,

Спускаючись в блакитну, ясну воду
Все глибше, глибше... і т. д.

Кілька прегарних настроїв да-
ють також “Хвилини” — підчас ко-
ли “Легенди” — головно “Ра-Ме-

неїс” лишають читача студеним. Байдужні про себе є оба вірші: “Легенди” та “Трагедия”, а “Саул” всеж таки не дає ясної характеристики дієвих осіб. Та цілий тон збірки вводить нас незаметно в царство поетичної мрії, відірваної від нахабно являючогося середовища двох перших збірок, поетка незаметно виходить зі себе, обнимає своїм зором далекі краї, чужих людей — в неї мов родить ся туга за

великими синтезами душевних процесів — і вона кінчить збірку більшим драматичним ескізом: “Одержима духом”.

Та його обговорю в злуці з драматичними плодами нашої поетки.

Те з віршів її, що порозкидуване по журналах — не змінє в нічим основних рисів сеї характеристики. В “Ізольда-білорука”, нпр., занадто багато лірики.

Порівняння кістяків малп і чоловіка.

(Гильбатес. Оранг. Шимпанз. Горілля. Чоловік).

З Антропологии Е. Гекля, 1874 р.

З ЦАРСТВА КНИГ.

MEN OF THE OLD STONE AGE.

Their environment, life and art by **Henry Fairfield Osborn**... Illustrations by Upper Palaeolithic Artists and Charles R. Knight, Erwin S. Christman and others. — Second Edition. New York, Charles Scribner's Sons, 1916. Pp. I. — XXVI + 1 — 545.

Ціна: \$5.50.

Знаменита книга!

Автором її є світової слави учений професор і Доктор Г. Ф. Осборн, член многих наукових інституцій й емерит-куратор Американського Природописного Музея.

Предметом книги є: строго наукове, а при тім вельми популярне представлення вічно живого питання про **походження людини**, та вельми пресізний й займавий опис походження чоловіко-образних малп, й наших пра-прапредків — людей камяної доби. В слід за тим дає нам ш. автор знаменитий і барвистий опис життя, звичаїв та культури перших людських істот на землі, ілюструючи при тім своє оповіданне докладними мапами, фотографіями та малюнками.

Книгу читаєть ся з незвичайним заінтересованнем. Необзнакомле-

ний з модерною (новітньою) антропологияю читач читати ме її з все зростаючим зачудованнем.

Бо подумати лише, що з книги ш. професора Осборна довідаємо ся, що “люди з такими самими спосібностями і прикметами що і у нас, одначе в заранню знання і традицій, жили в певних околицях Европи що найменше літ тому 25.000! А перед тими інтелігентними расами жили інші, також східного походження, одначе не так розвинені умово, вказуючи на дуже а дуже давне походженне людини від вчаснійших умово й фізично родів”.

Ради докладного рослідження прастарих осель первісних людей, що жили в прадавніх часах в Західній Европі, вибрав ся був ш. автор особисто в наукову подо-

Homo Mousteriensis Hauseri

Череп (чашка) чоловіка, що жив 50 — 25 тисяч літ перед нами. Нахідка проф. Дра Г. Кляча і О. Гавзера в долішній печері Ле Мустієра, стація 44, дня 12 серпня 1908 р.

рож до Європи, й в товаристві місцевих французьких учених перестудіював на місці весь досі відомий ученим палеонтологічний матеріал.

Як жеж непомірно зачудуєть ся не один з нас, коли довідаєть ся з цінної книги ш. автора, що, приміром, в деяких околицях Франції жили люди на 100.000 літ перед нами, й лишили після себе преінтересні сліди дуже а дуже замітної культури.

Справедливо отже зазначує самий вельми шановний автор, що, в порівнянню з тою пра-пра-давньою людською культурою, історія й цивілізація “старинного” Єгипту, Сирії і Мезопотамії видають ся нам справді неначе цивілізації “вчешнього дня.”... (стр. VII).

Ба, що більше! Про безконечно глибоку давнину людського роду дасть нам ш. автор дійсне хоч і як зачудовуюче нас поняття, що, приміром, в французьких музеях переховують ся предмети, обробле

ні без всякого сумніву людською рукою літ тому найменше 125.000 перед нами!

Що за незвичайний здобуток людського знання, що за величавий поступ новітньої науки!

Вже самий вступ до властивого оповідання є незвичайно займаний. В ньому подає нам ш. автор “погляди старинних Греків на походження людини”, та висліди модерної антропологии (науки про людину), відносно обговорюваного питання.

В першій розділі книги оповідає ш. автор про антропоїдних (чоловікообразних) малп, та про славу расу малпо-людей так званої трінілської раси, що жила в прадавніх часах на острові Джаві, й творить перехід між антропоїдами (то є малпочоловіком) а чоловіком (the transition form between man and the anthropoids, p. 75). Вік тої славної раси (Pithecanthropus erectus) оцінюють на 500.000 літ перед нами! Не улягає ніякому сумнівови, що вже отсі малпо-люди

Той самий череп з переду.

Pithecanthropus erectus.

Малпочоловік з острова Джава, що ходив на двох ногах. Вік того прапрапредка людського роду оцінюють учені на 500.000 літ перед нами. Різьба модельована бельгійським артистом Маскре під доглядом професора А. Рітота з Брукселі, Бельгія.

згаданої трінілської раси послугували ся деревляним й камяним оружем для оборони перед окружачими їх ворогами. Кінчить сей преінтересний розділ ш. автор описом т. зв. гайдельбергської раси.

Другий розділ книги посвячений первочинам властивої камяної доби в історії людської цивілізації, а іменно описови найдавніших людських рас, що уміли вже обробляти камінь, а передівсім кремій, та навчили ся послугуватись огнем.

В третім розділі книги оповідає ш. автор про людей неандертальської раси, та про евентуальні причини загибелі тої раси.

Четвертий і пятий розділ посвячені старинним людським расам камяної доби Франції й Іспанії.

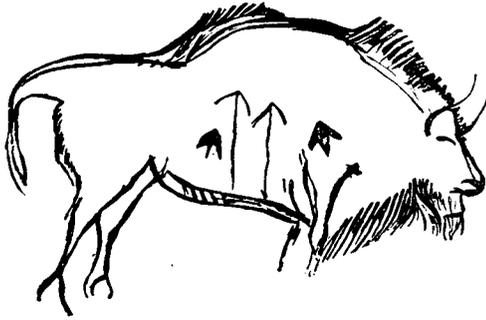
Се вже властиві наші предки, дійсні репрезентанти "homo sapiens"

(розумного чоловіка), такого самого чоловіка як і ми.

Коли ж появляють ся на землі ті властиві, а радше безпосередні наші предки, що не ріжнили ся вже ніяк від нас здібностями й інтелігенцією?

На основі дуже совісного обчислення, опертого на наукових працях найславніших учених усього світа, доходить ш. автор до заключення, що люди тої раси появляють ся в Західній Європі між 25,000 і 30,000 літ тому назад (стр. 261).

При тій нагоді годить ся запитити, що опис життя і культури тих новіших рас камяної доби ілюструє ш. автор в повнім значінню слова оригінальними образками, бо різьбами і малюнками прадавніх артистів, що жили перед нами найменше яких 10—20,000 літ!

Тур.

Рисунок доісторичного чоловіка вчасної камяної доби, підмальований красками. Найдено в печері в Нію над рікою Арієж в полуденно-західній Франції. Вік того рисунку оцінюють учені на 15 — 10 тисяч літ перед нами.

Шестий і останній розділ прецінної книги займає ся описом нових рас, що вийшли до Європи в часах, що попередили безпосередно “історичні часи”, на порозі так званої неолітичної доби, т. є. ново-камяної доби (між 7.000—10.000 літ перед нами).

Однаково інтересним для спеціаліста як і для пересічного читача є й “додаток” (Appendix), в якому ш. автор обговорює докладніше більш інтересні й спеціальні питання з поля еволюції, палеонтології й антропологии.

Великою помочию при читанню сеї книги являєть ся список помічної літератури (спис книг, якими послуговував ся автор) і докладний індекс.

Палеонтологичної літератури Східної Європи ш. автор не цитує, — включно з французькими (отже вже безперечно приступними ш. авторови) працями нашого славного ученого, д. Ф. Вовка.

На самім кінці книги стрічаємо докладну мапу головних печерних околиць Полуденно-Західної Європи, включно з печерами, що містять передісторичні скальні декорації.

* * *

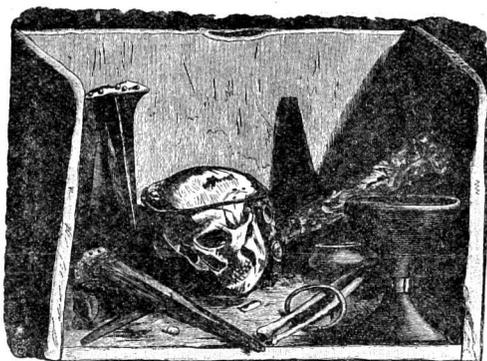
Чудні гадки насувають ся чоловікови при читанню повисшої дорогоцінної книги... Високі думи будять ся в уяві й мимоволі питаєш себе:

Так отже невже ж справді усе те, чим досі дурили нас усякі релігійні мрійники про походженне людського роду є звичайною казкою прастарої давнини? Невже ж справді рід людський є одним з найцікавійших звен в непереривнім ланцуху творів Природи?

Так, — відповідає Наука, й величньо заокруглює світогляд новітніх людей про природний початок й природний розвиток Всесвіта.

Після ритовини Марка Антоїя Раймонді.

Грiб бронзової доби Еспанії.

Череп (чашка) увiнчаний бронзовим дiадемом (короною), з якого звисають бронзові "дукачі". Брати Сiрет відкрили в полуденно-схiдній Еспанії коло тисячу таких гробів.

ІЛЮСТРОВАНА

ВСЕСЬВІТНА ІСТОРІЯ.

Оповідання про бувальщину людського роду від найдавніших часів аж до тепер.

Написав

ПРОФ. ДР. ОЛ. СУШКО.

■ ■ ■

ЗАВ'ЯЗКИ СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВИ. — МОВА, РЕЛІГІЯ, ШТУКА. —
ДОБА БРОНЗОВА. — РАСИ І НАРОДИ.

ИШЕ дуже а ду же поволі в тих давніх часах з первісного подружа грубої спільности жінок витворювалось **індивідуальне подруже**, в якому муж лучив ся нерозривно з одною або більше жінками, виключуючи участь другого

мущини. Так і розвинулись найдавніші форми суспільного (соціального) житя, оперті на так званій **полїгамії** і **моногамії** (многоженстві і одноженстві). Набування жінок на виключне посідання відбувалось в тих прадавніх часах дорогою **рабунку**, а опісля дорогою дійсного або символічного купна. Як відомо — відгомін тих прадавніх подружних звичаїв за-

ховав ся дуже живо в весільних звичаях українського народу по нинішній день.

Ще давнішим звичаєм уважає наука так званий **матріярхат**, або материнське право. Попередило воно так званий **патріярхат**, т. є. батьківське право.

Говорить іменно наука, що в прадавніх часах мати була головою родини й діти звались по матери. Щойно пізнійше і до того дуже поволі, тее право здобував собі батько, й згодом матріярхат уступив місця патріярхатові. Сліди матріярхату заховались серед нашого народу по нинішній день.

Так то поволі розвивались найдавніші форми родинного й родового устрою. В **родині** найвисшу власть виконував батько, в **роді** — найстарший віком. Отсе і був властивий завязок суспільної (соціальної) і політичної (державної) організації або злуки, отсе і були первочини **суспільства і держави**.

Зі злуки певного числа споріднених родів утворила ся найдавніша форма первісної **держави**. Була се в повнім значінню слова родова держава, під управою родових старшин, або одного з них. Завданнем тої найдавнішої державної злуки була в першій мірі оружна оборона перед зовнішніми ворогами, так як першою і найважнішою метою держави є **самоозначенне** на зверх.

Утворенне родової держави потягає за собою певні й трівкі відносини до землі, хоча вже кочуючі, ловецькі і пастирські організації розвинули були у себе певного ро-

да державні організації, о скілько тії роди занимали певні простори землі для власного вжитку. Та вжеж передовсім організації осілих рільників дали початок так званим територіяльним державам, отже державам привязаним до певних просторів замешкалої землі.

І ось належить пам'ятати, що того рода найвчасніші родово-територіяльні державні організації стрічаємо вже в дуже а дуже давніх часах вчасної камяної доби.

Приватної власности в тих давніх часах ще не має з виїмкою хиба жінок і таких предметів як оруже і особисті знаряди. Усе ще є спільною власністю роду, орди, або покоління. За се **вартість людини** росте невпинно в парі зі зростаючим суспільним ладом. Бо коли ловецькі й рибацькі племена не знають ще, що початки з полоненим ворогом, бо ані не вміють його достаточо встеречи, ані тим більше не раді годувати його важко здобуваною поживою, наслідком чого й звичайно убивають його та споживають (може не так ради особливого смаку людського мяса, як радше ради того, аби разом зі спожитим мясом ворога перейняти в своє тіло його силу), — так кочуючі і хліборобські племена бережать вже полоненого ворога дуже пильно як цінний прибуток робучих рук. В слід за тим розвиваєть ся **невільництво**, — а в дальшому розвою — поділ праці, а за тим і суспільства на верству **робітників і пануючих**.

З повставанням і зростом первісних людських злук лучить ся повстанне й розвій **людської мови**.

Є се річию очевидною. Потреба невпинного порозуміння між членами родини а опісля роду показала повну недостаточність первісної мови знаками, якою по нинішній день послугують ся ще некультурні племена, й так поволі почала творитись людська мова, а там — з розростом людського роду і поширенням його по великих просторах — повстали **мови і говори** (наріччя).

Коли ж одначе учені спостерегли, що навіть звірята висшого рода послугують ся певного рода мовою, так за се розвиток **релігійних** почувань стрічаємо лише у самих людей.

Первісні релігії є двоякого рода. Вони операють ся або на поминання предків, з чого витворив ся **культ** (почитання) предків або померших, або операють ся на богочитанню непонятних первісним людям **сил природи**, з чого витворюєть ся так званий **політеїзм** (многобожність). Сил тих всемогучої а непонятої природи первісні люди ані люблять, ані ненавидять, а лише їх боять ся, та тому і старають ся зеднати собі їхню прихильність при помочи ріжних обрядів, замовлювань, жертв і церемоній. А що до того рода занять потрібний вже засіб певного рода відомостей, налітком того й згодом повстає серед людей все і все зростаючий в силу стан **чарівників, або св'ящеників**. Стан сей доходить згодом до незмірно великого значіння, та тратить його чим раз більше лише зі зростом **науки**.

Завязком тих первісних релігій та злученої більш або менше з ни-

ми **штуки** (головно різьбярства і малярства) стрічаємо також в часах вчасної камяної доби, про що проречисто свідчить культ ховання мерців та так звані передісторичні малюнки і різьби (на каміни або кости) первісних людей, що сягають глибокої старини — 25.000 літ перед нашими часами (Breuil, Osborn).

Камяна культура прокинула ся самостійно серед людського роду по всій земній кулі, й стала основою усьої пізнійшої висшої культури. Так отже ще тим первісним нашим предкам прадавньої камяної доби завдячуємо ми пра-прастарі винаходи і форми найважливіших знарядів, оброблюванне глини, дерева, пряденне, шитте, тканне, освоєнне домашних звірів, початки рільництва, перші соціальні і політичні організації й перші прояви висшого духового життя. В тих одначе околицях, в яких умовини життя були і є виїмково тяжкі, там люди лишили ся по нинішній день на тому самому ступені культури, що й наші предки перед 20 — 25 тисячами літ, й там послугують ся вони по нинішній ми або кістяними знарядями.

На яких 4.000 літ до Христового Різдва, отже тому яких 6.000, зробили були мезопотамські і середземноморські народи (себто народи, що жили в Мезопотамії, т. е. в долині рік Евфрату і Тигру, і при побережю Середземного Моря) незвичайний поступ: вони навчили ся послугуватись **металлями**.

Штука ся розвинулась найперше в Передній Азії, а особливо на багатім Кипрі. Тут повстали пер-

ші рудокопи й люди навчили ся найперше обробляти наймякший з усіх металів, що виступають в збитій масі, т. є. **мідь**, зразу звичайним кованнем (подібно як досі камяні предмети), а щойно опісля при помочи ogrівання на огни, а там вже і виливання в формах розтопленого плину.

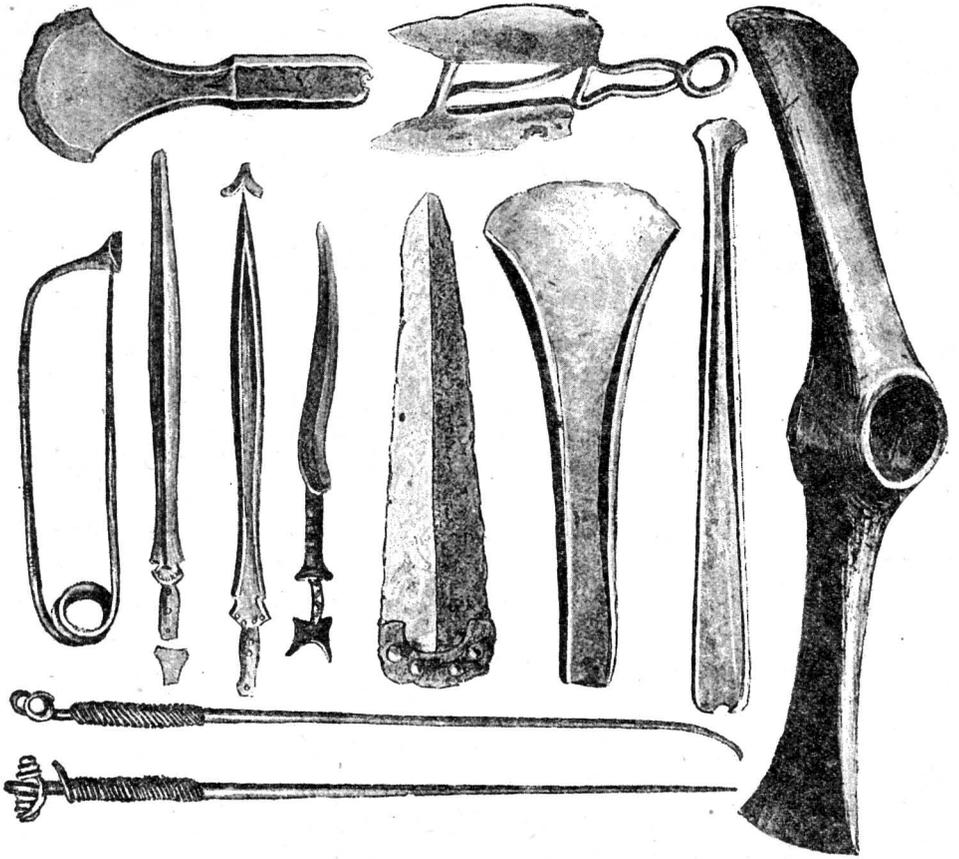
Та вжеж того рода найвчасніші металеві вироби були дуже нетрівкі: наслідком великої м'яккості матеріялу вони скоро зживались й згодом показала ся потреба придумання такого способу, що надавав би міді більшої твердості. Скоро люди навчились і того. Вони стали примішувати до міді цини (9—10%) й так отримували значно твердший метал, так звану **бронзу** (на яких 2.000 літ до Христового Різдва).

Довгі віки послуговувались люди попри давні дешевші, камяні знаряди — металевими, бронзовими. Та вжеж виріб тих “новітних” металевих знарядів і предметів видавав високої зручності і знання, а наслідком того й цвила штука вироблювання тих найвчасніших металевих (бронзових) предметів лише в певних і то зівсім нечисленних місцевостях. Що й но з відтиля розходились ті предмети в інші країни поволі і з трудом дорогою купна, чи там заміни. І хоча отже розцвіт отсеї **бронзової культури** припадає на друге тисячліття до Христового Різдва, всеж таки ті європейські народи, що жили на північ від найвисших в Європі гір, то є Альп, затримали були ще дуже довгі віки свої камяні знаряди, й отримували брон-

зові знаряди лише в ряди-годи дорогою торговельних взаємин. Щойно згодом навчили ся і вони виробляти у себе домашню бронзу й усякі предмети по чужим взірцям. Річ зрозуміла, що ті взірці, як також і усякі узорі, чи там прикрашення на тих давніх металевих предметах були такі, які витворили ті старинні східно-азійські майстри.

Перехід від бронзи до ще твердшого, а рівночасно ще пожиточнішого **железа** був вже легкий. На Кипрі навчили ся обробляти железо вже на яких 1400 літ до Христового Різдва, але железо випирало бронзу дуже а дуже поволі. Зразу железо було так дорогоцінним металем, що його уживано лише до окрас і щойно після довгого часу бронза уступила зівсім перед железом. Та вжеж деякі народи не переживали зівсім бронзової доби, але під впливом культурних народів переходили вже безпосередно до уживання железа. Такими народами були, приміром, на роди середної й полудневої Африки. Але й в нинішних часах дієть ся тее саме на наших таки очах серед сучасних нам примітивних народів, що ще досі послуговують ся камяними знарядями.

Осередками бронзової культури були: Кипр, Єгипет, Мезопотамія, долина ріки Гоангто в Китаю, озера Тітікака (пол. Америка) і Мексиканського Моря (півн. Америка). З тих то осередків ширилась вона поволі в сусідних краях, зачеркуючи все ширші і ширші круги. Але вона не дійшла в деяких континентах осередка навіть

Мечі, сокири й знаряде бронзової й вчасної желізної доби.

по нинішній день — наслідком непоборимо великих труднощів, які походивши висшої культури ставив сама природа.

(Пор. цінну статю проф. Сейса в: "The Archeology of the Cuneiform Inscriptions, London, 1907, стр. 36—67: The Excavations at Susa and the origin of bronze).

Відома річ, що людство ділиться на кілька рас, між якими існують великі різниці, і то не лише фізичні (тілесні) але й психічні (духові). Не всі раси наділені однаковими духовими прикметами, а

наслідком того їх можна поділити на висші і нисші. Народи, що належать до останніх, находять ся по нинішній день в дикому стані, або ледви перейшли в стадію варварства. Навпаки історичні народи належать до висших.

Коли одначе повстали різні галузи людського роду й коли розселились вони по різним країнам замешкалої землі, се усуваєть ся майже цілковито з під можности наукового досліду.

Колискою людського роду вважали люди здавна Азію. Вона е

також матерію перших домашних звірів і перших пожиточних рощин. Звідтиля люди новішої кам'яної доби могли легко вандрувати з місця на місце, так як в тих часах люди не дуже ще привязувались до землі. Таким чином привандрували люди до Європи і Африки, а через "острівний поміст" до Австралії і до Америки, яка в дуже давніх часах лучилась з Азією суходолом.

Очевидна річ, що сї передісторичні вандрівки народів відбувались дуже поволі й певними шляхами, з кінечним виминанням усіх природних перепон, таких як високі гори, непроходимі ліси, води і багна. Серед того не одна слабша орда гинула, инша ж попавши в непривітні околиці ниділа й стримувалась цілковито в своїм дальшій розвитку. Так поволі поділилися народи під впливом ріжних географічних (земля), кліматних (підсонє) і житєвих (пожива, занятє) условин на **раси**, між якими розріжняємо: білу кавказьку, жовту маляйсько-монголську, червоно-мідяну американську, і чорну муринаську.

Згодом чимало рас і народів зізолювалось (відграничилось, відчужилось) цілком. Земельний поміст між Азією і Америкою загинув, народи Австралії заниділи непомірно під впливом дуже убогої природи, східні Азіати (Китайці й Японці) і Індійці зізолювались не перехідними пустинями і горами, а мешканців полуденної й середної Африки відділила від мешканців північної й східної Африки (Египет) несходима пустиння Са-

гара. Найбільш сусідським житєм жили народи, що поселились в бассейнї (долинї) Середземного Моря, по якому плавба була дуже легкою. Так і повстало згодом пять великих громад народів:

1) **пасифічно-американська**, що обіймає мешканців Океанії, Австраліїв, Маляїв і Американів;

2) **монголсько-східно-азійська**;

3) **африканська**;

4) **індійсько-ірансько-туранська**,
— і

5) **передно - азійсько-європейсько-середземноморська**.

Перші три громади народів розвивались довгі віки, а навіть тисячлїття, в повній ізоляції, т. є. в повнім відграниченню від инших народів. Вони жили своїм власним житєм та не зносились зівсім з иншими народами, а навіть довгі часи не знали нічого про їхнє істнованне. За се дві останні громади народів жили в тісних сусідських взаєминах, й вони на довгі тисячлїття стали наймогучійшими й найбільш діяльними чинниками Всесвітної Історії.

Але і ся громада народів не творила зівсім самостійної цілости, спорідненої етнічно (народно) і лінгвістично (мова). Радше творили вони географічно-історичну цілість, або иншими словами: вони виступають на арені Всесвітної Історії як тісно споріднена громада народів наслідком вікових культурних взаємин й розвитку в сумежних країнах.

В рамках згаданої громади народів розвинулась найвчасніше висока культура 1) в вузькій але довгій, теплій та незвичайно уро-

жайній долині ріки Нілю, в північно-східнім розі Африки, в чудовій країні, що здавна зветь ся **Єгиптом**, — та 2) неменше урожайній долині рік Евфрату і Тигру, в країні, що лежала в глибокій китловині між іранською височиною і арабською пустинею, а яку старинні Греки називали **Мезопотамією**.

Під перехрестним впливом обох тих країн найстаршої висшої людської цивілізації зацвила висока культура ще й в прибережній **Сирії** (Фенікіяни й Жиди) та на острові **Кипрі**. В отсих то країнах прокинулася була під благодатним впливом теплого підсоня й незвичайного багатства землі висока людська цивілізація на яких 8.000 літ перед нашою добою, отже в тих прадавних часах, коли уся Європа потопала іще в тумані цілковитого варварства (некультурности).

А серед того іммігрували згодом в Європу уральсько-алтайські, а іменно фінсько-угрійські орди, й зайняли більшу часть середної й східної Європи. В південно-західній Європі поселились племена невідомого походження — Іберії, Тиргени і Пелясги. Щойно за ними рушили **Арії**, т. є. шляхотні.

Се і є наші безпосередні предки.

Не улягає сумнівови, що Арії були первісно кочуючим пастирським народом з дуже поверховним замилюванням до хліборобства. Східне крило тих Аріїв рушило з осередної Азії, а може й з долини долішньої Волги, на полу-

денний схід, на височини Вірменії, Малої Азії й Ірану та загналось на яких 4.000 літ перед нашою добою аж в долину ріки Інду. Західні ж Арії рушили в багаті долини східної, а опісля південної й західної Європи, витискаючи або підбиваючи під свою руку старі первісні племена. Згодом розділились Арії на чотири великі групи народів: 1) Греко-Італіків, що зайняли півострови балканський і італійський; 2) Кельтів, що зайняли усю Західню Європу аж по Іспанію і британські острови;

3) Германів, що первісно поселились були наоколо Балтійського Моря, — і вкінці:

4) Литовців і Славян, що лишались в старій східно-європейській китловині, обмежені зі всіх сторін на заході і півночі Германями, Фінами, а на полудни іранськими Скитами.

В тім самім порядку і виступають згадані групи народів у Всесвітній Історії, й в дальшому продовженні нашого оповідання ми і будемо читати, як то після упадку старинних народів Сходу, чергою відгравали велику роль в історії людського роду Греки, Римляни, зроманізовані Кельти та вкінці Германи. Визначної, що так скажемо, світової ролі в історії людського роду Славяни іще не відгравали. Невжеж би отже доля судила їм відіграти свою роль в дальшій будучности людства?...

(Дальше буде).

НАШІ ПРЕДКИ ДОБИ ГЕТЬМАНА ІВАНА МАЗЕПИ.

КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНА СТУДІЯ.

Написав
ДР. ОЛЕКСАНДР СУШКО.

Князь Константин Острожський.

З М І С Т.

Початки панегіризму на Русі. — Герасим Смотрицький, Андрій Римша, — Острог. — Панегіризм втискаєть ся в братські школи. — Шкільна програма пособляє культурі панегіризму: діалектика, реторика, поетика. — Перегляд найважніших панегіричних творів типу братських шкіл почавши від Просфоніми. — Повільний вплив латино-польської версифікації на українські панегірики тої доби і її занепад. — Теорія версифікації у нас і в Польщі. — Вплив польської вірші на українську. — Взірці руської вірші в польських (езуїтських) школах.

II.

Початки, — так сказати — новочасного панегіризму на Русі-Україні треба віднести до початків суспільно-політичного та культурного відродження України в II-ій половині XVI ст. Як сказано, виріс він на взірцях польських, а і

надавали йому горожанство в нашій літературі письменники, що вирости рівнож на польській літературі й культурі. Одним із перших українських поетів-панегіристів треба вважати відомого “ректора” острожської “Академії”, “многогрішного” Герасима Дани-

ловича Смотрицького*), ледви чи не першого українського автора панегіричних віршів, в відомій Острожській біблій 1581 р., а іменно

Острожська Біблія 1581 р.

автора “двострочного согласія” на герб князів Острожських і “предсловія”, що було правдивим “словословієм” князя Константина Острожського*). Показало ся невдовзі, що у знаменитого сподвижника Острожського кружка

*) Про Гер. Д. Смотрицького див: Харламповичъ, Западно-русскія правосл. школы XVI и начала XVII вѣка, Казань, 1898, стр. 262 — 264 і на інших місцях.

*) Пор. В. Н. Перетць, Историко-литературныя Изслѣдованія и матеріали, III, СПб, 1900, стр. 65 — 69.

була “легка рука”: в панегіричній “пана виленского” Остафея Воловичя, пана Льва Сапіги та пана Теслора Скумина Тишкевича*). Та вжеж розрости ся в острожській Академії панегіричній поезії не судило ся: “академія” дуже вчасно упадає, преславний рід Острожських щезає теж без сліду, а ремеслі найшов він послідовників, “ім же ність числа”...

Безпосередним, здаєть ся, таки учеником**) Герасима Смотрицького був Андрій Римша, автор “Хронології” виданої в Острозі 1581 р., та панегіричних віршів “на герб” і “на преславные а старовечные клейноты или гербы” ріжних ясновельможних панів як прим. зом з тим і завмирають в Острозі звучні кличі похвальних речій. За се тим буйнійше відживає віршописання, а спеціально панегірична література в братських школах, якими, звісно, густо засіяла ся Україна під кінець XVI і з початком XVII ст., ввійшовши формально і фактично в програму шкільних наук.

З самого початку програма наук в братських школах була не широка*). Та тим часом під ногами тогочасної української суспільности горіла земля. На очах усього народу відбувала ся звільна але невпинно дезерція із народного та-

**) Див. Харламповичъ, op. cit., стр. 252 і Перетць, op. cit., стр. 76.

*) Ibid., стр. 69 — 77.

*) Н. И. Петровъ, Киевская искуссвенная литература XVII и XVIII вв. Преимущественно драматическая, Труды Киевской Духовной Академіи, 1909, Май, стр. 60.

бору, головню аристокрації, заслїпленої блеском польської державности, польської культури, науки і літератури, а в очі усього народа кидало ся болючі оклики легковажання, погорди... “В усій так широкій руській країні, глузував собі з Українців П. Скарга, не маєте і трьох учених, а шкіл на всій вашій землі Бог не допускає”... Усе те стало ділати на народний організм неначе електрична струя та дало рішучий товчок до енергичної і завзятої самооборони усіх майже народніх верств*). Прийшло ся вкінці і до зрозуміння, що — як пише проф. Студинський — “в інтересі православної віри і церкви, а додаймо: і в інтересі загроженого національного положення, треба було піднести уровень шкільної науки, ввести до шкіл науку тих предметів, які культивовано в школах католицьких. Польща гордила ся своїми науковими заведеннями, Єзуїти своїм образованием; в противагу їм треба було Русинам старати ся про піднесення руських шкіл, про виховання людей, що могло би рівним оружієм боротись з своїми противниками. Тому то бачимо, що вже в р. 1588 введено до львівської братської школи: “граматическое, діалектическое и риторическое изученіе”, а в р. 1592 одержує та школа привілей “pro tractandis liberis artibus”. За львівською школою пішли тою дорого-

ю і інші тогочасні руські школи**).

Одним словом — програма українських шкіл стала майже такою самою як і польських первовзорів, а тим самим українські школи стали чим раз більше підлягати латино-польським впливам, хоча й як Українці бажали зразу заховати своїм школам свій первісний греко-славянський характер*), й хоча як завзято публична опінія протестувала устами знаменитого Івана Вишенського проти “хитростних латинських наук”, а головню проти діалектики і реторики, науки “зъ бѣлаго черное, а съ чернаго бѣлое претворяти учащої”**). Паралельно з такою метаморфозою програми українських шкіл ішов також і розвиток української книжної поезії, а передусім — панегіричної, яка безпосередню лучила ся з новою дисципліною — реторикою, й яка — з огляду на зміст і форму — має зівсім відмінну фізіогномію від панегіричної літератури, культивованої на Україні пізнійше, а іменно в добі Кієво-Могилянської “Академії”.

На першій місци між печатними панегіриками першого типу, т. е. типу братських шкіл, треба поставити “Просфоніму (“Просфоне-

*) К. Студинський, Панегірик “Евфонія Веселобрмячая” посвячений Петрови Могилі в р. 1633, Записки Наук. Тов. ім. Шевченка, т. VIII, стр. 1 — 2.

*) Ibid.

**) Голубевъ, Історія Кієвской Дух. Академіи, ч. I, Кієв, 1886, стр. 202 — Петровъ, op. cit., стр. 62.

*) Пор. Харламповичъ, op. cit. стр. 216 — 223 і Сумцовъ, Характеристика южно-русской литературы XVII в., Кієв, 1885, стр. 2 — 3.

ма”), привіт преосвященному архієпископу Кир-Михайлу, митрополиту ківському и галицкому и всея Россіі. В братской школі Львовской составлений... Генуарія 17, року 1591”*)... Панегірик сей, написаний учениками львівської братської школи прозою (“прольогос тон мікрон”) і віршою, має для нас справді “дорогоцінне значінне” — і “як матеріял для оцінки характеру реторики в наших братських школах в початках їх істнованя”*), і як перша до нині звісна проба панегірика в тіснім значінню слова, цінна для аналізу змісту і форми перших зразків нашої панегіричної літератури. І так приглянувшись ближше формі і змістови панегірика, спостерігаємо зараз, що загальний тон його поважний і природний, брак в нім усякого стилістичного і мітольогічного баялету, а мова, майже чисто народня, звучна і ядерка, свобідна майже зівсім від польщини. І коли би не сама генеза панегірика, в чім годі не доглянутись впливу польського звичаю серед анальогічних обставин, коли б не силлябічна будова вірші, взята живцем із польських взірців, коли б не традиційна вірша не герб міста Львова, а в кінці коли б не примітка деяких польонізмів, — ми ледви чи могли би говорити при “Просфо-

німі” про вплив польсько-латинської поетики. Так то завзято боролися львівські братчики-пуритани перед польсько-латинськими впливами, так пильно старалися заховати першим плодам своєї Музи “славянський” характер, високо підтримуючи прапор доброї слави свого заведеня, двигненого як раз для боротьби на жите й смерть з латино-польською небезпекою*).

Та одначе “греко-славянського” характеру українським школам не удалося довго заховати, а тим самим і словесним працям в тих школах, головно ж поетичним, а спеціально — панегіричним. Латино-польські тенденції, літературно-наукові вподобання і форми, і взагалі усе те, що Польща несла на Русь разом з усім своїм вельми скомплікованим апаратом державних, суспільних, культурних і товариських форм, усе те — як то кажуть — втискалося в наші школи дверима і вікнами, і бідна Русь усім тим новим течіям звільна улягала, бачучи скрізь на усіх полях повільне, але невпинне банкруцтво греко-славянських ідеалів*)... Не дивниця отже, що і в пізнійшій українській панегіричній літературі, яка виросла у нас після “Просфоніми”, бачимо постійну, а при тим чим раз більш рішучу гравітацію в сторону польських реторичних взірців,

*) Пор. **Ор. Левицький**, *op. cit.*, і **Харламповичь** *op. cit.*, стр. 432. — Текст “Просфоніми” видав **Проф. Голубев** в “Кіевск. Епарх. Вѣдом.” за р. 1874 і окремою відбиткою разом з літературними замітками.

*) **Харламповичь**, *op. cit.*, стр. 432.

*) Пор. **Голубев**, *op. cit.*, стр. 19; **Студинський**, *op. cit.*, стр. 4; **Харламповичь**, *op. cit.*, стр. 433; **Петровъ**, *op. cit.*, стр. 62 — 63.

*) Пор. **Петровъ**, *op. cit.*, Труды К. Д. А., 1909, кн. стр. 61 — 62.

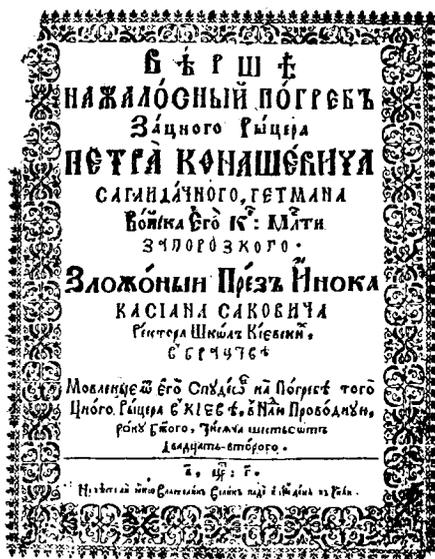
поки остаточно польщина не запанувала цілком, поки польська мова не стала для українських грамотіїв і панегіристів майже рідною*). Аби в тім переконати ся вистарчить переглянути цілий ряд до тепер звисних панегіричних версифікацій, напечатаних після 1591 р., як:

“Плачь альбо Ляментъ по зестю з свѣта сего... Григорія Желиборського” (Львів, 1615), “Възерунокъ пноть превелебного въ Б(о)зѣ Е-го Милости, Г-дна отца Єлисея Плетенецкого”.... (Київ, 1618), “Вирши на жалостный погребъ зацного рицера Петра Конашевича Сагайдачного” (Київ, 1622), “Єпикідіонъ... на погребеніє Василисы Яцковны... Стефана Полумерковича” (Луцк, 1628), “Ляментъ по святобливе зошломъ... г.о. Іоаннѣ Василевичу Презвитери... Давыда Андреевича”... (Луцк, 1628), “Имнологія”... в честь П. Могили (Київ, 1630), “Евхарістеріон”, також в честь П. Могили (Київ, 1632), і “Евфонія Веселобрмьячая”, також в честь П. Могили (Київ, 1633)*).

В усіх вичислених тут панегіриках чим дальше тим більш замітний рішучий вплив польських первовзорів, що проявляєть ся в великій обильности польонізмів, гучних стилістично-реторичних фігур, мітологічно-історичних імен й по-

*) Петровъ, Очерки изъ истории украинской литературы XVIII вѣка, Кієвъ, 1880, стр. 6.

*) Пор. Перетц, Възерунокъ цноть, ор. cit., стр. 66, а передівсім, Студинський, ор. cit., стр. 2-3 і 3 — 4., а також Харламповичъ, ор. cit., стр. 433 — 435.

Київський панегірик.

Вірші Касіяна Саковича на смерть Гетьмана Петра Сагайдачного 1622 р.

рівнать, а передовсім в надуживанню високого тону, надто підхлібного та бомбасного. Наслідки такого латино-польського впливу були для української книжної поезії славяно-братського типу смертельні: вона згодом завмирає цілком, уступаючи місця шумним панегірикам, зложеним вже польською мовою (рідко латинською). Ба навіть ще в українських панегіриках посвячених П. Могилі 30-тих років XVII ст., годі вже доглядитись останків давньої традиції, крім хиба грецького титулу і “славяно-руської” мови*). Такіж пізні українські панегіричні версифікації як “Анатема тес тімес” (Венеція, 1641), і “Ев’одія” (Львів, 1642), обі галицького походження, і ще де

*) Пор. Харламповичъ, ор. cit., стр. 433 — 434.

кілька інших, треба вважати літературним анахронізмом, лебединою піснею колишніх літературних уподобань.

III.

Так отже, як показуєть ся зі сказаного — перші проблески української книжної поезії розвинули ся під впливом літературних звичаїв й поезії польської: і тут і там в основу версифікації ляг тяжкий силябічний вірш, хоча і як він не відповідав духови української (а навіть і польської) мови*), хоча і як проти нього боронили ся українські учені теоретики, стараючись побудувати оригінальну теорію українського віршописання на якихсь окремих основах, відмінних зівсім від основ польського віршописання. Вплив і перевага польської поезії, яка вже в II пол. XVI ст. дійшла була до високого ступня розвитку, були вже надто могутні, аби їм могли оперти ся українські письменники, еwent. стали шукати нових версифікаційних шляхів, теорій і форм*). І хоча старі наші грамотії XVI — XVII в. зразу не могли примирити ся з тим, що для нової (рідної) поезії, яка що іно приходила на сьвіт, треба було конче послужити ся готовою, но з ріжних причин неприемною для ревнителів православія, поль-

ською формою**), теорії наших грамотіїв не прийняли ся, капітулюючи зівсім перед готовими взірцями польськими**).

Та вжеж первістки української книжної поезії прозябали не лише в наших “славяно-руських”, братських школах та плекали їх тут не лише вчителі, виховані як раз в латино-польських колегіях, як прим. звісний Касиян Сакович: — нам удало ся натрафити також на сліди культивованя с л а в я н о - р у с ь к о ї книжної мови й поезії в самих п о л ь с ь к и х школах того часу, а іменно езуїтських, з яких то як раз імпортовано в українські школи модерні версифікаційні теорії.

Сьвідчить про се українська панегірична вірша, незвісного близше в нашій літературі Никити Мелешка, ученика львівської езуїтської колегії, надрукована 1615 р. в рідкій книжечці львівського друку під заголовком: *Vota, fausta Omina, Gratulationes Illustrissimo ac Reverendissimo Domino D. Joanni Andreae Prochnicki... Archiepiscopo Leopoliensi... a studiosa Juventute Colegii Leopoliensis Societatis Jesu...*

**) Ibid, стр. 24.

) Пор. також полеміку між д. **В. Н. Перетцом а акад. **И. Н. Ждановим** — Извѣстія Отд. р. яз. и словесн. Импер. Академіи Наукъ, СПб., 1900, кн. IV, стр. 1310 і 1901, кн. VI. 2, стр. 54 і д. — Див. також Історія русской словесности, древней и новой **А. Галахова**, СПб., 1893, стр. 206.

*) Пор. **Пыпинъ и Спасовичъ**, Історія славянскихъ литературъ, II изд., СПб., 1879, стр. 344.

*) **В. Н. Перетць**, Історико-літературныя изслѣдованія и матеріалы, СПб., 1900, стр. 36.

dicata’’*), що про неї подав я звістку в З. Н. Т. Ш. іще 1902 р. Сама книжочка для нас мало інтересна. Та вжеж сам факт, що у ній надрукована між іншим ще й руська вірша, звертає рішучо нашу увагу та дає чимало до думання. Бо коли з одного боку вірша Никити Мелешка, закинена, здається, дивним дивом в латинську збірку похвальних віршів в честь польського, католицького архієпископа, збірку зложену учениками єзуїтської колегії, свідчить вимовно про се, що в єзуїтських колегіях учили в тих часах руської мови**), так з другого боку свідчить вона й про се, що наука руської мови в тодішніх єзуїтських колегіях не обіймала лише самих елементів, але культивувалась відповідно до загально-шкільної програми єзуїтських колегій так само, а бодай дуже подібно, як і мова польська. Що при тім навчанню руської мови ученики єзуїтських колегій вправляли ся також в писанню поетичних вправ, про се як раз свідчить панегірик Н. Мелешка. А не забуваймо при тім, що те, що

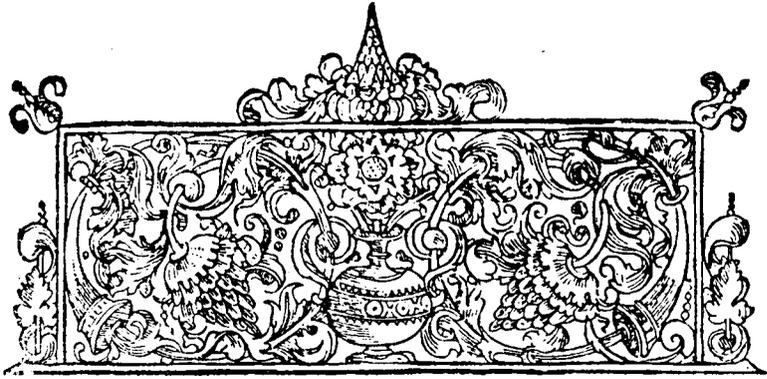
діяло ся в львівській єзуїтській колегії з початком XVII ст., практикувало ся о много борше ще і в інших єзуїтських колегіях на Україні, як прим. в полоцькій і виленській, в яких патри Єзуїти учили руської мови ще в останній четвертині XVI ст., а іменно в першій здається від самого її основання (т.е. від 1581 р.), а в другій від 1579 р.*). А хоча ми (на жаль) на разі не маємо ніяких документних свідощів про обем, форму і метод навчання руської мови в єзуїтських колегіях кінця XVI ст., то на кожний спосіб вже сам Мелешків панегірик лишить ся клясичним доказом того, що до шкільних вправ в тогочасних єзуїтських колегіях на Україні належали поетичні вправи на “руській” мові. Колиж на доказ сього під кінець XVI ст. бракує нам конкретних літературних пам’яток з того часу, то одначе ся недостача ще ніяк не може бути негативним доказом. А в такому разі, думаємо, годі відмовити певної підстави нашій гіпотезі, що славяно-руська книжна поезія, а спеціально панегірична, плекалась під кінець XVI і з початком XVII століття в тогочасних польських школах, а іменно єзуїтських колегіях, звідкиля (сьміємо твердити) і ішли у наші школи готові вже взірці славяно-руського віршописання, зложені в польських католицьких школах на основах близької, бо рідної їм версифікаційної теорії польської.

(Дальше буде).

*) Книжечка обіймає 46 сторін і переходує ся в бібліотеці Баворських у Львові під ч. І Е. Д. На неї звернув я увагу в **Записках Н. Тов. ім. Шевченка** ч. 50, р. 1902, *Miscellanea*, стр. 1 — 8, де і передрукував я текст Мелешкового панегірика. Заголовок статі: **“Никита Мелешко, незвісний панегірист XVII ст.”**

**) Близче про се див. цитовану мою статю, стр. 4 і дальше.

*) *Ibid.*, стр. 4 — 5.

КОЛИ?!

АНГЛІЙСЬКІ й польські часописи принесли вістку, що большевицьке правительство нової Росії обіцяло звернути польському народови прецінну “Бібліотеку Залуських”, зрабовану на польському народови перед сотнею літ з горою, ще царицею Катериною II.

Основателем Бібліотеки був Йосиф А. Залускі, київський біскуп, славний свого часу в Польщі любитель і збирач рідких і старинних книг, образів й ритовин (умер 1774 р.)

1794 р. славний російський генерал Суворов здобув Варшаву й велів зараз спакувати усю бібліотеку в скрині і вивезти до Петрограду. Правда — по дорозі козаки продали пару возів польським дідичам на Литві, все ж таки до столиці Росії доведено великанську бібліотеку про якої розміри дають мале понятє слідуочі цифри: зі скринь добуто й уставлено в царській бібліотеці, що до сього часу

числила ледви пару тисяч книг, 262 тисячі томів, 24 тисячі образків і 11 тисяч рукописів! В один момент — царська бібліотека стала найбогатшою бібліотекою в усій Східній Європі, й з того часу аж по нинішний день чимало польських, українських і інших учених вандрує рік річно до царської столиці, аби тут, в царській бібліотеці, студіювати історію рідного краю — на основі тих безцінних бібліографічних й рукописних скарбів, які находять ся в бувшій “Бібліотеці Залуських”.

Та нині — Бібліотека верне опять в посіданне польського народа. Велика се і радісна вість для сучасних Поляків. Й з того приводу пише одна з польських часописий як слідує:

“Не знаємо, чи наша чаша терпінь випита вже аж до дна, й коли прийде день Воскресення. Знаємо лише одно: коли Бібліотека Залуських верне до Польщі, не стане вона знярядем насильства, кривди і гнету. Буде **Святинею Правди**, доступна для усіх, усіх без виімку, що отворить свої брами

з однаковою гостинністю багатим і бідним. Будемо там пізнавати власну бувальщину і бувальщину світа. Будемо пізнавати **Правду** і ширити мемо її на пожиток краю і польського народу. Будемо також будувати польську будучність, аби була красша від теперішности, оживотворена духом поступу і громадської справедливости.

І не буде се одинока наша бібліотека. Цілий край покриємо бібліотеками: в кожній школі, в кождім робітничім товаристві, в кождім людовім університеті буде бібліотека, в кождім домі книжка буде наймилійшим гостем, найдорожчим і найпотрібнішим спрятком.”

* * *

Так готують ся Поляки на прихід Воскресення Вітчизни.

А ми?

Ми... у далекій Канаді... одурені хитрим ворогом витрачуємо наші народні сили на страшну братовбійчу боротьбу — покриваємо

край... деревляними церквами, дарма що вже при кінці шіснайцятого століття остерігав нас великий український патріот словами:

“Се дуже зашкодило Руській державі, що не розширювано в ній шкіл і наук, бо як би мали науку, тоді в своїй невідомости не прийшли б до такої погибелі.. А то були у нас “великі ревнителі”, що багато церков і монастирів на Руси построїли, золотом і сріблом, перлами і дорогими каменями їх украсили,... “луч того, што било найпотребнішее, школ посполитих не фундовали” (але того, що було найпотрібніше, т. є. народних шкіл не закладали).

І коли ж ми опам'ятаємо ся, та коли замість деревляних церков з розпустними попами та не покриємо усього нашого краю Народними Домами, в яких щирі й високо освічені народні учителі голосити муть Слово Правди, Науки і Поступу?

Коли?!..

■ ■ ■

Книги — морська глибина:
Хто в них пірне аж до дна,
Той хоч і труду мав досить,
Дивнії перли виносить.

Іван Франко.

ПОЕТИЧНІ ЗМАГАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІТИЙ.

Весняна пригода фермера.

1.
 Раз то якось на весні
 Вийшов фермер в поле,
 Аж тут дощик кап, кап, кап,
 Нещасная доле!

2.
 — Де сховатись мені тут?
 Бідняга думає,
 Й бачить в полі деревце,
 Й під нього втікає.

3.
 — Ось раз захист тут мені, —
 Став фермер казати...
 Коли гляне: що за глум,
 Що тепер почати?!

4.
 Усе листе з дерева

УСЛОВИНИ ЗМАГАНЬ.

1. В поетичних змаганнях можуть взяти участь лише українські діти шкільного віку, яких Родичі записали собі "Україну".

2. Хто з українських дітей, що візьмуть участь в наших змаганнях, доповнить найвлучнійше і найгарнійше четверту строфу повисшого віршика про "Весняну пригоду фермера" — найдалше до 30-о липня 1918 р., отримає в дарунку від "України":

ПЕРШУ НАГОРОДУ,

т. є. щиро золотий перстень з гербом України.

Нагороди

за дальші влучні розвязки є сліду-ючі:

1. Доляр в золоті.
2. Скриночка з шкільними приборами.
3. Фарби до мальовання.

Імена щасливих побідників, і взагалі усіх тих, що надіслали відповіді, будуть напечатані на сторінках "України".

Олеся.

Вона також візьме участь в поетичних змаганнях.

II.

РІЗДВЯНА ПРИГОДА МЕДВЕДИКА.

В артистичних змаганнях попередньої книжки "України" взяли участь слідуючі діточки:

1. Ніна Яремович з Тіодор, Саск.
(Вох 65)
2. Іван Зварич з Вегревіл, Альта.
3. В. Кінашук з Дробот, Саск.
4. М. Стефанів з Монтреал, Кве.
5. Ст. Данилюк з Едмонтон, Альта.
6. Ів. Кульчицький з Вінніпег, Ман.
7. Ю. Ковальчук з Ріджайна, Саск.
8. Т. Вонсуль з Торонто, Онт.
9. Ілько Танащук з Мус Джо, Саск.
10. М. Стечишин з Ф-т Віліям, Онт.

Найкрасші розв'язки надіслали без всякого сумніву: 10-літня школярка Ніна Яремович і 13-літний

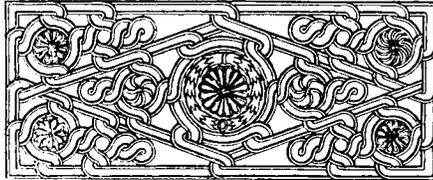
школяр Іван Зварич.

Наслідком того й Редакція "України" вислала згаданій школярці, Ніні Яремович, щиро золотий перстень з гербом України, а школяреви, Іванови Зваричови \$5.00 в золоті.

Дальші нагороди отримали слідуючі щасливці:

1. Т. Вонсуль:	\$2:50
2. М. Стечишин:	\$1.00
3. В. Кінашук:	\$1.00
4. М. Стефанів:	\$1.00
5. Ст. Данилюк:	\$1.00
6. Ів. Кульчицький:	\$1.00

Усім побідникам нагороди доручено.

НАДІСЛАНІ КНИГИ.

1. Д. Сьвітовик: Відроджене України. Торонто, 1918. Накладом і з друкарні "Робітничого Слова".
Ціна 10 ц.

Сторін: 1 — 31 + окладинка.

2. П. Крат: Коли зійшло Сонце...

Оповідане з 2000 року. — Ціна 30 центів. — Накладом Української Книгарні в Брантфорд, Онт. — З друкарні "Робітничого Слова." — Торонто, 1918.

Сторін 1 — 72 + окладинка.

“Україна” є садиноким українським магазином на цілому світі!

ПОЗІР!

ПЕРША КНИЖКА “УКРАЇНИ” ВЖЕ ВИЧЕРПАНА!

Її не купите вже і за

\$100.00

На щасте видавництво “Україна” заховало її ще 250 примірників, які і призначило **виключно** для тих ВП. Передплатників, що в найкоротшій часі надішлють річну передплату в висоті **\$3.00**.

Коли отже не бажаєте собі втратити нашої першої чудової книжки разом з преміями, поспішіть **негайно** з висилкою передплати.

“Україна” є для англійського світа показником нашої культурности!

ДАРОМ

отримає кождий, що збере для “України” десять передплатників

ЩИРО ЗОЛОТИЙ ПЕРСТЕнь З ГЕРБОМ УКРАЇНИ.

о о о

Користайте з нагоди усі!

Зібрати 10 передплат між приятелями і приятельками річ легка, але набути щиро золотий перстень з гербом України річ не легка.

Склепова ціна нашого перстеня \$10.00 — 12.00

Ми вишлемо його Вам

ДАРОМ!

Сю карточку відітніть, вложіть до коверти разом з \$3.00 і зашліть до
Видавництва “України” на адресу:

THE UKRAINA, 358 REDWOOD AVE., WINNIPEG, MAN.
Хв. Видавництво:—

В залученю посилаю \$3.00 як передплату на місячник “Україна” який прощу висилати разом з Вашими чудовими преміями на слідууючу адресу:

Імя і назвиско

Місцевість

ВИДАВНИЦТВО „УКРАЇНА“.

Проф. Др. Ол. Сушко
Редактор

НАША МЕТА:

Метою Видавництва „УКРАЇНА“ є: подати українським поселенцям Америки в загально-приступній формі здобутки сучасної науки, літератури, штуки і техніки, та запізнати їх з невичерпаною скарбницею рідної культури.

СЕРЕДНИКИ:

Ради осягнення повисшої мети Видавництво печатає одинокий на усю Америку ілюстрований місячник „УКРАЇНА“ посвячений науці, літературі, штуці і техніці, а надто печатати ме рівночасно цінні й правдиво поучаючі книги з поля різних галузей людського знання, пера своїх й чужинецьких письменників.

